

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**  
**FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD**

**Kamil Švec**

**Aplikace teorie koalic  
na regionální úrovni**

*Rigorózní práce*

Praha 2009

Autor práce: Mgr. Kamil Švec  
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Blanka Říhová, CSc.  
Rok obhajoby: 2009

## *BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM*

ŠVEC, Kamil. *Aplikace teorie koalic na regionální úrovni*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie, 2009. 129 s. Vedoucí rigorózní práce doc. PhDr. Blanka Říchová, CSc.

## *ANOTACE*

Tato práce se snaží analyzovat proces utváření krajských rad v České republice po volbách v letech 2000 a 2004. Na počátku vymezí teorii her, teorii racionálního chování a teorii koalic a podá jejich výklad, věnuje se též volebním a stranickým systémům, jako faktorům, které vznik koalic ovlivňují. Po té se zaměří na volební období od roku 2000, zhodnotí výsledky voleb do zastupitelstev krajů v České republice. Podrobněji se věnuje volebnímu období po roce 2004. Obecně zhodnotí výsledky voleb a porovná teoretické předpoklady se vzniklou koalicí. Zmiňuje též faktory, které vyjednávání o koalicích komplikovaly. V závěru některé z činitele s vlivem na vyjednávání zobecňuje.

## *ANNOTATION*

This article aims to analyse the process of constitute district's councils in Czech Republic after elections in 2000 and 2004. At first it defines the theory of games, theory of rational choice and theory of coalition and it gives their interpretation. It also talks about electoral and party systems as factors which influence the formation of coalitions. Afterwards it focuses on the electoral period since 2000 and it evaluates the results of election to the representative districts in Czech Republic. It talks about the electoral period after 2004 in detail. Generally it evaluates the results of election and compares the theoretical precondition with the origin coalition. It also observed factors which complicated the bargainings about the coalitions. In the conclusion generalize some factors with the influence on the bargaining.

## *KLÍČOVÁ SLOVA*

region – kraj – Česká republika – koalice – volby – racionální volba

## *KEYWORDS*

regions – district – Czech Republic – coalition – elections – rational choice

## *PROHLÁŠENÍ*

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval pod vedením doc. PhDr. Blanky Říchové, CSc. samostatně, a že jsem uvedl veškeré prameny a literaturu. Současně souhlasím s tím, aby rigorózní práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 9. srpna 2009.

---

# OBSAH

ÚVOD.....	7
1.1. STRUKTURA TEXTU .....	8
1.2. CÍLE A HYPOTÉZA PRÁCE .....	10
1.3. METODOLOGICKÝ RÁMEC .....	10
1.4. REFLEXE TÉMATU V LITERATUŘE.....	11
<b>1. TEORETICKÉ VYMEZENÍ.....</b>	<b>16</b>
1.5. TEORIE HER A TEORIE RACIONÁLNÍ VOLBY.....	16
1.5.1. <i>Rozlišení typů her</i> .....	18
1.6. TEORIE KOALIC .....	23
1.6.1. <i>Americká tradice</i> .....	24
1.6.2. <i>Evropská tradice</i> .....	24
1.6.3. <i>Typy a problematika koaličních vztahů</i> .....	25
1.6.4. <i>Hlediska účasti na vládě – motivace politických stran</i> .....	27
1.6.5. <i>Typologie koaličních vlád</i> .....	32
1.6.5.1. <i>Reflexe teorie koalic v českém prostředí</i> .....	37
1.6.6. <i>Překážky koaličního vyjednávání a antisystémové strany</i> .....	38
1.6.7. <i>Specifika aplikace teorie koalic na subnárodní úrovni</i> .....	42
1.6.7.1. <i>Aplikace teorie koalic na úrovni statutárních měst v ČR</i> .....	52
<b>2. TEORIE KOALIC A KRAJSKÉ VOLBY V ČESKÉ REPUBLICE.....</b>	<b>58</b>
2.1. GENEZE KRAJSKÉ SAMOSPRÁVY .....	58
2.2. VOLEBNÍ SYSTÉM .....	61
2.2.1. <i>Volební zisky etablovaných stran dle okresů v letech 2000 a 2004</i> .....	64
2.2.1.1. <i>Česká strana sociálně demokratická</i> .....	64
2.2.1.2. <i>Komunistická strana Čech a Moravy</i> .....	65
2.2.1.3. <i>Čtyřkoalice v roce 2000, Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová v roce 2004</i> .....	66
2.2.1.4. <i>Občanská demokratická strana</i> .....	66
2.3. POLITICKÉ STRANY NA HORIZONTÁLNÍM KONTINUU PRAVICE-LEVICE .....	72
2.4. ORGÁNY KRAJSKÉ SAMOSPRÁVY .....	73
2.4.1. <i>Zastupitelstvo kraje</i> .....	73
2.4.2. <i>Rada kraje</i> .....	75
2.4.3. <i>Hejtman kraje</i> .....	76
2.4.4. <i>Výbory a komise</i> .....	76
2.4.5. <i>Krajský úřad</i> .....	77

2.5.	KRAJSKÉ VOLBY V ROCE 2000 .....	77
2.5.1.	<i>Koalice po volbách v roce 2000</i> .....	81
2.6.	KRAJSKÉ VOLBY 2004 .....	83
2.6.1.	<i>Koalice po volbách v roce 2004</i> .....	86
2.6.2.	<i>Možnosti složení krajských rad ve všech správních celcích</i> .....	92
2.6.2.1	Středočeský kraj .....	92
2.6.2.2	Jihočeský kraj .....	93
2.6.2.3	Plzeňský kraj .....	94
2.6.2.4	Karlovarský kraj .....	95
2.6.2.5	Ústecký kraj .....	95
2.6.2.6	Liberecký kraj .....	96
2.6.2.7	Královéhradecký kraj .....	97
2.6.2.8	Pardubický kraj .....	97
2.6.2.9	Kraj Vysočina .....	98
2.6.2.10	Jihomoravský kraj .....	98
2.6.2.11	Olomoucký kraj .....	99
2.6.2.12	Zlínský kraj .....	100
2.6.2.13	Moravskoslezský kraj .....	101
2.6.3.	<i>Portfolio</i> .....	101
2.7.	DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ .....	104
<b>3.</b>	<b>TEORIE KOALIC NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI</b> .....	<b>109</b>
	<b>ZÁVĚR</b> .....	<b>114</b>
	SUMMARY .....	118
	<b>PRAMENY A LITERATURA</b> .....	<b>119</b>
	PRAMENY .....	119
	<i>Tištěné</i> .....	119
	<i>Internetové portály</i> .....	120
	<i>Judikatura</i> .....	122
	LITERATURA .....	122
	SEZNAM TABULEK .....	126
	<b>PŘÍLOHY</b> .....	<b>127</b>

## ÚVOD

Volby do zastupitelstev krajů se uskutečnily v letech 2000 a 2004. Již dvakrát tak byly politické strany na regionální úrovni postaveny před úkol sestavit krajskou „vládu“ a zajistit jí podporu. Všude tam, kde jsou mandáty rozdělovány dle proporční logiky, ať už se jedná o úroveň národní, subnárodní či lokální, hrají povolební vyjednávání o budoucích vládách významnou roli. Na rozdíl od systémů bipartistických vlády nevznikají v okamžiku vyhlášení volebních výsledků, ale potřebují vyjednat a získat podporu od zbývajících politických stran. Celý proces vyjednávání o koaličních podmínkách je velmi podstatný, jelikož právě v tom okamžiku se utváří rámec vládnutí pro příští období a institucionální struktura. Vzniká kompromis mezi politickými stranami, politickými programy, důležitou roli mohou hrát personální vazby. To je také důvodem, proč koaliční vlády nejsou voliči přijímány vždy kladně. Je tak třeba zabývat se sestavováním rozhodovacích orgánů a procesy, které vedou k utváření koaličních vazeb.

Se stále posilující pozicí regionální úrovně, která je tvořena krajskými úřady, je třeba se zabývat jak samotným krajským zřízením, tak i aktéry, kteří se podílejí na řízení a rozhodování kraje – politickými stranami. Právě politické strany, které jsou českou odbornou politologickou veřejností analyzovány dlouhodobě v mnoha monografiích, statích a jiných publikacích, je možno označit za téma, kterému je společně s volebními systémy věnována největší pozornost. Česká politologie se však tématu koaličních vazeb na regionální úrovni nevěnuje dostatečně, navzdory tomu, že v západoevropské či americké politologii se jedná o problematiku důkladně zpracovanou. Tímto tematickým celkem je teorie koalic, jež se soustřeďuje na analýzu více či méně dlouhodobých vazeb mezi politickými aktéry, resp. stranami. Právě politické subjekty subnárodní roviny hrají značnou roli při vyjednávacích procesech. Práce se snaží přispět k tématu, jež je v odborných statích, studiích a analýzách nedostatečně zpracováno. To je způsobeno i krátkodobým fungováním vyšších územně správních celků v rámci politického systému.

Teorie koalic se vymezila na základě rozvinutí dvou teoretických přístupů, jež byly dříve používány výlučně v matematice a ekonomii. Prvním zdrojem je teorie racionální volby (*rational choice theory*), na ni pak ve své interpretaci navázala teorie her (*theory of games*). Jedná se o koncepty rozpracované na počátku 20. století, jejichž

základním předpokladem je racionální chování všech účastníků v jakékoliv situaci, kdy spolu o zisk soupeří dva subjekty. Rozpracováním teorie her se zabývali zejména John von Neuman, Oskar Morgenstern či William H. Riker. Poslední jmenovaný analyzoval hry, jichž se účastní alespoň tři aktéři-hráči. Je tak považován za jednoho z nejvýznamnějších představitelů teorie koalic.

Celá práce vychází z členění České republiky na 14 vyšších územně správních celků - krajů, tak jak uvádí ústavní zákon č. 347/1997 Sb. Třinácti kraji, které jsou v práci analyzovány, byly Středočeský, Jihočeský, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Vysočina, Jihomoravský, Olomoucký, Moravskoslezský a Zlínský. Vzhledem ke specifickému postavení hlavního města Prahy se práce nezabývá tímto administrativním celkem, ačkoliv dle zákona je současně i krajem. Zastupitelé jsou totiž voleni ve volbách komunálních, tedy do obecních zastupitelstev, krajské volby se v Praze nekonají.

### *1.1. STRUKTURA TEXTU*

Práce je členěna na bázi deduktivní metody, jež je politologií využívána. V první části jsou představeny hlavní teoretické koncepty, které budou v práci aplikovány. Popsána budou východiska práce, zejména teorie her a teorie racionální volby. Na jejich základě je pak vystavěn ústřední teoretický koncept, z něž práce čerpá – teorie koalic. Koncepty se snaží vysvětlit v kontextu politického chování, seznámí čtenáře se základními myšlenkami, přístupy a základními pojmy. Vykládány jsou tak, aby srozumitelně podaly a objasnilly fundamentální myšlenky, přičemž současně definuje pojmy nezbytné k pochopení teorií a vysvětluje terminologická upřesnění. Předkládá též základní klasifikaci přístupů v teorii koalic, tak jak byla postulována postupným stanovováním kritérií a vytvářením jednotlivých typů. Věnovat se bude všem typům složení vlád, vysvětleny tak budou minimální vítězné koalice, velké koalice s tzv. nadbytečným členem i menšinové vlády. První část celé práce se zaměřuje také na reflexi rozdílu mezi americkou a evropskou tradicí a na motivace aktérů. Motivací politických stran může být buď prosazování politického programu, maximalizace zisku mandátů, případně zda mají zájem na co nejvyšším zisku hlasů. Závěr první části se věnuje specifikům aplikace teorie koalic na subnárodní stupni, přičemž uvádí příklad lokální úrovně v obecné rovině a poté konkrétněji na úrovni statutárních měst v České republice po komunálních volbách v roce 2006.



Druhá část je věnována vyšším územně správním celkům v České republice. Aby se vůbec mohla této problematice věnovat, nastiňuje hned na svém začátku genezi krajské samosprávy. Poté, co je představen proces ustavování a složení jednotlivých celků, přechází autor ve svém výkladu k deskripci a analýze volebního systému na krajské úrovni. Popsány jsou i základní proměnné volebního systému – velikost volebního obvodu, matematické formule a uzavírací klauzule, stejně jako další charakteristiky, které mohou mít vliv na stranický systém, případně na stabilitu vládních koalic. Text se pak v následujícím segmentu druhé části zaměřuje na čtyři hlavní a etablované politické strany. Od volebního systému pozvolna přechází k volební podpoře těchto subjektů, přičemž hledá korelace mezi volebním ziskem a územím, jež je zastoupeno okresy. Problematice politických stran se text věnuje i v další podkapitole. Jelikož teorie koalic předpokládá ideologické rozdíly a vzdálenosti mezi stranami, které mohou ovlivňovat formování vlády, je v práci na základě výzkumů Sociologického ústavu Akademie věd ČR (SOÚ AV ČR) sestaveno pravolevé horizontální kontinuum, na němž jsou strany seřazeny dle své ideologie a programatiky. Volební soutěž a koaliční vyjednávání se odehrávají na úrovni kraje. Proto je nezbytné věnovat se také orgánům krajské samosprávy. Ty jsou pro politické strany hodnotou, o které se hraje – o mandáty v zastupitelstvu, radě či o funkci hejtmana. Stručně jsou tak nastíněny pravomoci nejdůležitějších krajských orgánů, přičemž výklad se zaměřuje na zastupitelstvo kraje, radu kraje, hejtmana kraje, na výbory, komise a na krajský úřad.

Poté již práce přechází k analýze samotných krajských voleb v roce 2000. Struktura textu je komparabilní s následující částí o volbách v roce 2004. Přes analýzu volební kampaně, předcházející volbám, se dostáváme k volebním výsledkům hlavních aktérů. Na jejich základě je pak analyzován i stranický systém. V obou případech analýz krajských voleb jsou vypočítány indexy, mající vypovídací hodnotu o stranickém systému. Uváděny jsou výsledky Least square index disproportionality (LSq), index fragmentace (F), index deformace (I), index efektivního počtu stran (N) a index agregace (A). Na základě těchto „vstupních“ analýz u každého z volebních období je pak přistoupeno k aplikaci teorie koalic v krajích. V případě volebního období od roku 2004 je text podrobnější. Analyzuje více novinových článků, především jsou však nastíněny možnosti složení všech krajských rad, tedy i více či méně hypotetické, které však z nějakého důvodu odpovídají teorii koalic. V této části práce je též analyzováno portfolio, tedy rozdělení křesel v radách krajů po volbách

v roce 2004. Data jsou čerpána z internetových portálů Českého statistického úřadu,<sup>1</sup> dále pak z publikací, které se zabývají tímto tématem, a nemalou roli hrají též vlastní výpočty autora. Druhá část je zakončena studiem samotných zastupitelů a radních a jejich hodnotových orientací. Analyzovány byly výsledky výzkumu Regionální elity 2004, který byl prováděn v září a říjnu 2004 Sociologickým ústavem AV ČR.

Třetí část pak částečně shrnuje dílčí závěry části druhé. Analyzovány jsou nejdůležitější faktory ovlivňující vyjednávání na krajské úrovni, z nichž důležité je zmínit jak institucionální (např. vliv volebního systému), tak ty, které stojí mimo tento rámec. Některé z těchto faktorů je možné zobecnit, čemuž se věnuje samotný závěr celé práce.

## *1.2. CÍLE A HYPOTÉZA PRÁCE*

Cíl, který si klade tato práce, je aplikace teorie koalic na regionální úrovni, chce se zabývat obecnými východisky a problémy při studiu koalic a koaličních vazeb na substátní rovině. Za tímto účelem bude analyzovat volby a povolební jednání ve vyšších územně správních celcích v ČR po volbách v roce 2000 a 2004. Krajské rady vzešlé z těchto voleb pak zhodnotí z hlediska teorie koalic.

První hypotéza, která vychází z cílů práce a kterou se bude snažit autor argumentačně doložit na základě svého bádání je, že krajské samosprávné celky jsou od svého vzniku novým prostorem pro politické strany, který jim dává možnost soupeřit o moc a ujímat se jí na základě uzavíraných více či méně dlouhodobých dohod – koalic.

Druhou hypotézou je, že aplikace teorie koalic na regionální úrovni je možná, uzavřené koalice však budou ovlivněny místními specifiky, dále postavením celostátního centra, jeho vlivem a postavením jednotlivých stran v regionu či podobnými faktory, které stojí spíše mimo institucionální rámec. S tím je spojena i otázka, zda má regionální úroveň charakter spíše celostátní politiky, či zda se od ní odlišuje, případně jak.

## *1.3. METODOLOGICKÝ RÁMEC*

Východiskem celé práce bude deduktivní metoda. Práce tedy bude směřovat od obecných konceptů k aplikaci na konkrétní případy. Představí teorii her, teorii racionální volby a teorii koalic, které pak využije při analýze koaličních vztahů mezi

---

<sup>1</sup> Servery ČSÚ – Český statistický úřad (<http://www.czso.cz>) a Volby.cz (<http://www.volby.cz>)

aktéry na krajské úrovni po volbách v roce 2000 a 2004. K pochopení interakcí mezi jednotlivými subjekty slouží i metoda analýzy dokumentů. Rozebírány jsou zejména novinové články, které mají vypovídací hodnotu o chování jednotlivých aktérů. K porozumění krajským celkům pak je využita i analýza judikatury, která se k tématu vztahuje. Analyzován je taktéž výzkum Sociologického ústavu AV ČR, který formou dotazníku zjišťoval hodnotové orientace a názory krajských elit, mezi nimiž byli i zastupitelé krajů. Při zjišťování volebních výsledků byla využita prostorově agregovaná data, vztažená vždy k jednotlivým krajům. V případě, že jsou porovnávány jednotlivé krajské celky, je aplikována diachronní, případně synchronní komparace. Diachronní (vertikální) komparace je takový metodologický přístup, kdy daný jev studujeme v průběhu času. Příkladem je porovnávání koalic v jednom kraji v průběhu více volebních období. Synchronní komparace (též horizontální či paralelní) spočívá ve studování stejných jevů v jednom časovém intervalu napříč politickými systémy či v tomto případě regiony. V tomto případě se jedná např. o komparaci koalic během jednoho volebního období ve více krajích. Výsledkem celé práce je zhodnocení aplikovatelnosti teorie koalic na subnárodní úrovni, konkrétně pak v krajích České republiky, a potvrzení či vyvrácení hypotéz práce.

#### *1.4. REFLEXE TÉMATU V LITERATUŘE*

Politologická literatura české provenience se postupně začíná rozšiřovat o tituly, které by pojednávaly o teorii koalic. Stále je však možné pozorovat deficit v oblasti témat, které by se soustředily na teorii koalic v obecné rovině, a které by reflektovaly koaliční procesy a vztahy na úrovni regionální.

Teorie koalic, stejně jako teorie her i racionální volby, je zpracována především v literatuře zahraniční provenience. O teoretických konceptech pojednává velmi podrobně a obsažněji než literatura vydaná v České republice. Významnou publikací, která stála na počátku ustavování samotné teorie her a na kterou navazovala většina autorů, je *Theory of Games and Economic Behavior* od autorů Johna von Neumanna a Oskara Morgensterna (von Neumann, Morgenstern 1944). Rozpracovává základní herní situace, v níž největší pozornost věnovali situaci, kdy o zisk soupeří dva hráči, přičemž výhra jednoho je prohrou druhého. Jejich záměrem nebylo zmapovat komplexně celou teorii a popsat všechny možnosti. Na toto zásadní dílo pak navázal William H. Riker svojí prací *The Theory of Political Coalitions* (Riker 1962). V ní rozpracovává teorii her a pokládá základy teorii koalic. Z její logiky pak vyplývá

koncept minimální vítězné koalice (Minimal Winning Coalition – MWC), kterou aplikuje na americký politický systém. Rozvíjí také herní strategie při vytváření koalic. Dnes již klasickým autorem v oblasti výzkumu koalic a koaličního jednání je i Abram de Swaan. Jeho kniha *Coalition Theories and Cabinet Formations* (de Swaan 1973) patří dnes již k základním dílům této problematiky. Publikace je rozčleněna do dvou částí, přičemž první se věnuje čistě teoretickým přístupům – de Swaan v ní pracuje s koncepty racionality rozhodování, s herními koncepty o n-hráčích a reflektuje typologii a přístupy v teorii koalic. V druhé části knihy konfrontuje teorii s realitami devíti evropských zemí po roce 1918.

Významným zahraničním autorem je také Kaare Strøm. Při práci byla využita jeho monografie *Minority Government and Majority Rule* (Strøm 1990). V ní se zabývá především menšinovými kabinetem a problematikou racionality při vzniku menšinové vlády. Současně se ale významně věnuje i teorii koalic a teorii her. Kaare Strøm společně s Wolfgangem C. Müllerem byl editorem publikace *Coalition Governments in Western Europe* (Müller, Strøm 2003), která se z většiny zabývá případovými studii koaličního chování v evropských zemích. Kniha také významně rozšiřuje samotnou teorii koalic. Autoři se věnují jak menšinovým, tak většinovým situacím, rozdělení portfolia či omezením koaličních jednání. Formování vlád v multipartistických systémech a koaličnímu chování se věnuje i americký politolog Lawrence C. Dodd v práci *Coalitions in Parliamentary Government* (Dodd 1976). Při bádání se zaměřil více na stranický systém, jeho stabilitu, na stupně štěpení ve společnosti (tzv. cleavages) či na délku trvání vlád. Problematiku teorie koalic podává ve svém díle *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries* z roku 1984 i Arend Lijphart (Lijphart 1984). Věnuje se analýze politických režimů 21 států, přesto se však zabývá i samotnou teorií a motivací stran vstoupit do vlády. Věnuje se typologizaci koalic dle Rikera, Leisersona či Axelroda, ale i kritikám koaličních teorií, které označuje jako „*policy-blind*“ a „*policy-based*“.

Další publikací, kterou je třeba zmínit, jelikož je jedinou, která se zabývá unitárností aktérů, je *Comparative Democracy. Policymaking and Governing Coalitions in Europe and Israel* od Gregory M. Luebberta z roku 1986 (Luebbert 1986). Ten se soustředil na srovnávání koaličních vlád a okolností, za nichž vznikaly. Do teorie koalic vnáší nový prvek, totiž otázku jednotnosti politických stran, jakožto aktérů koaličních vyjednávání. Vycházel z výzkumu v evropských zemích a Izraeli.

Formováním vlád, jejich složením a portfoliem se zabývají ve své knize Ian Budge a Hans Keman. Monografie nese název *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States* (Budge, Keman 1990). Kniha *Party Policy and Government Coalition* Michaela Lavera a Iana Budgeho (Laver, Budge 1992) je z větší části složena z případových studií koalic a koaličních vztahů v jedenácti evropských zemích. Editoři se však věnují i samotné teorii koalic. Michael Laver tentokrát s Normanem Schofieldem napsali monografii *Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe* (Laver, Schofield 1998). Podávají jak teoretický, tak empirický přehled koaličního jednání. Zaměřují se přitom na evropské země.

Politickými stranami a koalicemi na lokální úrovni v evropských zemích se v roce 1989 zabývali editoři Colin Mellors a Bert Pijnenburg (Mellors, Pijnenburg 1989). V publikaci *Political Parties and Coalitions in European Local Government* aplikují koncepty teorie koalic na subnárodní úroveň, uvádějí problematické faktory nebo i motivy stran. Svůj zájem upřeli na devět evropských zemí.

Předkládaná práce čerpá také z několika odborných časopisů. Nejvýznamnějším je článek Michalea Leisersona *Factions and Coalitions in One-Party Japan. An Interpretation Based on the Theory of Games* uveřejněný roku 1968 v periodiku *The American Political Science Review* (Leiserson 1968). Je to jeden ze základních textů teorie koalic, jelikož v něm Leiserson rozvíjí koncept minimální vítězné koalice sdružující nejmenší počet subjektů – politických stran. Koalice by, dle jeho názoru, měla být efektivní a životaschopná.

Z českých autorů se teorii koalic v obecné rovině věnuje jen málo autorů. Nejobsáhlejší jsou práce politologů Miroslava Nováka a Blanky Říchové. Miroslav Novák podává přehled typů koalic a vazeb mezi nimi ve své knize *Systémy politických stran. Úvod do jejich studia* (Novák 1997). Podrobný výčet nejen typů koalic, ale i tradic a geneze celé teorie shrnuje Blanka Říchová v monografii *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v politické vědě* (Říchová 2000). Současně je zde teorie koalic vyložena v kontextu teorie her i teorie racionální volby. Obě publikace vysvětlují pojem minimální vítězné koalice, menšinové vlády či koalice s tzv. nadbytečným členem.<sup>2</sup> Ladislav Cabada společně s kolektivem autorů roce 2006 vydal publikaci *Koalice a koaliční vztahy* (Cabada 2006a). Její první část se věnuje

---

<sup>2</sup> Ve vybraných zemích se vládním modelům věnuje Říchová i v publikaci *Vládní modely v parlamentních systémech*. (Říchová, Blanka a kol. 2006. *Vládní modely v parlamentních systémech*. Praha: Fakulta sociálních věd.)

vládnutí v České republice, v níž Cabada porovnává teoretická východiska s praktickým naplněním. Čistě teoretickým příspěvkem je pak kapitola Stanislava Balíka (Balík 2006) o typologii exekutivních koalic, nižším úrovním se pak věnuje Petr Jüptner (Jüptner 2006), který konfrontuje teorii s lokální politikou, a Lenka Strnadová (Strnadová 2006) v komparativní analýze úrovně národní a samosprávné. Podobný příspěvek jako v knize pak vydal Ladislav Cabada i ve sborníku z politologického kongresu, jeho název zněl *Vybrané teorie koalic a jejich aplikace na vládní modely v České republice* (Cabada 2006b). Zde se již dostáváme k publikacím, které se zaměřují na teorii koalic na subnárodní úrovni.

Tématu krajských voleb se pak věnuje několik česky psaných publikací, bohužel v nich ve většině případů teorie koalic figuruje jako doplňkové marginální téma a výklad teorie samotné je často zcela opomenut. Zcela první prací, která se soustředovala čistě na fenomén teorie koalic regionální úrovně ve všech krajích, byla bakalářská práce s názvem *Aplikace teorie koalic na proces utváření krajských rad v České republice* obhájená Kamilem Švecem v roce 2006 (Švec 2006a). Na toto téma pak autor přednesl i stejnojmenný příspěvek na III. Kongresu českých politologů v Olomouci, který pak byl publikován ve sborníku z kongresu (Švec 2006b). Na tyto počiny autor navazuje, čerpá z nich a svoji práci prohlubuje. Tématu práce se snad nejvíce blíží publikace Pavla Šaradína a Tomáše Šuláka *Krajské volby 2000. Olomoucký kraj* (Šaradín, Šulák 2001), kterou vydala v roce 2001 univerzita Palackého v Olomouci. Ač rozebírá povolební situace ve všech krajích, zaměřuje se, jak je patrné již z názvu, především na Olomoucký kraj. Pavel Šaradín editoval i další publikaci, která se dotýká krajských celků. Je jí práce z roku 2006 *Krajské volby v České republice* (Šaradín 2006). V ní jsou případové studie Jihomoravského a Olomouckého kraje a analýzy tří politických stran či subjektů v souvislosti s kraji – Komunistické strany Čech a Moravy, Strany zelených a Moravistických politických subjektů. Regionálním vládním se z pohledu teorie koalic věnuje i monografie *Krajské volby v České republice 2004* (Balík, Kyloušek 2005). Ta se formou případových studií věnuje všem vyšším územně správním celkům vyjma Hlavního města Prahy. Autoři popisují nejen genezi ustanovování krajů, ale i volební systém, jenž je používán, či krajskou policii v prvním volebním období, tzn. 2000-2004. Volby v roce 2000 reflektuje i sborník *Krajské volby 2000 – fakta, názory, komentáře* (Mrklas 2000).

Text této práce čerpá také ze statí již zmíněného Petra Jüptnera. První je článek *Komunální koalice a politické modely* (Jüptner 2004), další je studie s názvem

*Evropeizace a komunální politické myšlení* (Jüptner 2005). Petr Jüptner se dlouhodobě zabývá o komunální politiku a rozpracovává na ni teorii koalic.<sup>3</sup> Lokální úrovni a teorii koalic je věnován též článek *Radniční koalice po komunálních volbách v roce 2006 ve čtyřech okresech České republiky* od Stanislava Balíka (2008), typologii předkládá tento autor i ve studii *Modely exekutivních koalic na komunální úrovni* (Balík 2005). O problematice koaličního chování, menšinových vlád, případně situacích, kdy vládne jediná strana nebo koalice s nadbytečným členem se zmiňuje též publikace Miroslava Nováka a Tomáše Lebedy *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání* (Novák, Lebeda 2004). Společně s publikací Romana Chytilka a Jakuba Šeda *Volební systémy* byly dvěma nejvýznamnějšími zdroji, z nichž byly čerpány informace o volebních a stranických systémech.

Pro studium teorie her byly využity především knihy *Game Theory as a Theory of Conflict Resolution* od editora Anatola Rapoport (Rapoport 1974), *Game Theory for Political Scientist* od Jamese D. Morrowa (Morrow 1994) a *Games, Theory and Applications* od Lyn C. Tailora (Tailor 1984).

Pro uvedení do problematiky místní správy a samosprávy je vhodnou publikací *Politický systém České republiky* od autorů Vodičky a Cabady (Vodička, Cabada 2007). Při analýze dokumentů, které seznamují s fungováním krajů a samosprávy v České republice, byly rozebírány i platné zákony, upravující krajské zřízení. Zásadním je ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. Pro práci byly podstatné také zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do krajských zastupitelstev, a zákon č. 131/2000 Sb., o Hlavním městě Praze. Využívána byla také data Českého statistického úřadu, zejména pak volebního serveru Volby.cz a novinové články.

---

<sup>3</sup> Petr Jüptner se komunální politikou zabývá i v publikaci *Evropská lokální politika*, která je ovšem věnována případovým studiím devíti evropských zemí; (Jüptner, Petr – Polínek, Martin – Švec, Kamil a kol. 2007. *Evropská lokální politika*. Praha: Fakulta sociálních věd.).

# 1. TEORETICKÉ VYMEZENÍ

## 1.5. TEORIE HER A TEORIE RACIONÁLNÍ VOLBY

Jak teorie koalic, tak teorie her mají kořeny v ekonomickém myšlení, čemuž odpovídají i metody, které jsou těmito koncepty používány. Tyto modely mají několik úrovní, z nichž vyplývají tři zásadní analytické cíle:

- (a) konceptuální klasifikace druhů racionálního chování ve zformovaných koalicích
- (b) definice souboru equilibrií pro situace určitých koalic reprezentujících zisky korespondující s rovnováhou různých hráčů
- (c) predikce a vysvětlování empirických výstupů koaličního chování, ať již na bázi přirozeného pozorování či experimentu. (Rapoport, Kahan, Funk, Horowitz 1979: 2)

Právě třetí varianta je typická pro sociální vědy, na jejímž základě jsou koalice analyzovány a vysvětlovány.

Hrou v tomto teoretickém modelu nazýváme takovou situaci, kdy dochází ke konfliktu zájmů mezi jednotlivými aktéry – hráči (*players*). Základním a nutným předpokladem je jejich racionalita, která se projevuje ve snaze zvítězit a získat co nejvíce, v případě prohry přijít o co nejméně. Vyjádřena je tzv. minimax teorémem. To znamená, že každý hráč se snaží o maximální možný zisk, současně však minimalizuje své náklady.<sup>4</sup> (Říchová 2000: 97; Morrow 1984: 89-91) Neodmyslitelnou podmínkou je také informovanost hráčů o akcích soupeřů a znalost pravidel hry, která plně respektují a která se v průběhu hry nemění. Teorie her spočívá v hledání řešení problémů, které při konfliktu vznikají. Většina jich je komplikovaných, teorie her tak nabízí odpovídající zjednodušení, případně popis několika typů východisek. Cílem konceptu řešení konfliktu však není naučení hrát jednotlivé hry, ale poskytnout modely a cesty, jak hrát, resp. vyhrát. Motivací aktérů je pouze výsledek střetu – jejich vztahu. (Thomas 1984: 14-18; Říchová 2000: 108) Každý z aktérů volí k dosažení svých cílů strategii (*strategy*) Ta vychází ze vztahů mezi hráči a je souborem jednotlivých rozhodnutí, která hráči volí v průběhu hry. Její volba je dána zmíněnou plnou informovaností. Má-li aktér předem danou sumu možností, pak zvolí tu variantu, která mu v rámci střetu s protihráčem zajistí nejlepší výsledek. (Thomas 1984: 19;

---

<sup>4</sup> Říchová (2000: 97) popisuje minimax teorém následovně: „Racionální aktér se chová tak, aby maximalizoval výstup z daného vstupu, resp. minimalizoval vstup, jenž odpovídá danému výstupu.“



Říchová 2000: 109) Anatol Rapoport (1974: 1-2) rozlišuje dva základní druhy strategií. Hráč může vybrat svoji strategii dle pravděpodobnosti, která je předem přidělena. Kombinací výběru na základě pravděpodobností vzniká tzv. smíšená strategie (*mixed strategy*). Druhým, nesmíšeným typem je strategie čistá (*pure strategy*). Každý z aktérů vybírá vždy jednu optimální strategii, která mu má zajistit co nejvyšší zisk (*payoff*).

S teorií her je také úzce spjat koncept tranzitivity, resp. intranzitivity. (Říchová 2000: 109-110) Podobně jako celá teorie vychází z identifikace s hrami zábavnými, jakými jsou například šachy, poker či piškvorky. Vyjadřuje jasně danou a neměnnou hodnotovou nadřazenost. Například ve zmíněném pokeru je vztah mezi kartami zcela tranzitivní, tzn., že desítka má nižší hodnotu než král, který má nižší hodnotu než eso. Nejen že tedy má eso vyšší hodnotu než král, ale i než desítka. Analogickou platnost můžeme nalézt i v politologii, kde jednotlivé instituce („karty“), o které se hraje, mají jasně tranzitivní vztah. Neplatí to však obecně, je možné se setkat i s případy intranzitivity. V takové situaci není možné určit nejsilnější „kartu“. Obecně lze říci, že „A“ je silnější než „B“, přičemž „B“ je silnější než „C“ a současně „C“ je silnější než „A“. Dostáváme se pak do kruhu, v němž není možné určit nejsilnější a nejhodnotnější „kartu“. Nezbytností je, aby v případě hry všichni aktéři dopředu znali hodnoty všech „karet“ a aby tato hodnota zůstala neměnná.

Historie teorie her se začala psát ve 20. letech 20. století. John von Neumann publikoval své dvě přednášky na toto téma (roky 1928 a 1937). Již v těchto pracích se zabýval problematikou tzv. minimax teorému. Teorii her rozvíjeli v této době také jiní autoři (např. E. Borel)<sup>5</sup>, největší rozmach však čekal teorii až s publikací *Theory of Games and Economic Behavior* autorů Johna von Neumanna a Oskara Morgensterna, která se stala nejzásadnější publikací oboru. (von Neumann, Morgenstern 1944; Thomas 1984: 21) Dílo se zabývá vztahy mezi aktéry z hlediska ekonomie a stalo se velmi inspirativní pro autory následující, jež začali teorii her aplikovat i v jiných oborech, než jen v ekonomii či matematice. John von Neumann s Oskarem Morgensternem se zaměřili ve své práci především na situaci, kdy o zisk soupeří dva aktéři ve hře s nulovým součtem. Předmětem jejich analýzy byly především jednorázové hry (*one shot games*). Na rozdíl od opakovaných her (*repeated games*) se

---

<sup>5</sup> Borelovy přednášky vyšly v anglickém překladu v roce 1953, nejvýznamnějšími byly texty *The theory of play and integral equations with skew symmetric kernels, On games that involve chance and the skill of the players* a *On systems of linear forms of skewsymmetric determinants and the general theory of play*. (Thomas 1984: 21)

nesmějí opakovat a jsou hrány simultánně. Ve své práci rozvinuli také myšlenku účinnosti výsledku hry (*utility*), který vyjadřuje preference jednotlivých aktérů. Jejich závěry byly rozšířeny také na hry s nenulovým součtem.

K rozvoji myšlenek teorie her přispěla i druhá světová válka, která poskytovala prostor a příležitost k modelování vycházejícím z reálných situací. Během druhé světové války byla ve větší či menší míře aplikována mnohými aktéry, kteří měli podíl na rozhodnutích.<sup>6</sup> Využívána byla i v následujících letech, kdy to vyžadovala mezinárodní situace během tzv. studené války. V naprosté většině se jednalo o vojenské problémy, které z hlediska teorie byly hrami s nulovým součtem s dvěma hráči. Věnujme se tedy jednotlivým typům her.

### 1.5.1. Rozlišení typů her

Klasifikovat je můžeme dle dvou kritérií – (a) dle počtu hráčů a (b) výsledku samotné hry. Na základě druhého kritéria rozlišujeme tzv. hrou s nulovým součtem (*zero-sum game*) a hrou s nenulovým součtem (*nonzero-sum game*).

Hra s nulovým součtem se co do výsledku vyznačuje tím, že vše, co někdo vyhraje, někdo jiný musí prohrát. Jinými slovy řečeno, výhra jednoho je rovna prohře druhého. Znamená to tedy, matematicky vyjádřeno, že součet výhry a prohry v těchto hrách se rovná nule. V případě, že účastníky jsou dva hráči, jedná se o hru tzv. čistého soutěžení. Příkladem hry s nulovým součtem je poker nebo šachy, v politologii je hrou s nulovým součtem kupříkladu volební systém prvního v cíli, tzv. *first past the post*, tedy jednokolový většinový systém. Hráči jsou konkurenty v pravém slova smyslu a jejich vztah je založen na čistém konfliktu (*fixed-sum games*). (Říchová 2000: 110) Bylo by však mylné domnívat se, že se jedná o absolutní konflikt, který by měl trvalý charakter. Konfliktní vztah je vztažen pouze k zájmům v konkrétní a přesně vymezené situaci dané hry. Hra s nulovým součtem je velmi jednoduchým modelem, který je, jak uvádí např. Říchová (2000: 111), oceňován a má v politologii svoji hodnotu. Kritikové však upozorňují na fakt, že se vztahem čistého konfliktu, kde vítěz bere vše a poražený naopak vše ztrácí, se v reálném životě příliš často neseťkáme. V naprosté většině případů nedochází k naprosté ztrátě vlivu poraženého, případně k jeho úplné likvidaci. Zůstává pouze oslaben, jelikož již to je považováno za jasný důkaz vítězství. Poražený se tak může později hry zúčastnit. (Thomas 1984: 53)

---

<sup>6</sup> To také přispělo k tomu, že von Neumann a Morgenstern vydali v roce 1947 druhé vydání své knihy s některými přepracováními.

Druhým typem her tzv. hra s nenulovým součtem. Ta má dvě herní situace, jež se odvíjí od počtu aktérů, kteří na hře participují. První variantou je (a) hra dvou hráčů (*two-person nonzero-sum game*), druhou pak (b) hra, jíž se účastní tři a více hráči (*n-person nonzero-sum game*). Hra s nenulovým součtem je význačná tím, že na rozdíl od *zero-sum game* nemá jasného vítěze, který by získal vše, o co bylo hráno. Stejně tak nemá absolutního poraženého. V rámci tohoto typu je možné hru blíže specifikovat podle toho, zda hráči získávali či ztráceli. V případě, že každý hráčů vyhrál alespoň něco, pokud hrou vylepšil svoji počáteční situaci, jedná se o tzv. pozitivní hru (*positive game*), v opačném případě, kdy všichni ztrácejí (nikdo však nesmí ztratit vše) a jejich konečná situace je horší než na počátku, hovoříme o tzv. negativní hře (*negative games*). Třetí varianta vzniká v okamžiku, kdy jeden z hráčů získává a druhý ztrácí. Součet zisků a ztrát se však jako u *zero-sum game* nerovná nule. Zisk jednoho se nerovná ztrátě druhého. Takový typ je nazýván jako *variable-sum game*. (Říchová 2000: 110-113) Pokud jsme výše napsali, že se v reálném životě příliš nesetkáme se s hrami s nulovým součtem, pak hry s nenulovým součtem mnohem více odpovídají praktické politice. Tento typ poskytuje prostor pro vyjednávání, dohody, příp. kompromisy, což jsou projevy, se kterými se setkáme v politické praxi.

Vztah, který je mezi hráči hry, je možné označit jako smíšený vztah konfliktu a spolupráce (*mixed-motive game*). (Říchová 2000: 110) Hráči v tomto typu hry jsou nuceni, ať již více či méně ochotně, mezi sebou komunikovat a s cílem dosáhnout společného výsledku dokonce volí i společnou strategii. Tím zajišťují co možná nejmenší ztrátu. Konečným důsledkem takového vztahu ve hře je situace, kdy není ani absolutního vítěze, ani absolutního poraženého. Všichni z hráčů končí hru s alespoň částečným ziskem, resp. žádný z hráčů nekončí hru s absolutní prohrou. Druhým typem vztahu v hrách s nenulovým součtem je čistá spolupráce (*fixed-proportion game*). V tomto typu hry není shoda počáteční stavem, ke shodě se postupně všichni hráči dopracovávají, aby v závěru prověřili hodnotu vztahu. Všichni tak získávají, a proto je možné hru označit za pozitivní. (Říchová 2000: 111)

Typickým příkladem hry s nenulovým součtem a dvěma hráči je tzv. věžňovo dilema. Jedná se o situaci, kdy jsou dva podezřelí z loupeže zadrženi policií. Policie bohužel nemá mnoho přesvědčivých důkazů. Při výslechu tedy jsou podezřelí zavřeni a odděleně zpovídáni. Přitom každý z nich dostane nabídku. V okamžiku, kdy se oba přiznají, budou odsouzeni na pět let. Ale v případě, že jeden přizná a druhý nikoli, bude ten s doznáním propuštěn, ten, který zapíral, bude vězněn deset let. Stane-li se, že

se nepřizná ani jeden a budou mlčet, budou odsouzeni každý k jednomu roku vězení. Ve strategické formě je tato situace znázorněna na obrázku 1.

**Obrázek 1:** Strategické znázornění věžňova dilematu

		VĚZEŇ 2	
		nepřiznat	přiznat
VĚZEŇ 1	Nepřiznat	(-1; -1)	(-10; 0)
	Přiznat	(0; -10)	(-5; -5)

Tento příklad je konfliktem mezi individuální racionalitou, která vede k přiznání, a skupinovou racionalitou, jež nabádá k mlčení. Situace, kdy by se oba přiznali (-5; -5), je v teorii her nazývána jako tzv. Nashovo equilibrium. To je stav, který je tvořen párem odpovědí, které si jsou navzájem nejlepšími odpověďmi. V případě, že by jeden z hráčů jednostranně zvolil jinou variantu, zhoršil by svůj výsledek, jelikož nemá lepší pobídku. Nashovo equilibrium nemusí být zákonitě nejlepším řešením situace pro oba hráče, ba dokonce ani pro jednoho z nich. Pro úplnost dodejme, že některé hry mohou mít více equilibrium, oproti tomu jiné nemusí mít ani jedno Nashovo equilibrium. (Morrow 1994: 91; McCarthy, Meierowitz b. d.: 20) Situaci (-1; -1) je možné označit jako „Pareto optimální“ výsledek. Jedná se o takový pár řešení, kdy není možné vylepšit zisk vlastní, aniž by byl zhoršen zisk druhého. (Thomas 1984: 17, 55; Rapoport 1974: 7)

*Nonzero-sum games* s alespoň třemi hráči jsou co do strategie mnohem náročnější a komplikovanější, než výše uvedený příklad. Ve své podstatě se jedná o teorii koalic, které bude v této práci věnován dostatečný prostor.

Jak již bylo řečeno, nutným předpokladem teorie her je racionalita hráčů. Teorie her je tak jednou ze společenských věd, v níž je začleněn a využíván koncept racionality. Je založen na předpokladu, že všichni aktéři mají své cíle, jichž se snaží dosáhnout pomocí jednání. (Morrow 1994: 17-20) Hru je pak možné charakterizovat také tak, že jednotliví hráči se snaží v boji o cíle navzájem ovlivňovat, současně ale platí, že ani jeden z nich nemůže určit výsledek hry bez ohledu na protihráče. Ve svém jednání volí takové kroky, které jsou dle jejich soudu tím nejlepším řešením

k dosažení cíle. Existuje tu tedy jistá míra svobodného rozhodování mezi jednotlivými kroky, které budou podniknuty, každý hráč má několik alternativ akcí. James Morrow (1994: 18) píše, že podstatným rysem racionalizace je sada preferencí, na základě nichž jsou aktéři schopni volit mezi jednotlivými výsledky. Předpokládá také, že preference jsou kompletní, tedy že pro každou dvojici výsledků existuje preferenční vztah, a tranzitivní. Teorie her vychází také z předpokladu, že preference konečného cíle jsou u aktérů neměnné. Během hry se však mohou měnit preference jednotlivých dílčích strategií a akcí, které nakonec dovedou hráče k cíli.

Základní tezí tzv. teorie racionální volby, která pracuje právě s konceptem racionality, je ta, že „jedinec sleduje při svém rozhodování především své vlastní zájmy a snaží se dosáhnout pro sebe nejlepšího výsledku, a co s co nejmenšími náklady.“ (Říchová 2000: 97) Její předmět zájmu je možné rozdělit na dvě podskupiny. Tou první je problematika využití individuálních hodnot v kolektivních rozhodováních, kolektivní prospěšnosti a tzv. distributivní spravedlnost. Tato podskupina je nazývána jako teorie společenské smlouvy (*social choice theory*). Druhou částí je pak teorie veřejné volby (*public choice theory*). Objektem její analýzy jsou problémy, které vznikají v interakci státu a společnosti, zejména v parlamentních systémech. Zabývá se tak volbami a volebním chováním, zájmovými skupinami či problematikou byrokracie. (Říchová 2000: 96)

Teorie racionální volby se zabývá dvěma základními problémy, které v této práci budou nastíněny. Jsou jimi tzv. cyklické většiny a princip minimální ztráty. Politologové se ve svých analýzách zaměřili na hodnocení racionálního chování jednotlivců. Postupně se však začali zabývat i skupinami. Kladli si otázku, zda je možné najít takové řešení, které by bylo zcela racionální a které by odpovídalo preferencím všech účastníků kolektivu. Bohužel dospěli k závěru, že žádná universální, příp. kolektivní preference všech zúčastněných jednotlivců neexistuje. Problematickou se ukázala existence tzv. cyklických většin. Říchová (2000: 98) uvádí následující případ:<sup>7</sup>

---

<sup>7</sup> Tomuto tématu se věnuje 1. kapitola autorů McCartyho a Meirowitze (b. d.: 9-16).

**Tabulka 1:** Cyklické většiny – individuální preference

Volič	1. preference	2. preference	3. preference
X	A	B	C
Y	C	A	B
Z	B	C	A

*Zdroj: Říchová 2000: 98*

Výchozí situace je taková, že existují tři voliči, resp. tři skupiny voličů X, Y a Z, přičemž každému z nich byly uděleny tři preference, aby je rozdělil mezi kandidáty (příp. skupiny kandidátů) A, B a C. V okamžiku, kdy je využit většinový hlasovací princip, pak výsledkem je cyklus preferencí bez řešení. Volič X totiž preferuje A před B, volič Y dává přednost C před A, třetí volič Z upřednostnil B před A. Jedná se o intranzitivní příklad vztahu mezi hodnotami, který nemá řešení. V literatuře je taková situace nezývána jako tzv. Condorcetův paradox. Je zřejmé, že není možné dosáhnout universální kolektivní preference, jelikož problematickým se ukazuje značná komplikovanost stanovování preferencí u skupin, na rozdíl od jednotlivců. Nikdy nebude existovat taková preference, která by byla nejspravedlivější, nejlepší a vítězná. Kenneth Arrow proto přichází s tezí, že jakékoliv kolektivní řešení bude vždy nespravedlivé minimálně alespoň pro jednoho člena kolektivu a přitom se bude vymykat logickým očekáváním. Tato jeho teze vešla ve známost pod označením Arrowův teorém. (Říchová 2000: 99)

Problematika cyklických většin vedla k dalším analýzám a pracím mnoha teoretiků. Jedním z nich byl i Mancur Olson, který se snažil teoreticky odůvodnit neracionální jednání jedinců v kolektivu v podmínkách, kdy to teorie racionální volby očekává. Dospěl k názoru, že příčiny je možné hledat v nedostatku přesvědčení jednat racionálně, jelikož si jedinci nebyli jisti svým vlivem na jednání kolektivu. Olson se tedy začal zabývat jednáním racionálního aktéra, který je v situaci za podmínek nejistoty. (Říchová 2000: 101) Rozhodování v podmínkách se začali věnovat i další autoři, zejména R. Dahl a Ch. Lindblom v práci *Politika, ekonomika a blahobyť*. V ní rozpracovávají strategii pro takovou situaci. Výsledkem je princip minimální ztráty (*minimax strategy*). Jádrem její interpretace je teze, že nejvíce racionální strategií v podmínkách nejistoty aktérů je snížit riziko maximální ztráty na minimum. (Říchová 2000: 101)

S teorií her a teorií koalic je spojen ještě jeden problematický faktor. Navzdory výše uvedenému někteří aktéři zvolí takovou strategii, příp. akci, která pro ně není v daném okamžiku hry nejvýhodnější. Na otázku proč se tak děje odpověděl ve své knize *Nested Games. Rational Choice in Comparative Politics* z roku 1990 George Tsebelis. (Říchová 2000: 114) Vycházel z logické úvahy, která mu nabízela tři odpovědi:

- (a) aktér je ve svém jednání neracionální (což ovšem popírá teorii racionální volby)
- (b) aktér se rozhodl na základě strategie, která byla mylná, což povede k pokusům o nápravu tohoto omylu. Tato varianta však není neběžná a v praxi se běžně vyskytuje, proto není nutné ji v teorii her reflektovat a měnit tak tento koncept
- (c) ve svém odhadu se mýlí pozorovatel hodnotící hru, jelikož se mu nepodařilo odhalit pravé racionální chování hráče. Optimálním řešením aktéra je v dané situaci ta strategie, kterou pozorovatel považuje za deviantní.

Třetí možnost vedla Tsebelise k závěru, že hráč posuzuje svoji situaci odlišně od pozorovatele. Přichází tak s konceptem tzv. herních sad (*nested games*), které jsou založené na faktu, že jednotliví aktéři jsou účastni v několika hrách současně. To, co se pozorovateli jeví jako fatální omyl tak může být pro hráče optimální v jiné hře, příp. v kontextu několika her. Herní sada je dle Tsebelise složena vždy z tzv. hlavní hry (*principal game*) a několika her vedlejších. Hry se mohou proměňovat a hodnocení strategií a rozhodnutí zvenčí je velmi komplikované, právě díky absenci kontextu. (Říchová 2000: 114)

Propojením prvků teorie racionální volby s dílčími částmi teorie her, zejména s hrami o třech a více hráčích, vzniká nový teoretický přístup v politické vědě, teorie koalic.

## 1.6. TEORIE KOALIC

Teorie koalic se během doby své existence vyvinula do dvou relativně odlišných analytických tradic. První je možné označit za (a) americkou, druhou za (b) evropskou. (Říchová 2000: 120) Americká větev, označovaná také za teoreticko-herní tradici (*game-theoretical tradition*) (Laver 1989: 16), klade větší důraz na modely

vycházející z teorie a analyzuje spíše vazby mezi aktéry. Evropská větev je mnohem více orientovaná na empirický výzkum a soustředí se na vznik koalic v širším kontextu.

### 1.6.1. Americká tradice

Americká tradice výzkumu koalic a koaličních vazeb je založena na deduktivní konstrukci. Je spojena především se jmény William H. Rikera, Abrama de Swaana či Normana Schofielda. Právě Riker, jeden z nejvýznamnějších teoretiků teorie koalic, je spojen s počátky celé teorie. Jeho kniha *Theory of Political Coalitions* (Riker 1962) stála na počátku celé teorie koalic. Navázal na práci von Neumanna a Morgensterna, kdy rozšířil teorii her na alespoň tři aktéry, kteří soupeří o zisk. Riker aplikoval jak koncept racionality, tak i koncept aktérů, kteří se projevují jako unitární hráči. To znamená, že například politický subjekt byl brán jako jednotka, bez ohledu na jednotlivé členy. Z této podstaty je možné teorii koalic využít při analýze vyjednávání o zisk mezi státy na nadnárodní úrovni, mezi podniky v kartelové dohodě, ale i na politické subjekty soutěžící o posty v exekutivním orgánu. Riker převzal proměnné účinnosti a velikosti zisku. Za racionální jak tak považována situace, kdy bylo členům zajištěno nejmenší většinové zastoupení v legislativním orgánu, přičemž každý z členů koalice má co možná největší zisk exekutivních pozic. Americká tradice tak klade značný důraz na tzv. minimax teorém. (Laver 1989: 16; Říchová 2000: 120, Laver, Schofield 1998: 9-10)

Prioritou je pro Rikera obsazení politických postů ve vládě, tzv. *office-seeking theory*, na rozdíl od evropské tradice, kde je mnohem silnější motivací prosazování politického programu – *policy-seeking theory*.<sup>8</sup> Z toho také vyplývá, že nejiracionálnější koalicí je pro něj minimální vítězná koalice, všechny ostatní typy považuje za deviantní. Dalším důsledkem upřednostňování vládních pozic před mandáty je Rikerovo vnímání koaličních vyjednávání jako her s nulovým součtem. Vychází z logiky, že ta strana, která neuspěje a neobsadí křesla, o něž bojovala, prohrává až do dalších voleb, kdy bude mít opět šanci se o ně utkat ve volebním souboji. (Říchová 2000: 120-121)

### 1.6.2. Evropská tradice

Oproti americké tradici je evropská založena na induktivní bázi. Mnohem více také klade důraz na empirický výzkum. Analýzy, se kterými pracuje, mnohem více

---

<sup>8</sup> Přístupy *office-seeking theory* a *policy-seeking theory* jsou vysvětleny níže.



vycházejí z reálií politického života. Spojena je především s teoretiky Robertem Axelrodem, Lawrencem C. Doddem, Ianem Budgem či Gregory Luebbertem. Do svých analýz více zahrnuje společenský kontext vzniku koalic a zohledňuje i faktory, které by dle americké tradice byly považovány za nevýznamné. Více než na vazby mezi subjekty se ptá po obsahu těchto vazeb. V rámci evropské tradice výzkumu koaličních vztahů hraje roli i politická kultura, historický vývoj či politické tradice. Díky šířce okruhu výzkumu je tak schopna odpovědět i na otázky, které by americká větev neřešila nebo by je nechala nezodpovězené, případně by je považovala za deviantní projevy neracionálního chování. Její optikou je tak možno zachytit a interpretovat i zdánlivé racionálně odporující neochotu politických subjektů vstupovat do koaličních svazků. Díky tomuto přístupu je politologie schopná vysvětlit i výskyt menšinových vlád či naopak tzv. velkých koalic s nadbytečným členem. Mnohdy se pak ukazuje, že spíše než o iracionalitu jde o strategicky velmi dobře promyšlený krok. (Laver 1989: 15-16; Říchová 2000: 121; Laver, Schofield 1998: 7-8)

Americká a evropská tradice výzkumu teorie koalic studují každá zcela odlišné aspekty formování koalic. Evropská se soustředí na analýzu empirie, americká vidí svůj cíl spíše v teoreticko-herních modelech. Vědci, zabývající se touto problematikou v Evropě, kritizují americký model v jeho omezenosti a nemožnosti vystihnout skutečné problémy formování vlád. Vyčítají mu také přehlížení tak silných faktorů, jako je např. stranický systém, ať již se jedná o problematiku vztahů mezi stranami či vnitrostranické faktory. Obě tradice se od sebe velmi značně vzdálily, a ačkoliv předmět jejich zájmu je totožný, jejich postupy a výsledky jsou zcela odlišné. (Laver, Schofield 1998: 10-11; Říchová 2000: 122)

### **1.6.3. Typy a problematika koaličních vztahů**

Vztahy mezi koaličními partnery mohou být velmi různé. Jak již autor popsal ve své dřívější práci (Švec 2006a: 17) už samotný pojem koalice je vnímán různě. Koalici je třeba chápat jako spojení minimálně dvou – v tomto případě politických – subjektů. Setkat se však můžeme s více či méně odlišnými výklady. Miroslav Novák (1997: 176) upozornil na různá pojetí u Maurice Duverger, který hovoří o koalici jako o „něčem příležitostném“, oproti tomu aliancí označuje dlouhodobé svazky. Další z význačných politologů Giovanni Sartori používá zcela opačnou terminologii. Koalice v jeho výkladu je stabilním uskupením, aliance jen přechodným vztahem mezi

subjekty. Budeme-li na koalici nahlížet politickou optikou, pak na pomyslném pravolevém politickém spektru můžeme diferencovat (a) levicové či pravicové koalice, (b) aliance středu<sup>9</sup>, (c) spojení extrémů a (d) „celonárodní sjednocení“.<sup>10</sup> (Novák 1997: 179)

Nebezpečnými pro politický systém jsou aliance středu, která rozdělí politické strany na ty, které jsou stále u moci a ty, jež tvoří trvalou opozici. To vede k faktu, že se tyto koncentrace stávají voliči neodvolatelnými. Maurice Duverger to hodnotí následovně: „Takto utvořený středový blok se postupně ocitá bezpečně schovaný před jakoukoliv sankcí voličů (...) Vláda středu tak vede k nevládám, které se nemohou ani udržet ani rozhodnout a sklouzávají k nedemokracii tím, že prakticky unikají rozsudku občanů“ (Novák 1997: 180-181) Takovou situaci popisuje ve své knize *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu* Giovanni Sartori (2005: 144), který ji považuje za jeden z projevů polarizovaného pluralismu<sup>11</sup>. V takovém systému je díky výskytu nezodpovědné opozice nemožná alternace středových stran, které obsazují vládní posty. Veškeré vlády a koalice pak mají pak téměř vždy stejné složení. Typickým příkladem budiž Křesťanská demokracie v Itálii za tzv. I. republiky. Podílela se na všech vládách a vždy byla nejsilnější koaliční stranou. Díky silným extrémním pólům je pak nemožná obměna.

Také extrémní strany, spojené společným protestem či odporem vůči režimu či vůči ostatním stranám, mezi sebou mohou uzavřít koaliční dohodu. Takový typ je pak nazýván „spojení extrémů“. Často mezi sebou spolupracují antisystémové strany<sup>12</sup>, které ohrožují aliance středu, ty se pak přirozeně rozšiřují a rozrůstají, čímž se mohou přiblížit až celonárodním sjednocením. Nejčastěji se s ním setkáme v parlamentu, méně již v podobě volební aliance. Jen velmi obtížně se setkáme se spojením extrémů v provládní alianci. (Novák 1997: 181-182)

---

<sup>9</sup> M. Novák je nazývá také jako „koncentrace“ (Novák 1997: 179).

<sup>10</sup> Na počátku 20. let jsme se nejčastěji mohli setkat s koaličními vládami složenými buď z pravicových či levicových politických stran. Tak tomu je do doby, než je bipartismus narušen socialistickými stranami. Pozorovat je možné taky tzv. zdánlivý multipartismus, kdy bloky na pólech politického spektra, které jsou tvořeny několika stranami, jsou tak pevné, že budí dojem bipartismu. (Novák 1997: 179)

<sup>11</sup> O polarizovaném pluralismu píše G. Sartori v šesté kapitole své publikace *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu* (Sartori 2005). Dalšími znaky polarizovaného pluralismu jsou přítomnost antisystémových stran, existence dvoustranné opozice, obsazený metrický střed systému (což souvisí s již zmíněným znakem nezodpovědných opozicí), ideologická vzdálenost, ztráta hlasů ve prospěch extrémních konců, ideologické restrukturování a politika trumfování (nabídka stále více než nabízí konkurence). (Sartori 2005: 136 – 145)

<sup>12</sup> Definici antisystémovosti podává Sartori (2005: 136-138), když říká, že antisystémovou je strana, která „podkopává legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici“.

Koalice typu celonárodního sjednocení jsou vzácné a setkáme se s nimi jen výjimečně. Jejich vznik je povětšinou motivován silným ohrožením země např. v důsledku hrozícího válečného konfliktu či přírodní katastrofy, ale i v případě silných extrémních stran na pólech pravolevého spektra. S působením takových koalic je možné se setkat nejčastěji v době mezi světovými válkami a v krátkém období po nich. (Novák 1997: 181)

Miroslav Novák (1997: 176-177) podává také rozlišení mezi koalicemi (a) tacitními, jež jsou tajné, a (b) explicitními, tedy vyslovenými, které jsou uzavřeny veřejně. Další dichotomií jsou koalice celostátní a subnárodní. To se projevuje na úrovni regionů či obcí, kdy na nižší úrovni politického systému vznikla koalice, která by na centrální úrovni neměla šanci uspět.

#### **1.6.4. Hlediska účasti na vládě – motivace politických stran**

Významným faktorem ovlivňujícím vznik a podobu koaličních vztahů je motivace aktérů, kvůli níž vstupují do hry. V politologii se setkáme se třemi základními přístupy: (a) *office-seeking theory*, (b) *policy-seeking theory* a (c) *vote-seeking theory*.

Prvně jmenovaný přístup – tzv. *office-seeking theory* snad nejvíce vychází z teorie racionální volby a je u něj nejvíce znát vliv na formování vlád a na aktéry tohoto procesu, tj. politické strany. Tento přístup je velmi úzce propojen s americkou tradicí, z čehož vychází i jeho vnímání politických stran jako unitárních aktérů. Cílem konceptu je maximalizace postů v exekutivním orgánu v dlouhodobé perspektivě. Současně s tím je však kladen důraz na minimalizaci nákladů. Jedním z předních teoretiků tohoto přístupu byl W. H. Riker, který na základě tohoto konceptu vypracoval teorii minimální vítězné koalice. (Říchová 2000: 125-126) Na bázi tohoto přístupu pak byly vypracovány typy koalic, které kladou důraz na počet členů (minimum winning coalition, minimum size coalition a coalition with the smallest number of parites).

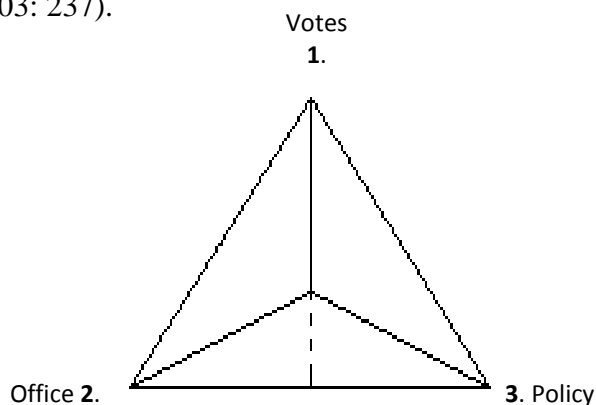
Téměř v protikladu k tomuto přístupu stojí tzv. *policy-seeking theory*. Motivací politických aktérů je v tomto případě prosazování politického programu. Kořeny tohoto přístupu lze nalézt v evropské historii vzniku politických stran, které se etablovaly na ideologické bázi. Tento přístup je tak velmi úzce propojen s evropskou tradicí, která klade důraz i na programy politických stran a na jejich ideologickou vzdálenost. Volby tak jsou chápány jako prostředek podpory programové orientace

dané strany, resp. jejího programu. Prosazení politického programu je pro politické strany nejvyšší prioritou. To se samozřejmě promítá i do uzavírání koaličních svazků. *Policy-seeking theory* mnohem více nabízí analyzovat problematiku vztahu exekutivy a legislativy. Tento koncept je spojen s těmi typy koalic, které jsou založeny na ideologické blízkosti (minimal range coalition a minimal connected winning coalition). (Říchová 2000: 128-130)

Třetí motivací, proč politické strany vstupují do politického boje, je zisk voličských hlasů. Podle Downse mají politické strany maximální zájem na volebním zisku. Tento typ motivace se nazývá *vote-seeking theory*. Proti sobě tak stojí Downs, podle něhož jde stranám o hlasy, Riker, který klade důraz na zisk mandátu, a Axelrod, který preferuje provádění veřejné politiky, která je vytvářena na základě ideologické orientace a politického programu dané strany. Za tímto účelem jsou složeny a zformovány vládní modely, které odpovídají minimální spojené vítězné koalici. (Pennings, Keman, Kleinnijenhuis 2003: 238, Švec 2006a: 23)

Těmto třem přístupům však oponuje Kaare Strøm. Zastává názor, že strany mají zcela odlišné priority a v mnohém se od sebe odlišují. Avšak mají jeden společný cíl, kterým je snaha získat maximální počet hlasů, mandátů, prosadit co možná nejvíce z jejich politického programu a držet se svých záměrů. Všechny tři přístupy hodnotí jako statické a neinstitucionální a navrhuje model jiný. Ten klade důraz na sjednocení všech tří motivů politického souboje, jelikož podle něj není možné upřednostnění jen jednoho z nich a naprosté opomíjení zbývajících. Koncentruje se na vztahy mezi těmito prvky. (Pennings, Keman, Kleinnijenhuis 2003: 238) Obrázek 1 znázorňuje třídimenzionální prostor, v němž každý politický cíl je reprezentován jednou dimenzí.

**Obrázek 2:** Strømovo rozmezí uskutečňování politického chování (Pennings, Keman, Kleinnijenhuis 2003: 237).



Kaare Strøm dodává, že stranické chování je lineární přidanou funkcí tří motivací politických stran. Odvozuje tedy vzorec, dle něhož je možné vypočítat pozici v prostoru trojúhelníku, která vypovídá o preferencích každé konkrétní strany. Chování politické strany je vyjádřeno vztahem  $B = w_1V + w_2O + w_3P$ , kde  $B$  je pozice v prostoru chování,  $V$  je hodnota upřednostňování voličských hlasů (*vote-seeking behavior*),  $O$  je hodnota chování kladení důrazu na zisk mandátu (*office-seeking behavior*),  $P$  je hodnota snahy o tvorbu politiky (*policy-seeking behavior*),  $w_1$  až  $w_3$  jsou koeficienty reprezentující váhu každého typu chování. Maximální preference politického subjektu o hlasy voličů je lokalizována v bodě 1, snaha o mandát v bodě 2 a koncentrace na politický program a jeho provádění je v bodě 3. Jsou-li motivace zcela vyvážené, je strana situována zcela ve středu trojúhelníku. S jakýmkoliv vychýlením se bude strana pohybovat uvnitř prostoru. (Pennings, Keman, Kleinnijenhuis 2003: 238-239)

O syntézu mezi strategiemi *office-seeking* a *policy-seeking* se pokusili i Ian Budge a Hans Keman (1990: 27-28). Kombinací obou přístupů analyzují vztahy mezi nimi a výsledkem je následující typologie:<sup>13</sup>

- (a) vládní post je důležitý sám o sobě
- (b) vládní post je prostředkem prosazování politického programu
- (c) politický program je prostředkem k získání postu v exekutivě
- (d) důležitý je samotný program, který je prioritou

V prvním a posledním případě se jedná o čisté a ideální typy dle *office-seeking* a *policy-seeking* strategie. Je-li důležitý vládní post sám o sobě, pak strana má maximální zájem na vítězné většině, z toho vyplývá, že menšinové vlády jsou nemyslitelné, neboť nehledají podporu u ostatních stran. Mandáty jsou rozdělovány buď (i.) striktně proporčně mezi všechny členy koalice nebo (ii.) proporčně dle síly jednotlivých stran účastnících se na koalici. Čtvrtý typ je diametrálně odlišný od prvního. Politické subjekty nejsou vázány čistým zájmem o vládní posty, důraz kladou především na prosazování programu. Smazávají se též rozdíly mezi menšinovou a většinovou vládou. Druhý typ se opírá o argument, že pouze prostřednictvím obsazení vládních pozic je možné prosazování politického programu a cílů strany. Vyskytnout se v něm mohou jak menšinové vlády, tak i velké koalice s nadbytečným členem.

---

<sup>13</sup> Budge a Keman (1990: 27-28) doslova k jednotlivým typům říkají: (a) Office is valued for its own sake; (b) Office is sought as a means of advancing policy; (c) Policy is valued as a means of achieving office; (d) Policy is posed for its own sake. Tuto typologii uvádí v knize *Koalice a koaliční vztahy* i Ladislav Cabada (2006: 13).

Vládní posty nemají zcela stejnou váhu, v rámci prosazování politiky hraje svoji roli i obsazení konkrétní pozice. Politické strany s jasným cílem a programem zaměřeným na určitou oblast mají zájem o odpovídající posty, např. ministerstva s vlivem na danou problematiku. Tato koncepce zcela neodpovídá logice minimálních vítězných koalic, formování koalice je představováno jako jediné správné. Znamená to, že koalice nebere ohled na volby. Empirie ukázala, že ve většině případů, které Budge a Keman podrobili průzkumu, byla politickými stranami upřednostňována strategie, v níž zisk mocenského postu je prostředkem k prosazování politického programu. (Budge, Keman 1990: 31)

S touto problematikou částečně souvisí i výzkum možných korelací mezi ideologií politických stran a posty, které dle jejich zaměření obsazují. Ve své práci se tomu věnují již zmínění autoři Budge a Keman, kteří na základě analýz koaličních vlád sestavili tabulku, v níž na základě empirických dat přiřadili jednotlivá ministerstva vlád k politickým stranám dle ideologie.

**Tabulka 2:** Rozdělení ministerstev dle zájmu stranických rodin podle Budgeho a Kemana

Konzervativní	Liberální	Religiózní	Socialistické	Single-issue
Vnitro	Finance	Náboženské záležitosti	Zdravotnictví	Ministerstvo orientované na konkrétní problematiku, jíž se věnuje i strana (zemědělství, místní/regiónální rozvoj)
Zahraniční věci	Spravedlnost	Kultura	Sociální věci	
Obrana	Vzdělání	Školství	Hospodářství	
Spravedlnost	Vnitro	Sociální věci	Průmysl	
Zemědělství	Průmysl/obchod	Zdravotnictví	Školství	
Hospodářství		Práce		
Školství				
Průmysl/obchod				

*Zdroj: Budge, Keman 1990: 97*

Rozdělení ministerstev není samozřejmě absolutní. Odvíjí se od tradic, politické kultury i stranického systému. Roli sehrává především počet stran, jejich velikost i složení koalice (např. počet malých stran, existence pantové strany, jakožto svorníku dvou větších apod.) Významným faktorem je také hierarchie důležitosti vládních postů v konkrétní zemi. V obecné rovině se této otázce věnovali autoři Müller a Strøm (2003: 22). Východiskem jim byl opět empirický výzkum, na jehož základě představili seznam postů, které jsou považovány ve vládě za nejdůležitější a jejichž získání je pro politické strany zpravidla prioritou. Hierarchicky je seřadili následovně:

- 1) předseda vlády – 2) vicepremiér (je-li v politickém systému zaveden) –
- 3) ministr financí – 4) ministr zahraničních věcí – 5) ministr vnitra –
- 6) ministr sociálních věcí – 7) ministerstvo školství.

Empirický výzkum koalic se zaměřuje také na úvahy o tom, jak dochází ke změnám vlád a koalic. V politologii však na tom nepadá úplná shoda. Otázkou je, které ze zvolených kritérií je možné považovat za dostačující a které již nikoliv. Nejčastěji je změna vlády spojována s těmito faktory:

- (a) formální rezignace vlády
- (b) změna premiéra
- (c) změna stranického složení
- (d) volbami

Podle většiny autorů je formální rezignace vlády dostatečným důvodem k tomu, považovat následující kabinet za nový. Zvláště se tak děje v případě, že složení nové exekutivní koalice je odlišné. Je-li však složení identické, pak např. Laver a Schofield (1998) odmítají uznat změnu vlády a považují ji za pokračování té předchozí. Kritérium změny premiéra je nepřesvědčivé pro A. Lijpharta a L. C. Dodda, ani jeden z nich toto kritérium neuvádí jako podstatné. Autoři Laver a Schofield toto kritérium používají, ale nepovažují jej za jednoznačné. Změna stranického složení je u naprosté většiny autorů považována za změnu koalice a je akceptována. Každá vláda, která vznikne z jednání mezi stranami, je považována za novou. Dochází totiž ke změně politické orientace koalice a charakteru vlády jako celku. Posledním kritériem jsou volby. Politologové Lijphart a Dodd akceptují změnu koalice po volbách jen v tom případě, pokud je volbami vygenerována nová vláda. Je-li vláda shodná, pak ji oba autoři považují za kontinuální pokračování kabinetu. Je diskutabilní, zda se v okamžiku, kdy po volbách je složení vlády identické a předsedou vlády je stále stejný lídr, jedná o novou koalici. Laver se Schofioldem považují kritérium voleb za absolutní. Podle nich jsou totiž volby naprosto fatální pro vyjednávání podmínek mezi politickými subjekty a jedná se tak o novou vládu bez ohledu na její složení. (Říchová 2000: 119-120; Lijphart 1984; Dodd 1976; Laver, Schofield 1998)

### 1.6.5. Typologie koaličních vlád

Teorie koalic rozeznává dva nejzákladnější druhy koalic: (a) minimální vítězné koalice a (b) velké koalice. Vítěznou koalici je taková, která obsadí absolutní většinu mandátů. Minimální vítězná koalice je taková, která je nejmenší možná dostačující k vítězství. Vzhledem k teoreticko-racionální bázi je základním předpokladem maximalizace zisku s co možná nejnižšími náklady. Z této logiky pak vyplývá i definice minimální vítězné koalice, kterou podává W. Riker ve své publikaci *The Theory of Political Coalitions*. Jedná se o uskupení dvou a více politických subjektů, které disponuje 50 % + 1 mandátem v daném konkrétním voleném orgánu a v němž není ani jeden člen, jehož hlasy nejsou nutné pro udržení absolutní většiny. Se ztrátou jakéhokoliv z členů tak koalice ztrácí svoje většinové postavení. (Riker 1962: 32-46) Jak vyplývá z teorie racionální volby, cílem politických stran je vládnutí ve smyslu *office-seeking theory*. Proto čím méně politických subjektů v koalici bude účastno, tím větší podíl na moci strany získají. Situace, kdy se koalice bude muset dělit o místa v exekutivě se subjektem, který není nutný pro uchování absolutní většiny, je neracionální a významně snižuje výhodu podmínek vstupu do takové koalice. Podle Rikera jsou všechny koalice, které nejsou vítězné, „blokované“ a nemohou tedy prosazovat své záměry nezávisle. (Riker 1962: 32-46; Lijphart: 47-48) Podle L. C. Dodda (1976), který se zabýval životností koalic, jsou minimální vítězné koalice relativně trvalé a stabilní. To potvrzují také výzkumy uveřejněné v pracích A. Lijpharta (1984) i Laver a Schofieldem (1998), které se zaměřily na kvantitativní výskyt jednotlivých vládních modelů. Prvně jmenovaný podrobil komparativní analýze 21 států<sup>14</sup> mezi lety 1945-1980. Naprostou většinu, celých 59 % případů, zaujímaly minimální vítězné koalice, 25 % vlád bylo tvořeno tzv. velkými koalicemi a 17 % tvořily menšinové vlády. (Lijphart 1984: 61) Laver a Schofieldem (1998: 71) zkoumali 12 zemí<sup>15</sup> v letech 1945-1987. V menšinové situaci<sup>16</sup> bylo během této etapy vytvořeno 77 minimálních vítězných koalic (36 %) a 46 velkých koalic (21 %), menšinových vlád bylo 73 (33 %). Ve většinové situaci pak ve 14 případech (6 %)

---

<sup>14</sup> Zeměmi, které Arend Lijphart podrobil analýze, byly Austrálie, Belgie, Dánsko, Finsko, Francie (IV.), Francie (V.), Irsko, Island, Itálie, Izrael, Japonsko, Kanada, Lucembursko, Německo, Nizozemí, Norsko, Nový Zéland, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie.

<sup>15</sup> Předmětem zájmu Laver a Schofielda byly země Belgie, Dánsko, Finsko, Island, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemí, Norsko, Rakousko a Švédsko.

<sup>16</sup> Menšinová situace označuje období vlády, v němž žádná z politických stran nekontroluje více než 50 % mandátů voleného orgánu. Většinová situace analogicky označuje etapu, v níž jedna politická strana označuje minimálně 50 % mandátů v legislativním orgánu. (Říchová 2000: 138)



složila kabinet jedna strana a 8 vlád (4 %) bylo typu velké koalice. Müller se Strøm (2003: 560-561) uvádějí, že v Západní Evropě se setkáme v 69 % případů s koaličními vládami, i přesto, že země měly zkušenosti s jednostranickými vládami. Menšinové vlády tvoří 37 % případů.<sup>17</sup>

Svůj vliv na to má samozřejmě také stranický systém. Jeho účinku se nejvíce věnoval L. C. Dodd (1976) a ukázal na značný vliv fragmentace stranického systému a sociálních štěpení (cleavages). Jak píše Říchová (2000: 131) čím vyšší je fragmentace stranického systému, tím spíše budou vznikat vlády menšinové či velké koalice. Alternace těchto dvou modelů souvisí s narůstající mírou nejistoty aktérů a těžko odhadnutelnou predikací podpory koalici. A právě také malá úspěšnost predikovatelnosti vedla k tomu, že politologové začali zavádět další kritéria, která měla vést k jasnější specifikaci budoucí exekutivní koalice.

Jako první kritérium stanovuje Riker dle minimálního počtu mandátů, který má koalice obsadit. Vzniklý typ nazývá minimálně velká koalic<sup>18</sup>. Právě díky nejmenšímu počtu mandátů je dle Rikera zajištěna nejvyšší účinnost koalice, jelikož zisk nebude příliš dělen a členové koalice budou mít zajištěn maximální možný podíl. Riker opět vycházel z konceptu racionality, kdy prvořadou hodnotou je pro něj maximální možná účast na moci. Tento typ je podle něj nejvíce racionální a nejvýhodnější. (Riker 1962) Logicky tak navazuje na svoji tezi, že strany formulují své programy za účelem vítězství ve volbách, nikoliv proto, aby program prosazovaly – jeho plnění je možné až se ziskem mandátů v exekutivním orgánu. Rikerovým jasným cílem je zisk co možná největšího počtu voličů a tím i maximalizace moci ve voleném orgánu. (Riker 1962: 39; Říchová 2000: 126)

Na Rikera navázal o šest let později Michael Leiserson v článku *Factions and Coalitions in One-Party Japan. An Interpretation Based on The Theory of Games*, jenž uveřejnil v časopise *The American Political Science Review*. Jeho východiskem je teze, že se zvyšujícím se počtem politických subjektů v koalici se snižuje

---

<sup>17</sup> Zeměmi podrobenými výzkumu Kaareho Strøma a Wolfganga C. Müllera jsou Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemí, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švédsko. Komparovány byly v periodě let 1945 – 1999. Uvádí, že v Lucembursku nebyla v tomto období ani jedna menšinová vláda. V Rakousku jich bylo pouze 5 %. Ke státům s nejmenším počtem menšinových vlád patří též Belgie (10 %), Německo (12 %), Nizozemí (14 %), případně Francie (18 %) a Portugalsko (27 %). Na opačném pólu stojí Dánsko s 87 % menšinových vlád následované Švédskem (73 %). Třetí zemí s nejvyšším počtem menšinových vlád je Norsko (65 %), čtvrté Irsko (50 %) a pátá v pořadí je Itálie, v níž bylo v uvedeném období 48 % menšinových vlád. (Müller, Strøm 2003: 560 – 561).

<sup>18</sup> V anglickém originále *Minimum size coalition* (MSC).

pravděpodobnost úspěšných vyjednávání a smlouvání. Jinými slovy řečeno, čím nižší je počet politických stran, tím méně třecích ploch v koalici vznikne, tím vyšší je její stabilita a nerozpadne se tak brzy jako koalice s vyšším počtem subjektů. Tím se také zvyšuje účinnost kabinetu (*effective cabinets*) a jeho životaschopnost (*viable cabinets*). Tento typ koalice s nejmenším počtem stran<sup>19</sup> je označován též jako „*bargaining proposition*“ (*BP*), právě díky lehčí pozici při vyjednávání. (Leiserson 1968: 772-776; de Swaan 1973: 65-70)

Oba typy minimálních vítězných koalic, jak s nejmenším počtem mandátů, tak i členů, jsou úzce zaměřeny na početní kritéria a odpovídají logice americké tradice. Proto se teoretikové začali zabývat politickými programy a stranickými preferencemi. Tento typ koalice, založený na ideologické vzdálenosti<sup>20</sup>, bere v úvahu programové orientace jednotlivých partnerů a za nejracionálnější a nejvhodnější považuje spojení aktérů, kteří k sobě mají na pravolevé ideologické škále nejbližší. Právě vyloučení možnosti vzniku spojení extrémů a ideologicky vzdálených subjektů minimalizuje konflikty uvnitř koalice. Programová homogenita opět zvyšuje stabilitu a životaschopnost koalice. Stejně tak formování koalice je snazší a jednodušší. Taková koalice je také měřitelná prostorem, který je mezi jednotlivými politickými subjekty na horizontální ideologické škále. (Lijphart 1984: 50; de Swaan 1973: 71-79)

V roce 1970 došlo k poslednímu rozšíření kritérií minimální vítězné koalice. Jeho tvůrcem je Robert Axelrod, který ho popsal ve své publikaci *Conflict of Interest. A Theory of Divergent Goals with Application to Politics*. Axelrod dospěl k syntéze výše uvedených kritérií počtu a ideologické blízkosti. V odborné literatuře je tato koalice nazývána minimální spojená vítězná koalice<sup>21</sup>. Životaschopným a účinným je podle Axelroda takový typ koalice, v němž se strana spojí se svými nejbližšími sousedy na pravolevé ideologické škále. Není třeba, aby koalice byla minimální co do počtu členů. O nové členy se rozšiřuje do chvíle, kdy získá absolutní většinu ve voleném orgánu. (Lijphart 1984: 50-51) Znamená to tedy, že může být přijat politický subjekt, který není z početního hlediska významný. Je však nepostradatelný z pohledu ideologické orientace, jelikož v koalici může fungovat jako spojka mezi dvěma většími stranami, které mohou být od sebe programově vzdáleny. (Říchová 2000: 133)

---

<sup>19</sup> V anglofonní literatuře je koalice uváděna jako *Coalition with the smallest number of parties*.

<sup>20</sup> V odborné literatuře uváděna jako *Minimal range coalition* (MRC).

<sup>21</sup> Odborná literatura uvádí tento typ koalice jako *Minimal connected winning coalition* (MCWC).

**Tabulka 3:** Hypotetické koaliční modely dle jednotlivých konceptů

	Levice					Pravice
Politické strany	A	B	C	D	E	celkem
Mandáty	8	21	26	12	33	100
MWC	ABC	ADE	BCD	BE	CE	
MSC	ADE					
BP					BE	CE
MRC	ABC	BCD			CE	
MCWC	ABC	BCD			CDE	

*Zdroj: Lijphart 1984: 48*

Druhým typem koaličních vlád jsou velké koalice.<sup>22</sup> Od minimálních vítězných koalic se liší jedním význačným prvkem – tzv. nadbytečným členem. Tím je politická strana, která není nutná k ovládnutí absolutní většiny mandátů. Znamená to, že v okamžiku, kdy koalice ztratí jednoho člena, to nutně neimplikuje konec vlády. Optikou americké tradice jsou velké koalice nahlíženy jako deviantní případ, který odporuje racionalitě chování. Důvodem je fakt, že čím více partnerů v koalici je, tím menší zisk z toho mají všichni zúčastnění a tím menší jsou jejich zisky. Politickým stranám tak rostou náklady navzdory tomu, že i bez nadbytečného člena by koalice měla obsazené pozice v exekutivě. Každá z politických stran se musí vzdát jistého počtu mandátů na úkor strany, která není v koalici z hlediska zajištění většiny třeba. To samozřejmě velmi komplikuje koaliční vyjednávání, je třeba vyhovět požadavkům několika partnerů a nese to s sebou spoustu kompromisů a ústupků. (Říchová 2000: 133)

Přestože jsou velké koalice považovány za deviantní a nevýhodný model koaliční vlády, setkáváme se s ním celkem často.<sup>23</sup> Důvodů, které vedou aktéry jednání k uzavírání velkých koalic, je několik. Prvním důvodem je snaha politických stran upřednostňovat (1.) programové zájmy a vazby. Druhým motivem je (2.) absence

<sup>22</sup> W. H. Riker (Riker 1962) užívá termínu *Oversized Coalition*, u jiných autorů je možné setkat se i s termínem *Surplus Majority Coalition* (např. Novák, Lebeda 2004) nebo *Oversized Cabinet* (Říchová 2000).

<sup>23</sup> Viz výše průzkum A. Lijpharta (celkem 25 % případů velkých koalic) a průzkum Lavera se Schofieldem (21+8 % velkých koalic). Nadbytečně velké koalice mají nejvyšší zastoupení ve Švýcarsku (100 %), Izraeli (81 %), Nizozemí (71 %) či Francii V. republiky (63 %). Lijphart (1984: 61) Podle Lavera a Schofielda (1998: 71) byl výskyt velkých koalic v Rakousku (počet vlád: 2), Německu (2) a Itálii (4) v podmínkách většinové situace a Belгии (4), Finsku (17), Islandu (2), Itálii (14), Lucembursku (1) a Nizozemí (8).

stranické disciplíny uvnitř politických stran a obava a nejistota lídrů z hlasování ve voleném orgánu. Strana se tak chrání jak před neúspěchem v legislativním procesu, ale i před vlastními členy. Třetím faktorem, který přispívá ke vzniku velkých vlád, je (3.) příprava specifických legislativních kroků, jakými jsou takové akty, na které je třeba např. kvalifikovaná většina hlasů. Posledním důvodem je (4.) obava velké strany, aby nebyla vydírána druhou menší stranou, která je taktéž součástí koalice. Jedná se tak o ochranu před tím, aby malá politická strana, která je třeba k uzavření koalice, nezískala velmi silný vyděračský potenciál. Proto v této koalici figuruje ještě jeden politický subjekt, který je jakousi pojistkou před tímto jevem. (Říchová 133-134)

Velkými koalicemi jsou i „celonárodní aliance, o nichž bylo napsáno výše. Podle G. Luebberta vznikají velké koalice především v systémech s jednou silnou politickou stranou. Tu nelze při koaličních vyjednáváních pominout. Ta se pak logicky snaží přijmout do koalice další menší strany, takzvané satelity. (Říchová 2000: 134) Arendt Lijphart (1984) ve své knize hovoří o tom, že velké koalice jsou časté pro konsensuální koalice, kde jsou aktéři nakloněni dohodám a upřednostňují shodu před konfliktem.

Vlády menšinové (*minority cabinets*) jsou výsledkem vyjednávání aktérů v menšinové situaci, tedy v okamžiku, kdy žádná z politických stran nedisponuje více než 50% většinou mandátů. Politologové Herman a Pope se zabývali problematikou, proč nejsou subjekty ochotné domluvit, vycházeli přitom z *office-seeking theory*. Důvody, které dle nich vedou ke vzniku menšinových vlád, jsou následující (Říchová 2000: 135):

- (a) nenaplnění očekávání většinového výsledku – strany mají společný předpoklad, že z voleb vzejde vítěz, který získá více než 50 % hlas, k této situaci pak ale nedojde
- (b) menšinová vláda vzniká také ve chvíli, kdy je stranický systém postižen nějakým druhem imobility, který značně oslabuje vyjednávání o většinové vládě
- (c) mezi politickými aktéry jsou zapomenuty programové, ideologické a jiné odlišnosti, vedeny k tomu byly specifickými podmínkami politického systému (např. nutnost schválení ústavy, volby, ...)
- (d) rozpad tradiční koalice a část politických stran vytvoří menšinovou vládu, která pak do doby vyhlášení předčasných voleb zůstává u moci; případným řešením je také formování nové většinové vlády

- (e) politická strana neuspěla natolik, aby sama získala absolutní většinu ve voleném orgánu, a chybí jí pouze několik málo křesel k potřebné většině – vládne tak menšinově

Menšinovými vládami se zabýval Kaare Strøm ve své publikaci *Minority Government and Majority Rule* z roku 1990. V ní se věnoval motivací politických stran formovat menšinové vlády.<sup>24</sup> Ve své práci představil tzv. racionální teorii menšinových vlád“. Jejím jádrem je předpoklad, že pro politické strany je výhodnější ovlivňovat politiku v parlamentu z postavení opozice, nikoliv z vlády. Strøm vychází z faktu, že čím větší vliv budou mít opoziční strany na činnost vlády, tím menší bude jejich ambice vstupovat do exekutivy. Druhou související příčinou je pak „cena vládnutí“. Aktéři, kteří budou mít vliv na vládní politiku a přitom s ní nebudou fakticky spojeni, mají výhodnější pozici pro následující volby.

#### 1.6.5.1 Reflexe teorie koalic v českém prostředí

O určitou reflexi klasické teorie koalic se v českém prostředí pokusil Stanislav Balík (2006), zejména v článku *Typologie exekutivních koalic v českém prostředí*. Aplikuje přístup Giovanni Sartoriho ke stranickým systémům na formování koalic a utváření koaličních vztahů. Zavádí tak dvě kategorie – (a) třídy (formátu), která je založena na počtu aktérů a (b) typu, která bere v úvahu i ideologii politických stran. Navazuje přitom na minimální vítězné koalice (s minimálním počtem stran, členů, s nekratší ideologickou vzdáleností a minimální vítěznou ideologicky propojenou). První dva typy koalic, které jsou založeny na *office-seeking theory* (koalice s nejmenším počtem mandátů a členů), jsou použity pro kategorii třídy. Minimální vítězná ideologicky propojená koalice je použita pro kategorii typu. Balík se snaží i o terminologické upřesnění. To se projevuje u typu „velké koalice“. Označení „velká koalice“ neužívá k označení *oversized cabinet*, ale ke spojení dominantních politických stran, které jsou na opačných pólech politického spektra. Pro velkou koalici vytváří speciální typ, který může být přiřazen oběma třídám. Velká koalice je charakterizována také tím, že u ní existuje možnost uzavřít koalici menší. Tento typ má velmi blízko ke koalici, kterou M. Novák označuje jako „spojení extrémů“. (Novák 1997: 181-182).

---

<sup>24</sup> Zejména kapitola 2. celé publikace „The rationality of minority government formation“. (Strøm 1990: 23-55)

Dalším typem koalice je dle Balíka „široká koalice“, která zahrnuje téměř všechny relevantní politické subjekty politického spektra. Od typu „velké koalice“ se odlišuje tím, že musí být více než dvoučlenná, přičemž musí ostrakizovat alespoň jednu politickou stranu, případně politický proud.<sup>25</sup> Posledním typem, který je propojen se třídou koalice, je „všestranická koalice“. Ta zahrnuje všechny relevantní subjekty politického spektra, přičemž nedochází k žádné distanci. Paralelou k této koalici je „celonárodní sjednocení“, o kterém píše M. Novák (1997: 181), rozdíl je pouze v tom, že Novák mluví o národní úrovni, zatímco Balík ji užívá i pro subnárodní úroveň. Již zavedeným termínem pro tento typ je „superkoalice“ (Jüptner 2004: 86).

**Tabulka 4:** Třídy a typy koalic dle Balíka (2006)

Třída koalic (na základě počtu subjektů)		Typ koalic (dle počtu stran a ideologické vzdálenosti)
minimální vítězná koalice	nejmenší počet mandátů	minimální vítězná ideově propojená koalice
	nejmenší počet členů	
velká		velká
		široká
		všestranická

*Zdroj: Balík 2006*

#### 1.6.6. Překážky koaličního vyjednávání a antisystémové strany

Koaličním vyjednáváním mohou být kladeny také překážky. Svému bádání je podrobili autoři Wolfgang C. Müller a Kaare Strøm (Müller, Strøm 2003: 565-570). První komplikací, jež může být problematická, je institucionální omezení. To vychází z legislativy konkrétní země. Jedná se většinou o zákony, ústavu, ale i jiná pravidla, například volební systém. Druhou přítež vyjednávání pak můžeme shledat ve stranicky systémovém omezení. V jeho rámci můžeme diferencovat tři typy příčin, které mohou vést ke vzniku menšinového kabinetu. Prvním typem jsou (a) *antisystémové strany*, které nedisponují téměř žádným potenciálem pro vyjednávání. Druhou kategorií je (b) *„nekoaliční“ příslib politické strany*, kam je možné zahrnout irskou Fianna Fáil nebo

<sup>25</sup> Balík dodává, že označením široké koalice – zejména v žurnalistice – je i tzv. duhová koalice.

norskou labouristickou stranu. Tyto politické strany, které spadají do jmenované kategorie, se drží svého předsevzetí, že nevstoupí do koalice s žádným jiným politickým subjektem. Třetím typem je (c) *zdrženlivost vynucená politickým programem*. Příkladem je formování velké koalice CDU/CSU – SDP v roce 1966 v Německu. Politický program byl ovládán ekonomickou situací a předložením ústavních pozměňovacích návrhů. (Müller, Strøm 2003: 569)

Do subkategorie antisystémových stran zahrnují Müller a Strøm (i.) komunistické strany v průběhu studené války,<sup>26</sup> (ii.) populistické protestní strany (rakouská FPÖ, norská Pokroková strana) a (iii.) extrémně pravicové strany (francouzská Národní fronta, Vlámský blok). Budge a Keman (1990: 66-67) také považují za antisystémové strany komunistické, extrémně pravicové a neofašistické.<sup>27</sup> Na základě hrozby těchto stran vytvořili autoři „hierarchická pravidla pro formování vlád“ (Budge, Keman 1990: 44).

1. Tam, kde je bezprostředně ohrožen demokratický systém, ať již zevnitř či zvenjšku, všechny významné prosystémové strany vstupují do vlády za účelem vyloučení antisystémových stran (můžeme hovořit o celonárodním sjednocení)

*V případě, že demokracii nehrozí bezprostřední nebezpečí:*

2. Každá politická strana, která disponuje absolutní většinou hlasů v legislativním orgánu (a) vytvoří jednostranickou vládu; v případě, že jsou takové vlády neobvyklé, pak (b) je dominantní stranou sestavena koalice, která vyloučí antisystémové strany.

*Tam, kde žádná ze stran nezíská absolutní většinu hlasů a systém je charakterizován štěpením vlastníci-pracující:*

3. Tábor disponující většinou vytvoří vládu, která buď zahrnuje nebo má podporu všech numericky významných politických subjektů patřících do téhož tábora; antisystémové strany mohou nabízet podporu, ale jsou vyloučeny z účasti na vládě

*Neexistuje-li rozpor vlastníci pracující:*

---

<sup>26</sup> Jak správně upozorňuje Cabada (2006: 17), je zajímavé, že komunistické strany po studené válce nepovažují autoři Müller a Strøm za antisystémové.

<sup>27</sup> Budge a Keman (1990: 66-67) je uvádějí výčtově pro každou zkoumanou zemi zvlášť.

4. Politická strana, která je zjevně větší než další prosystémové strany buď vytvoří vládu sama (v zemích, kde je to běžné) nebo se stane dominantní součástí vlády s vyloučením antisystémových stran

*Neexistuje-li rozpor vlastníci – pracující a žádná strana není schopna vyhovět kritériím v bodě 2 nebo 4:*

5. Koalici schopnou získat většinu hlasů při hlasování o důvěře vládě vytvoří (a) skupina stran, jež se shodly na největší části specifických otázek, jež jsou v daném okamžiku důležité; (b) nedojde-li k takové dohodě, zmenší se počet stran ve vládě na takový, který získá většinu v legislativním orgánu; (c) v každém případě zahrne prosystémové strany a vyloučí antisystémové. (Budge, Keman 1990: 44, Cabada 2006a: 16)

Posledním tématem teorie koalic jsou aktéři vyjednávání – politické strany. I zde nalezneme silný vliv teorie her. Stejně jako v ní, i v teorii koalic jsou vnímány jako unitární aktéři. S takovým náhledem na politické subjekty je možné setkat se pouze u teorie koalic. Jako jednotky vystupují politické strany pouze ve vyjednáváních a ve vztazích s dalšími politickými stranami. Znamená to tedy, že jejich rozhodování není ovlivňováno vnitřními mechanismy ani strukturami politické strany. Aspekty, které by byly způsobeny vnitrostranickou politikou, jsou tak marginální, že není nutné je při analýzách zohledňovat. Teorie koalic v přímé návaznosti na teorii her nahlíží na politickou stranu jako na prostředek, který má jejím lídrům zajistit exekutivní posty a s nimi spojené výhody. Proto jsou pro analýzy mnohem důležitější vazby mezi jednotlivými subjekty navzájem, než vnitrostranická politika, charakterizovaná bojem o pozice uvnitř strany, pluralitou frakcí, jejich názorů a podobně. Pojímat strany jako unitární jednotky dovoluují politologům i samotné politické strany. Většina empirických výzkumů zaměřených na politické strany totiž ukazuje, že v Evropě se setkáme s velmi disciplinovanými stranami. Na národní úrovni je evropským průměrem 80-90% disciplinovanost. Političtí lídři se tak mohou na zástupce politických stran v parlamentech spolehnout v dodržování politické linie strany. (Říchová 2000: 122)

Zaměříme-li se na výzkum jednotlivých stran či stranických rodin, zjistíme, že nejunitárnějšími politickými stranami jsou dle empirie strany komunistické. Tato jejich soudržnost je ale také proměnlivá. V situaci, kdy je předem deklarováno, že se



nemohou zúčastnit koaličních vyjednávání, je jejich unitárnost a koherence ještě více umocněna. Avšak s vidinou účasti na koaličních vyjednáváních či dokonce při možnosti účastnit se vlády se i u komunistických stran setkáme s projevy nejednotnosti a názorové diverzifikace. Velmi často jsou značně disciplinované také strany protestní, extrémistické či dokonce antisystémové, které v sobě zahrnují étos silného lídra a nutnosti bezbřehého dodržování politického programu strany. Z evropských subjektů národní úrovně lze mezi velmi unitární aktéry počítat skandinávské politické strany, nizozemskou Lidovou stranu pro svobodu a demokracii (VVD), německou Stranu svobodných (FDP) či v Irsku působící Fianna Fáil a Fine Gael. (Říchová 2000: 122-123)

Vzhledem k tomu, že více stran vystupuje jako unitární aktéři, nebyl otázce příčin a následků neunitárnosti politických stran věnován v literatuře téměř žádný prostor. S výjimečnou prací však přišel v roce 1986 Gregory Luebbert, který tento tradiční přístup narušil svojí publikací *Comparative Politics. Policymaking and Governing Coalitions in Europe and Israel*. Metodou, na které je celé jeho dílo založeno, je komparace případů formování koaličních vlád v Evropě a v Izraeli. Zabývá se analýzami stranických systémů v zemích, využívá k tomu koncepty cleavages autorů Rokkana a Lipseta. Koncentruje se přitom na zásadní cíle a preference politického programu stran a na vztahy mezi subjekty. Komparace jsou pak prováděny na základě pozic, které strany obsadily během procesu vyjednávání a formování nové vlády. Výsledkem těchto výzkumů je pak Luebbertova teze, v níž problematizuje roli stranických lídrů v procesu utváření nové koalice. Straničtí vůdci preferují udržení svých pozic dovnitř strany. Od snahy uchovat si své postavení se pak odvíjí postoj subjektu ve vyjednáváních. Primární je pro ně úspěch vlastní strany, např. v příštích volbách a tomu podřizují (ne-)účast v koalici. Významnou roli podle Luebberta hraje také diskuse mezi vedením strany, frakcemi a názorovými skupinami a členskou základnou. Politická strana totiž nevstoupí do koalice, pokud by to mělo být spojeno s odporem členské základny, s následnými vnitrostranickými problémy, ořesením pozice lídra či dokonce rozpadem strany. Nutnost brát ohled i na tyto aspekty vede pak k dlouhodobým jednáním, která se v západoevropských zemích vykytují.<sup>28</sup>

---

<sup>28</sup> Délku vyjednávání o formování vlády reflektují Kaare Strøm a Wolfgang C. Müller (2003: 570). V závorce za zemí je uvedeno rozmezí dní potřebných pro složení vlády: Belgie (0-129); Dánsko (0-35); Finsko (0-80); Francie (0-11); Irsko (0-48); Itálie (1-126); Lucembursko (0-52); Německo (0-73);

Luebbert (1986: 46-52) také přichází s objasňující myšlenkou, proč vláda nemusí být složena nutně z ideologicky blízkých a spřízněných stran. Důvodem je, že ty politické strany, které kladou důraz na politický program a na jeho prosazování (*policy-seeking politicians*), nebudou členy takové koalice, kde by byla přítomna strana, jež by měla podobný politický program. Politická strana potřebuje, aby se s její politikou voliči identifikovali a proto je podobně orientovaná strana chápána jako přímý konkurent v koalici, nikoliv jako partner. Strany v koalici totiž chtějí být vidět a odlišovat se od ostatních členů vlády, jelikož ona rozpoznatelnost je pak důležitým faktorem ovlivňujícím voliče při volbách. Tudíž čím větší budou specifika politické strany, tím více na sebe v rámci koalice upozorní a tím spíše v koalici nebude ideologicky podobný subjekt. Příkladem takové situace byl vztah Občanské demokratické strany a Občanské demokratické aliance, dvou politických subjektů pravého politického spektra v první polovině 90. let, které i přes ideologickou blízkost a partnerství ve vládní koalici používaly vůči sobě velmi tvrdou rétoriku. Luebbert tedy nepředpokládá vznik ideologicky kompaktních koalic a v tomto světle pro něj není ani vznik menšinových vlád či nadbytečně velkých koalic deviantním jevem, ale pouze logickým a racionálním vyústěním chování stranických lídrů.

Empirické výzkumy dokládají, že většina politických stran se chová jako unitární aktér jednání. Mezi politiky tak panuje shoda na tom, že politické strany vystupují jako celky, nikoliv jako sumy individuálních názorů. To také značně usnadňuje výzkum problematiky formování koaličních vlád. (Říchová 2000: 124)

### **1.6.7. Specifika aplikace teorie koalic na subnárodní úrovni**

Teorie koalic, tak jak byla zformulována, byla vytvořena pro aplikaci na národní úrovni. S jejím využitím na nižší úrovni politických systémů však dochází k různým omezením a je třeba teorii částečně transformovat, upravovat a přizpůsobovat podmínkám nižší úrovně. Tato podkapitola se zaměří na východiska teorie koalic lokální úrovni v obecné rovině, na restriktce a problémy v českém prostředí, závěr podkapitoly pak bude věnován aplikaci na lokální úrovni v případě statutárních měst v České republice po volbách v roce 2006. Regionální úroveň se vyznačuje tím, že tvoří předěl mezi lokální a celostátní politikou a tak aspekty lokální politiky nejsou absolutně zanedbatelné.

---

Nizozemí (10-208); Norsko (0-16); Portugalsko (0-45); Rakousko (0-129); Švédsko (0-25). (Müller, Strøm 2003: 570)

Lokální politika se od celostátní v mnohém liší. Projevuje se to i v rozdílech, které vyvstávají při aplikaci teorie koalic. Odlišnosti nalezneme jak v základních charakteristikách aktérů jednotlivých úrovní, tak i v druhu jejich cílů a záměrů. Hráči celostátní úrovně jsou především politické strany. Ke vzrůstající politizaci stran a vlád dochází v posledních letech také na lokální úrovni, avšak v žádném případě se v tomto ohledu nepřiblížila politice celostátní. Zejména v periferních oblastech, jimž dominuje rurální prostředí, mají politické strany velmi omezené postavení a jejich vliv na obecní politiku není velký. Tam, kde si politické strany své postavení vydobily a jsou plně zahrnuty v politickém systému, se více projevují celostátní tendence ovlivňující politiku obce. Lokální úroveň je často politickým prostředím blízkosti a důvěry. Důvody lze spatřovat například v mnohdy silných interpersonálních vazbách, které ovlivňují jak stranickou, tak obecní politiku. (Mellors 1989: 12)

Colin Mellors (1989: 12) uvádí také několik doplňkových rysů lokální politiku, které mají vliv na formování koalic a koaličních vazeb. Jsou jimi:

- (a) Zdrženlivost ve vyjednávání mezi lokálními stranami
- (b) Ústavní rámec (fixní termín voleb, podoba volebního systému, stupeň finanční nezávislosti apod.)
- (c) Nadřazená úroveň ve stranické struktuře (a priori vyloučení spolupráce s jinými aktéry, příp. úzké vazby s alternativními hráči)

Porozumět formování a fungování koalic se pokusil i S. Groennings. Přišel s ambiciózním příspěvkem do teorie koalic – s dynamikou procesu ustavování koalice. Ve své práci *The Study of Coalitional Behaviour*<sup>29</sup> představuje čtyři složky: (1) situaci (*situation*), (2) slučitelnost (*compatibility*), (3) motivaci (*motivation*) a (4) interakci (*interaction*). První element rozebírá možnosti a příležitosti formování koalice. Groennings do této skupiny zahrnuje stabilitu situace, sílu politických stran a jejich postavení (zda je stranou pivotní či nikoliv), v úvahu bere i volební systém či politickou kulturu. Druhý prvek je orientován na identifikaci s eventuálními partnery. Tvořen je ideologickou kompatibilitou, socioekonomickou shodou a blízkostí, stupněm centralizace stranické struktury, otázkami vůdcovství či předchozími zkušenostmi s jinými politickými stranami. Třetí skupina se soustřeďuje na motivace politických stran, na jejich zájem vstoupit do koalice, což například zahrnuje i otázku

---

<sup>29</sup> Groennings, S. 1970. *The Study of Coalitional Behaviour*. New York: Holt Rinehart and Winston.

získání exekutivní postů. Čtvrtou složkou jsou vzájemné interakce, což je suma možností, jakými má být dosaženo dohod. Groennings se tak nezaměřil na zdroje a odměny při formování koalic, rozhodování o koalicích bylo ovlivněno spíše prostředím, ve kterém vznikaly. (Mellors 1989: 5-6)

Na Groenningse pak navázal G. Pridham v práci *Coalitional Behaviour in Theory and Practice*.<sup>30</sup> Faktorů, které měly vliv na ustavování koalic, bylo podle něj sedm. Současně se ve srovnání s Groenningsem ještě více přiblížil možnosti aplikace i na lokální úrovni. Následujících sedm typů se zaměřuje na proměnné relevantní na lokální úrovni (Mellors 1989: 6-8):

- I. Institucionální regulace
  - = odpovědnost za exekutivu a její podoba, možnosti vzniku menšinové správy, volby a jejich frekvence; dále právní omezení a kompetence, politický status (finanční autonomie, síla ovlivňovat a vytvářet politiku, ...)
- II. Historické lokální politické tradice
  - = zkušenosti s konfliktem či kooperací mezi politickými stranami, ale i jejich lídry; rozvoj lokálních politických stran na daném území a změny jejich podpory, dřívější modely stranické kontroly
- III. Motivace
  - = *office-seeking theory* vs. *policy-seeking theory* a vztahy mezi nimi; podoba politické moci v lokální vládě (obsazení mandátů, patronace, uskutečňování programu a vytváření koncepcí); ideologická a osobnostní shoda, příp. slučitelnost; typ strategií (dlouhodobé, střednědobé či krátkodobé)
- IV. Vertikální/horizontální stupeň devoluce
  - = kompatibilní nebo konfliktní postavení a styl vyjednávání příslušných stranických aktérů; ideologický prostor mezi politickými stranami; míra nacionalizace lokálních politických stran

---

<sup>30</sup> Pridham, G. (ed.). 1986. *Coalitional Behaviour in Theory nad Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

#### V. Vnitřně stranický vliv

= míra rozvoje strategií pro lokální koalice celostátními stranami a provázanost mezi lokální a celostátní úrovní; stupeň inspirace lokální politikou pro koalice na nejvyšší úrovni politického systému (lokální koalice jakožto „laboratoře“); komunikace mezi jednotlivými úrovněmi v rámci strany; množství politiků, kteří mají zájem o zvolení na lokální i celostátní úrovni

#### VI. Sociopolitický stupeň politizace strany

= povaha obecní ekonomiky; prostředí lokální politiky – urbánní vs. rurální; voličská volatilita, volební posuny a aktivity (např. vznik „nových“ politických stran); voličská účast a role lídrů politických stran

#### VII. Vnější vlivy

= vliv lokální byrokracie, vnímání místních médií či výskyt nečekaných událostí

Výhodou a hodnotou těchto dvou konceptů je vysoká míra, se kterou je možno podat deskripci koalic a koaličních vztahů. Bohužel ani jeden z konceptů nedovoluje predikovat vzniklé koalice. Obě práce však upozornily na kontext, na který klasická teorie koalic nebrala příliš ohled a neuvažovala v něm.

Všechny studie, které se zabývaly koalicemi na národní úrovni, nahlížely na koalice velmi jednoduchou optikou. Rozpoznat a popsat koalici bylo velmi jednoduché – jedná se o vládní kabinet, jenž na základě otevřeného smluvního úkonu rozdělí více či méně proporčně exekutivní posty – ministerstva. Zisk strany (=distribuce portfolia) je velmi čitelný a ani se ziskem záznamů či informací o koalici nebyl problematický. Situace se však radikálně mění v okamžiku, kdy se přesuneme z úrovně celostátní na úroveň lokální. Vycházíme-li z předpokladu, že na národní úrovni je ziskem účast ve vládě a koalice je výsledkem smlouvy vedoucí ke zformování vlády, narazíme na lokální úrovni na překážku. Ne všechny lokální systémy totiž mají jasně definovanou a vymezenou exekutivu. V některých zemích není pozice v exekutivě dosažitelná, jelikož nespadá pod politickou moc. Pak ztrácí pro politické strany a jejich lídry význam. Motivací stran v lokální politice je dělení mezi získání mandátu, kontrolou nad politikou a patronace. Svoji významnou roli

schrává také politický rámec, který determinuje pravidla formování lokálních koalic. (Mellors 1989: 8-10)

Michael Laver (1989: 19) k lokální exekutivě dodává, že se mnohdy jedná o vrchol místní byrokracie, jelikož obecní legislativa ve většině případů nenabízí uvolněné nebo placené funkce. Mnohdy je také těžké najít ekvivalent ke „kabinetu“ či „ministerstvu“, tedy k institucím, které teorie koalic na celostátní úrovni považuje za cenné zisky, jelikož ne vždy je možné srovnávat je s různými komisemi či výbory, přestože mívají značný vliv na běh lokální politiky. Přímý ekvivalent mnohdy chybí.

S tím souvisí i snaha o pozice (*office-seeking*), které jsou důležité samy o sobě. Jejich obsazení jistě není tak velkým ziskem, jako pro stranu na celostátní úrovni. Jediným významným postem je totiž často pouze funkce starosty. Mnohem charakterističtější je pro lokální politiku *policy-seeking* přístup. V tomto smyslu je vytváření politiky vytvářením veřejného dobra, s tímto přístupem souvisí i relativně vyrovnaná síla obecní legislativy a exekutivy. Charakteristickým je, že ani členové opozice nejsou zcela bez pravomocí.

Teorií koalic na lokální úrovni v České republice se zabývá především Petr Jüptner (2004; 2005; 2006). Ten vidí zásadní překážku v aplikaci teorie koalic v politických stranách působících na komunální úrovni. Faktorů, které problematizují strany, je několik. Zprvce jsou doplněny nezávislými sdruženími, která jsou funkčně podobná, účastní se koaličních vyjednávání a ovlivňují je. Zadruhé lokální strany nejsou z institucionálního hlediska totožné se stranami parlamentními. Jsou spíše volným sdružením jednotlivců, případně koalicí individuů, což značně komplikuje užití premisy, že strany jsou unitárními aktéry. Velmi často ve stranách nalezneme různé frakce, názorové, ale i zájmové proudy. Jüptner (2004: 89; 2005: 129) rozděluje politické strany do několika skupin:

- (1) Strany etablované – jedná se o politické strany, které jsou relevantní na parlamentní úrovni; v českém prostředí tu můžeme zařadit dlouhodobě Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD), Křesťanskou a demokratickou unii-Československou stranu lidovou (KDU-ČSL), KSČM (Komunistická strana Čech a Moravy) a Občanská demokratická strana (ODS)
- (2) Strany regionálně-komunální – ty se vyskytují pouze na nižších úrovních systému a slouží k participaci na lokální a regionální úrovni

- (a) Regionální strany – do této skupiny jsou řazeny strany Demokratická regionální strana v Liberci, Hnutí za harmonický rozvoj měst a obcí, Unie pro sport a zdraví aj.
- (b) Lokálně-komunální strany – tyto strany působí především ve větších městech, kde se jako výhodnější a jednodušší ukazují založení politické strany, než postavení nezávislé kandidátky; ve většině případů jsou úzce propojeny s městem, ve kterém vznikaly – nelze však vyloučit jejich ambice prosadit se např. na regionální úrovni (např. Zlínské hnutí nezávislých); k dalším stranám patří kupř. Sdružení nájemníků Prahy 1 či Tábor 2002
- (c) Univerzálně-komunální strany – do této kategorie je možné zařadit strany, které nemají konkrétní teritoriální vymezení; patří sem např. Sdružení nezávislých kandidátů či hnutí Nezávislí; jedná se o jednoznačně nejvýznamnější skupinu na regionálně-komunální úrovni

Avšak nejen politické strany a subjekty komplikují dle Jüptnera (2004: 81) aplikaci teorie koalic na lokální úrovni. Velmi významnými faktory jsou také (a) osobní vztahy, (b) výskyt většího počtu několika her, (c) apolitický a ideologicky nezabarvený charakter politiky, (d) velikost obcí.

Četnost několika her je spojena s motivací aktérů. Zatímco část kandidátů usiluje o exekutivní posty, jiným jde o kontrolu svých zájmů, další je motivován společenskou funkcí členství v zastupitelstvu. Apolitický charakter politiky úzce souvisí s osobními vztahy a mnohdy také s velikostí obcí. Čím menší je obec a volené zastupitelstvo, tím větší roli hrají interpersonální vztahy a tím méně ideologie je v rozhodování zastupitelstva přítomno. S tím souvisí i častá nemožnost umístit aktéry na pomyslné pravolevé politické spektrum. Velmi vlivná a signifikantní je již zmíněná velikost obcí. Značné rozdíly mezi obecními celky znemožňují generalizaci a vzájemnou komparaci. Jüptner (2004) proto navrhuje rozdělení obcí do základních čtyř skupin<sup>31</sup>:

I. Nejmenší obce

II. Obce menší střední velikosti

<sup>31</sup> Jüptner (2004: 83) dodává, že ideálnější by bylo rozdělení do desítek typů, uvedené čtyři jsou však nejzákladnější.

### III. Obce větší střední velikosti

### IV. Největší obce

V kategorii nejmenších obcí, do které spadají celky s méně než 1 700 obyvateli, je jednou ze základních charakteristik vysoký počet nezávislých kandidátů a jejich sdružení. Počet politických stran není vysoký, mnohdy se setkáme maximálně s dvěma stranami. Pokud se politické strany v dané obci vyskytují, kandidáti k ní většinou nemají téměř žádný vztah a strany jsou pro ně jen prostředkem, jak být ve volbách úspěšný. To vede i k tomu, že většina z nich ani není členy strany, na kandidátce figurují většinou jako nezávislí. Politické strany jsou považovány za zdroj konfliktů a kandidáti je vnímají jako problémové. Koaliční chování v této kategorii obcí je chápáno v kontextu „velké rodiny“, kde se nerozlišuje mezi vládou a opozicí. Ačkoliv se termín koalice neuzívá, vzniká téměř vždy „superkoalice“, tedy spojení všech politických subjektů. Ideologické rozdíly nejsou relevantní a v jednom svazku tak vedle sebe narazíme na spojenectví ideologicky velmi zneprátelených stran (např. ODS a KSČM na Trutnovsku po volbách v roce 1998). Zcela výjimečné jsou minimální vítězné koalice. Jednání aktérů ovlivňuje také to, že zisk ze hry je relativně malý, jelikož obsazovaná funkce starosty je často neuvolněná a obecní rada není v tomto typu obcí volena. (Jüptner 1004: 86)

Obce menší střední velikosti jsou vymezeny velikostním rozmezím 1 701-9 000 obyvatel. Se vzrůstající velikostí obcí v této kategorii se zvyšuje i podíl kandidátů politických stran na úkor nezávislých, kteří začínají být ve volebních soubojích poráženi. Vliv nezávislých je však stále značný, jelikož v této kategorii působí regionálně-komunální strany, na jejichž kandidátkách jsou umístěni právě nezávislí. (Jüptner 2004: 87-88) Signifikantním znakem jsou „jádra“. Jedná se o společenské organizace či spolky působící v obcích. Jsou to skupiny aktérů, které se mohou, ale nemusí překrývat s organizací či institucí mimo politický systém. Současně může působit v rámci existující politické strany. Setkat se můžeme i s přesahem jádra do jiné politické strany. Životnost takových jader je relativně dlouhá a jejich existence často překoná trvání lokální politické stranické struktury. (Jüptner 2006: 112-113) V těchto obcích se můžeme setkat také s nízkou disciplinovaností zastupitelů. To je způsobeno především díky malému vlivu politických stran, které nepořádají pravidelné schůze, kde by dohodovaly společný postup. Typ těchto obcí je zlomový co do soutěživosti systémů. Obce při nižší hranici vymežující počet obyvatel



jsou nesoutěživé („velké rodiny“), v obcích, jež se v počtu obyvatel přibližují horní limitě, je již možné pozorovat soutěživý typ „vlády a opozice“. Vymezit je možné také smíšený typ, který je mezi dvěma zmíněnými. Je možné jej považovat za nejčastější. Takový systém se chová *ad hoc*. Například v okamžiku, kdy se rozdělují mandáty je čistě soutěživý, během volebního období je však nesoutěživý a konsensuální. (Jüptner 2004: 88-90)

Koalice v menších středních obcích jsou založeny na bázi „velké rodiny“, tedy mají nadbytečný počet členů, přičemž se setkáme s dohodnutým vymezením sfér vlivu. Tam, kde je systém soutěživý, je opozice spíše formální, případně je pouze uskupením mimo exekutivu, než konkurenční alternativou. Exekutivní koalice má často tacitní podporu opozice a je determinována jádrem. Právě jádra a osobní vztahy mezi aktéry mají nesrovnatelně větší vliv na formování exekutivy než ideologie politických stran. (Jüptner 2004: 91)

Třetí kategorií jsou obce větší střední velikosti. Ohraničena je 9 001-45 000 obyvateli. Zde se setkáme s ještě vyšším poměrem straníků na kandidátkách etablovaných politických stran než u obcí menší střední velikosti. Přesto stále velkou část kandidátů tvoří nestraníci. Ti jsou organizováni v naprosté většině v regionálně-komunálních stranách. Pozorovat můžeme vyšší organizovanost a disciplinovanost stranických frakcí či klubů, která s velikostí obce roste. Politické systémy těchto obcí jsou ve většině případů typem smíšené soutěživosti. Tento typ se přiklání k soutěživosti v okamžiku rozdělování exekutivních postů vycházejícího z volebních výsledků, konsensuálním a nesoutěživým se stává během volebního období, kdy je řešena běžná obecní agenda. Čistě nesoutěživý systém se ve větších středních obcích již nevyskytuje. (Jüptner 2004: 92-93)

Koalice v obcích třetí kategorie jsou převážně povolební, pro všechny aktéry je primární rozdělení postů v exekutivní koalici, ziskem hry jsou totiž posty starosty, jeho zástupců a městské rady. Podobu mohou mít jak explicitní, tak i tacitní. Nejčastějším typem je opět velká koalice s nadbytečným členem, není však nestranická. Dle Balíkovy typologie se jedná o koalici širokou. Vliv na politiku a formování koalice mají především politické strany, jádra jsou již upozaděna. Stále však nemůžeme hovořit o ideologickém faktoru, který by se promítal do obecní politiky. (Jüptner 2004: 92-93)

Poslední skupinou jsou největší obce, jejichž počet obyvatel přesáhl 45 001 obyvatel. Do tohoto typu spadají především statutární města. Zde již zcela dominují

etablované politické strany, na jejichž kandidátkách jsou straníci. Nezávislí kandidáti, ani jejich sdružení se v těchto typech nevyskytují, do zastupitelstev se dostávají skrze regionálně-komunální strany. Ty zaznamenaly částečný úspěch s volbami do krajských zastupitelstev, ale zejména pak po volbách v roce 2002 začínají nabírat tyto strany na síle. Jedná se již o čistě soutěživý typ, kdy je jasně diferencována vláda a opozice. Přesto i zde se můžeme setkat s označením „velká rodina“, i když spíše výjimečně. Soutěživost je podpořena i pravidelnými schůzemi frakcí, což napomáhá vysoké disciplinovanosti. Ideologie již hraje jistou roli, avšak zůstává „na půl cesty“. (Jüptner 2004: 95-98) Trend, který je v posledních letech nastoupen, vede k uplatňování politiků největších obcí i na vyšších úrovních politického systému. Formování koalic je zcela běžné a samozřejmé, a to nejen povolebních, ale i předvolebních. Setkat se můžeme jak s velkými koalicemi, tak i s minimálními vítěznými koalicemi, které jsou v největších obcích běžné. (Jüptner 2004: 98) Právě tato úroveň se co do charakteristiky nejvíce blíží regionům.

Jak je z textu patrné, nejčastějším typem koaličního uspořádání jsou velké koalice. Důvodů jejich vzniku je několik a mohou působit buď jednotlivě, nebo ve vzájemné kombinaci. Působícím faktorem je zřejmě konsensuální prostředí české lokální politiky, které je částečně způsobeno nepolitickou agendou obcí. (Jüptner 2005: 126) To může vést k superkoalicím v kombinaci s přesvědčením zúčastněných aktérů, že je výhodné a užitečné zastoupení všech subjektů v exekutivě. Velká koalice vzniká také v okamžiku, kdy je třeba akcentovat programové zájmy mezi politickými stranami. Svoji roli sehrává také, a to především ve středně velkých obcích, obava o disciplínu zastupitelů, díky jejíž malé míře by mohl být negativně ovlivněn výsledek hlasování. Je-li v systému, resp. zastupitelstvu přítomna strana, která je nepřítelem ostatních subjektů (antisystémová, extrémistická, populistická apod.), jsou pak mezi zbývajících stranami smazány programové diference z důvodu vlastní ochrany.<sup>32</sup> Posledním důvodem vzniku nadbytečně velké koalice je přítomnost dominantní strany v systému, která ovšem sama není schopna získat absolutní většinu v zastupitelstvu. Do koalice pak přibírá alespoň dva další subjekty, přičemž jejich vyšší počet ji ochraňuje před vydíráním partnery.

Petr Jüptner (2005: 126) hovoří v souvislosti s politikou nejnižší úrovně o komunálním myšlení, které má specifický charakter a které je velmi rozšířené a

---

<sup>32</sup> Viz výše „Hierarchická pravidla pro formování vlád“ (Budge a Keman 1992).

vyvinuté. To je doplněno vysokým počtem nezávislých kandidátů a jejich sdružení, ale také regionálními a lokálními stranami. Lokální politika se tak stává velmi specifickou a v mnohém se odlišuje od ostatních úrovní politického systému. Srovnání komunální a parlamentní politiky viz tabulka 5. Specifičnost komunálního myšlení se rozšiřuje i do dalších vrstev politického systému. Je to způsobeno tím, že stále více komunálních politiků je úspěšných v prosazení se na regionální krajské či dokonce na parlamentní úrovni.

**Tabulka 5:** Funkční principy komunálních politických systémů optikou „komunálního politického myšlení“

Komunální politika	Parlamentní politika
Nezávislí kandidáti (jednotlivci)	Politické strany (seskupení)
Strana jako nutné zlo	Strana jako nositel programu
„Selský rozum“	„Partajničeni“
Práce pro obec	Partikulární zájmy
Schopnost spolupráce	Politikaření

*Zdroj: Jüptner 2005, s. 126*

Faktorem, který ovlivňuje komunální a regionální politiku je i proces evropeizace. Ta má dle Jüptnera (2005: 132) dvě fáze. Lokální politiku ovlivnila:

- I. Bezprostředním dopadem vstupu České republiky do Evropské unie
  - s tím bylo spojeno zavedení volebního práva pro občan zemí EU trvale sídlících v ČR, vznik euroregionů (tzv. NUTS jednotky), mikroregionů, obce se musely adaptovat na zcela novou situaci čerpání financí z evropských fondů
- II. Druhá fáze je pouze potencionální a zatím nerealizovaná – souvisí se zařazením demokratizačních trendů známých z evropských zemí<sup>33</sup>; jedná se zejména o:
  - reformy volebního systému a obecního pořádku, které mají za cíl přiblížit politiku na její co možná nejnižší úroveň
  - maximální otevřenost kandidaturám volebních subjektů a nastavení adekvátních podmínek

<sup>33</sup> Více o evropských zemích publikace *Evropská lokální politika*; (Jüptner, Petr – Polinec, Martin – Švec, Kamil a kol. 2007. *Evropská lokální politika*. Praha: Fakulta sociálních věd.)

- zapojení občanů do politického procesu vyšší aplikací referend a vyšší intenzita rozhodování obyvatel o politických záležitostech, zvýšení využití veřejných shromáždění a anket
- standardní fungování stranických systémů, jejich větší otevřenost, čitelnost a odpovědnost

#### *1.6.7.1 Aplikace teorie koalic na úrovni statutárních měst v ČR*

V České republice bylo do roku 1990 čtrnáct statutárních měst – Brno, České Budějovice, Havířov, Hradec Králové, Karlovy Vary, Liberec, Olomouc, Opava, Ostrava, Pardubice, Plzeň, Ústí nad Labem, Zlín a Praha, jakožto hlavní město. Tento stav zůstal neměnný až do 12. listopadu 2000, kdy se jejich počet zvýšil o tři – Jihlavu, Kladno a Most. Dvacet statutárních měst zůstalo do 1. ledna 2003, kdy přibyla města Karviná, Mladá Boleslav a Teplice. Poslední rozšíření počtu proběhlo k 1. červenci 2006. Mezi územně členěná města upravující své vnitřní poměry statutem se zařadil Děčín, Frýdek-Místek, Chomutov a Přerov. V jejich čele stojí primátor. Funkci místostarostů plní náměstkové primátora. Obsazení těchto funkcí je výsledkem povolebního jednání mezi politickými stranami, které uspěly ve volbách a dostaly se do zastupitelstva. Strany, které uzavřou mezi sebou koaliční smlouvu a mají většinu v zastupitelstvu, zvolí své reprezentanty na zmíněné funkce. Svě zástupce mají také v radě města.

Politických subjektů kandidujících do zastupitelstev statutárních měst bylo mnoho. Největší šance a ambice měly však strany etablované, tedy ty se zastoupením i na parlamentní úrovni – ODS, ČSSD, KDU-ČSL, KSČM a nově též SZ. Až na poslední jmenovanou jsou tyto strany též významně reprezentovány v krajích. Na komunální úrovni však mají velmi silné postavení strany regionálně-komunální a sdružení nezávislých kandidátů. Jen ve čtyřech městech, Chomutově, Kladně, Olomouci a Ostravě, neuspěl žádný neparlamentní subjekt.

Celkem bylo ve hře 1 036 zastupitelských mandátů. Nejvíce z nich získala ODS – připadlo jí 428 mandátů. Vítězství si připsala ve 21 z 24 měst a v jednom získala shodný počet hlasů jako ČSSD. V šesti statutárních městech byl její zisk mandátů tak velký, že si mohla dovolit vládnout sama bez koaličních partnerů, neb měla nadpoloviční většinu zastupitelů.

Druhou nejúspěšnější co do výsledku voleb se stala ČSSD. Stejně jako ODS, také sociální demokracie získala zastoupení ve všech statutárních městech. Mandátů

však získala o 178 méně než vítězná strana, tedy 250. Zvítězit se jí podařilo pouze ve dvou statutárních městech.

Třetí stranou v pořadí se ve statutárních městech stala KSČM. Na sociální demokracii ztrácí v celkovém zisku 91 mandátů. I přesto je výsledek 159 zastupitelů v porovnání se zbývajícími subjekty velmi dobrý. Komunisté jsou poslední stranou, které se ve statutárních městech podařilo obsadit vždy alespoň jedno místo v zastupitelstvu.

Ve statutárních městech nedopadla nejlépe KDU-ČSL. Straně se podařilo získat pouhých 40 mandátů, což je téměř desetkrát méně, než občanským demokratům. Na komunální úrovni tradičně silní křesťanští demokraté ani nepostavili kandidátky ve všech statutárních městech nebo se rozhodli pro společný postup ve volbách s jiným subjektem.<sup>34</sup>

Poslední je Strana zelených. Té se podařilo získat 31 mandátů v zastupitelstvech statutárních měst. V několika případech se rozhodla pro společný postup s jiným subjektem a tak uzavírala předvolební koalice. V rámci nich se jí podařilo získat dalších 10 křesel. Sečteme-li zisky parlamentních stran, zjistíme, že obsadily 918 mandátů v zastupitelstvech statutárních měst, zbylé subjekty si rozdělily 118 křesel. Ukazuje se tedy jasná převaha etablovaných stran.

Při analýze koalic můžeme města rozdělit podle společných vlastností do čtyř následujících skupin: (a) Výrazné vítězství ODS; (b) Minimální vítězné koalice; (c) Velké koalice<sup>35</sup> a (d) Ostatní statutární města. Svým způsobem velmi specifickou pátou skupinu tvoří město Děčín, kde vyhrála volby ODS a získala nadpoloviční většinu mandátů. Zastupitelé se rozhodli, že nebudou vstupovat do koalice a budou vládnout sami. Od této chvíle tedy není třeba Děčín uvažovat, jelikož se pro nás stává irelevantním.

V Českých Budějovicích, Hradci Králové, Kladně a Teplicích zvítězila ODS velmi výrazně. Ve všech těchto městech získala buď přesnou nadpoloviční většinu anebo ji dokonce i přesáhla (např. v Kladně o dva hlasy). Přesto se však zastupitelé těchto měst rozhodli uzavřít koaliční smlouvu a vládnout společně s jiným politickým

---

<sup>34</sup> Kandidátní listinu KDU-ČSL nepostavila ve městech Frýdek-Místek, Most a Zlín. V rámci volební strany vstupovala do voleb v Děčíně, Karlových Varech, Liberci, Pardubicích, Praze a Teplicích.

<sup>35</sup> Velká koalice ve smyslu *Oversized Cabinet*.

subjektem. Vznikly tak velké koalice, v nichž ztráta jednoho aktéra neznamená ztrátu nadpoloviční většiny.

Ve třech městech můžeme hovořit o některém z typů minimální vítězné koalice. Nejideálnější koalice v tomto smyslu vznikla ve Frýdku-Místku, kde se pro spolupráci rozhodla ČSSD a KSČM. Jejich mandáty jen o jeden přesahují kvórum, čímž vznikla minimální vítězná koalice s minimálním počtem členů, současně však splňuje i kritérium minimálního počtu aktérů a ideologické vzdálenosti. Občanští demokraté kandidovali v předvolební koalici s křesťanskými demokraty a nezávislými. Sociální demokraté a komunisté se spojili i v Jihlavě, kde do exekutivní koalice přibrali i dvě sdružení nezávislých.<sup>36</sup> Výsledkem se stala opět minimální vítězná koalice s minimálním počtem členů splňující podmínku nejmenší ideologické vzdálenosti. Občanští demokraté i zde byli odsunuti do opozice. Naopak v Liberci ODS a ČSSD spolupráci navázaly, do koalice vstoupily ještě společně s Unií pro sport a zdraví (UpSZ). Kvórum bylo překročeno jen o jeden mandát a tak i zde vznikla koalice s minimálním počtem členů.

Po komunálních volbách byly ve čtyřech městech uzavřeny koalice, jejichž členem je politická strana, která z hlediska teorie tvoří koalici neracionální. Nadbytečnost stran je z hlediska klasické teorie koalic chápána jako deviantní, jelikož odporuje teorii racionální volby. Velká koalice vznikla v Havířově, když koalici uzavřely ČSSD, KSČM a Hnutí pro Havířov (HH). V případě, že by na exekutivě města spolupracovala jen ČSSD s KSČM, jednalo by se o minimální vítěznou koalici s minimálním počtem členů, aktérů a splňující kritérium ideologické spřízněnosti. Stejně tak v Chomutově, kde by neúčastí ČSSD v koalici s ODS a SZ vznikl ideální typ minimální vítězné koalice, který by taktéž měl nejnižší možný počet členů, aktérů a který by byl ideologicky koherentní. Analogická situace nastala též v Olomouci, kde též mohl vzniknout výše popsany ideální typ minimální vítězní koalice, kdyby ČSSD nespolečně pracovala s ODS a KDU-ČSL na exekutivě města. Bez sociálních demokratů by počet mandátů přesahoval nadpoloviční počet o dva. K popření kritéria minimálního počtu aktérů došlo v Mladé Boleslavi. Zde se totiž ODS rozhodla oslovit pro spolupráci další 4 subjekty. K získání většiny by jí však stačilo spojenectví se SNK<sup>37</sup>.

---

<sup>36</sup> Jednalo se o Sdružení nezávislých kandidátů – místní sdružení celkem a SNK-ED.

<sup>37</sup> Na pravolevé škále se do pravého středu umístilo samo SNK, nyní již SNK-ED. (Internetové stránky SNK-ED; <http://www.snked.cz/index.php?dok=0054>; ověřeno ke dni 3. března 2008)

Zvláštním případem povolebního vyjednávání o účasti na vládě ve městě je Brno. Po patnácti letech se vítězná ODS ocitla v opozici, kterou tvoří s KSČM. Po váhavém rozhodování lidovců koalici uzavřeli sociální a křesťanští demokraté, Strana zelených a Sdružení SOS a nezávislých kandidátů. V Karlových Varech spolupracuje ODS a ČSSD. Z hlediska počtu členů a aktérů, by byla nejideálnější koalice ODS a KSČM, což je však z hlediska ideologie zcela nereálná možnost. Výhodnější se tedy jeví koalice ODS a SNK-ED a Karlovarské občanské iniciativy. Co do počtu členů by byla shodná a ideologicky blízká, měla by však o jednoho aktéra víc.

Ve volbách do zastupitelstva v Karviné uspělo šest subjektů, z toho tři byly podobně silné. Vyhráli komunisté před sociálními a občanskými demokraty. Rozptyl mezi zisky mandátů těchto tří stran byl od 23 do 27. Vzhledem k vysokému kvóru 43 hlasů se rozhodli pro spolupráci občanští a sociální demokraté, čímž si zajistili nadpoloviční většinu. Na koaliční smlouvě se však dohodli i se Sdružením COEX a nezávislých. Posílili tím o 3 mandáty. Sdružení se profiluje jako nezávislé, tak může tvořit roli spojky mezi oběma velkými ideologicky vzdálenými stranami. Vznikla tak minimální vítězná spojená koalice. V Mostu si vítězství nepřipsala žádná z parlamentních stran. Koaliční spolupráci podepsalo vítězné sdružení Mostečané Mostu (SOS a nezávislí kandidáti) s KSČM. V případě, že byli komunisté nahrazeni ČSSD, měla by koalice o dva členy méně a tím by byla racionálnější. V Opavě bylo téměř dosaženo minimální vítězná koalice. Koalici ODS a KDU-ČSL chyběl k zisku většiny jediný mandát. Ke spolupráci přizvala SNK-ED. Většinu měla jistěnou dvěma hlasy. Nižší počet členů mohl být zajištěn spoluprací volební stranou Unie svobody a nezávislých. Zcela ideálním by byla spolupráce ČSSD, KDU-ČSL a KSČM.

Pro ovládnutí radnice v Ostravě bylo potřeba získat 28 mandátů. Koalice ODS a KDU-ČSL, která by byla nejiracionálnější i z toho důvodu, že ODS byla vítěznou stranou. Dohromady však měly jen 27 zastupitelů. Proto se jako druhé řešení nabízí vláda ČSSD a KSČM, jakožto stran ideově blízkých, které jsou schopny uzavřít minimální vítěznou koalici. Realitou se nakonec stala spolupráce ODS a ČSSD. V Pardubicích je u moci velká koalice. Redukcí na ODS, KDU-ČSL a Sdružení SZ, Nezávislých a nezávislých kandidátů by získala přesnou většinou 20 hlasů. Tím, že je finální koalice složená z občanských, sociálních a křesťanských demokratů a SNK-ED koalice získala většinu 12 hlasů, což je z hlediska teorie považováno za patologický jev.

Plzeňské zastupitelstvo téměř ovládla ODS. K získání většiny jí stačily pouze dva mandáty. Nejvýhodnější by pro ni bylo, jak z hlediska numerického, tak ideologického, spojení s KDU-ČSL. Do koalice však zcela neracionálně byly přibrány i Pravá volba pro Plzeň (PVP) a sdružení šesti subjektů<sup>38</sup>. Pro Přerov byla nejideálnější koalicí z hlediska nejmenšího počtu stran spolupráce ODS a ČSSD. Obě strany získaly stejný počet mandátů. Tato koalice byla také uzavřena. Alternativou, která by brala ohled i na ideologické hledisko, byla pak vláda ODS, KDU-ČSL a nezávislých subjektů<sup>39</sup> v zastupitelstvu. Byla by i početně výhodnější. V Ústí nad Labem uspěly čtyři volební strany. Vzniklá koalice kopíruje vládu na krajské úrovni – vládoucí se stala ODS a ČSSD. Spolupráce neodpovídá žádnému ze zmíněných konceptů teorie koalic. Díky nízkému počtu stran a silnému postavení ODS je také těžké hledat alternativy. Posledním statutárním městem je Zlín. Uzavřená koalice má o 12 členů více, než je nutné. Spolupracují tu občanští, sociální a křesťanští demokraté. I zde se jedná o koalici kopírující kraj. Mezi dvěma silnými stranami z opačných konců politického spektra se KDU-ČSL stala pojícím prvkem. Ve Zlíně vznikla minimální vítězná spojená koalice.

Ve 23 analyzovaných městech<sup>40</sup> nalezneme u čtrnácti z nich typ velké koalice ve smyslu *oversized cabinet*. Zaznamenaný výskyt dosahuje téměř 61 %. Pouze menší část koalic je dle teorie racionálních.

---

<sup>38</sup> Jednalo se o volební stranu složenou ze SNK-ED, SD-SN, SOS, SZ, US-DEU a nezávislých kandidátů.

<sup>39</sup> Nezávislými subjekty zastupitelstva je Sdružení Strany zelených a NV a Sdružení MDS, ČSNS2005, SOS a nezávislých kandidátů.

<sup>40</sup> Jedná se o 23 měst včetně Děčína, avšak bez Prahy.



**Tabulka 6:** Zisk mandátů politických stran ve statutárních městech ve volbách 2006, počty zastupitelů a vzniklé koalice.

statut.město	počet zastupitelů	kvórum (Q)	počet mandátů v zastupitelstvu						Ostatní - název	koalice	Q+
			ODS	ČSSD	KDU-ČSL	KSČM	SZ	Ostatní - počet			
Brno	55	28	19	13	6	5	7	5	SOS,NK	31	3
České Budějovice	45	23	23	7	4	6	---	2+3	SNK+SOS,SZ	27	4
Děčín	25	13	14	6	---	2	---	3	VPM	14	1
Frýdek-Místek	40	21	16**	17	---	5	---	2	NEZ	22	1
Haviřov	43	22	14	12	---	13	---	4	HH	29	7
Hradec Králové	37	19	19	7	---	5	---	3+3	VPM+SOS,NK	25	6
Chomutov	35	18	14	11	---	6	4	---	---	29	11
Jihlava	37	19	11	7	3	6	3	4+3	SNK-MSC+SNK	20	1
Karlovy Vary	38	20	15	9	2*	5	2	2+3	SNK+KOA	24	4
Karviná	84	43	23	25	2	27	---	4+3	HH+COEX,NK	51	8
Kladno	33	17	19	8	---	6	---	---	---	27	10
Liberec	39	20	12	6	---	3	4	3+2+9	UpSZ+SNK+S7***	21	1
Mladá Boleslav	33	17	14	7	---	3	2	3+2+2	SNK+VMB+ZVON	23	6
Most	45	23	11	6	---	8	---	2+18	SNK+SOS,NK	26	3
Olomouc	45	23	21	14	4	5	1	---	---	39	16
Opava	45	23	17	13	5	5	---	3+2	SNK+US,NK	25	2
Ostrava	55	28	24	18	3	10	---	---	---	42	14
Pardubice	39	20	15	7	2*	4	---	8+3	SNK,NK+SZ,NEZ,NK	32	12
Plzeň	47	24	22	10	3	6	---	3+3	PVP+S6****	28	4
Praha	70	35	42	12	---	6	6	4	SNK	62	27
Přerov	35	18	10	10	2	7	---	2+4	S4*****+SZ,NV	20	2
Teplice	33	17	17	7	---	5	2	2	SNK	19	2
Ústí nad Labem	37	19	17	8	---	6	---	6	SZSP	25	6
Zlín	41	21	19	10	4*	5	---	3	ZHN	33	12
Celkem:	1036		428	250	40	159	31	128			

\* Koalice KDU-ČSL s nestraníky

\*\* ODS, KDU-ČSL, NK

\*\*\*\* Sdružení SNK-ED, SD-SN, SOS, SZ, US-DEU, NK

\*\*\*\*\* Sdružení MDS, ČSNS2005, SOS, NK

*Zdroj: ČSÚ a vlastní výpočet*

## 2. TEORIE KOALIC A KRAJSKÉ VOLBY V ČESKÉ REPUBLICE

### 2.1. GENEZE KRAJSKÉ SAMOSPRÁVY

Krátce po listopadu 1989 byly otázky vzniku krajské samosprávy značně ovlivňovány moravským národoveckým obrozením, následně jej doplnilo slovenské autonomistické hnutí. Teprve po rozdělení společného československého státu v roce 1993 začaly být vedeny debaty vedoucí k regionálnímu uspořádání. Prvními základními variantami bylo (a) župní zřízení z období první republiky, (b) krajské uspořádání z 50. let a (c) model správy přijatý v roce 1960, kdy existovalo sedm krajů – Středočeský, Jihočeský, Západočeský, Severočeský, Východočeský, Jihomoravský a Severomoravský.

Právě poslední jmenovaný pořádek fungoval v tehdejším Československu až do 1. ledna 1991. Krajské národní výbory tak po 31 letech ukončily svoji existenci, nadále však byly využívány jako administrativní jednoty obvodů krajských soudů, hygienických stanic, policejních správ a také jako volební obvody do Poslanecké sněmovny. Genezi však ovlivnilo více faktorů. Jedním z chronologicky prvních byly parlamentní volby konané ve dnech 8. – 9. 6. 1990. (Šaradín, Šulák 2001: 12; Švec 2006a: 26)

Nečekaně úspěšným politickým subjektem se stalo Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS).<sup>41</sup> Přišlo s myšlenkou vytvoření dvou zemí v rámci ČR, čímž byly debaty o podobě veřejné správy radikalizovány. To zcela odmítaly pravicové subjekty a části Občanského fóra (OF). Naopak podporu návrhu moravistického hnutí vyslovili komunisté, lidovci a členové Občanského hnutí (OH).

V březnu následujícího roku byly České národní radě vládou předloženy čtyři návrhy správního uspořádání České republiky. První počítal se (I.) zemským uspořádáním, jež mělo být tvořeno 2 až 4 zeměmi s vlastní vládou i sněmem. Variantou druhou bylo (II.) oblastní uspořádání s 15 až 30 oblastmi. Třetí návrh, který byl předkládán, počítal taktéž s (III.) oblastním uspořádáním. Od předcházejícího se

---

<sup>41</sup> Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko získalo ve volbách 10,03 % hlasů (723 609 platných hlasů). (<http://www.volby.cz>; ověřeno ke dni 30. března 2008)

odlišoval respektováním historických zemských hranic. Posledním byl spolkový stát tvořený Českou, Moravskou a Slovenskou republikou. Neshody mezi politickými stranami však byly velké a tak vláda Petra Pitharta návrh sama stáhla a odložila. (Šaradín, Šulák 2001: 12)

V roce 1992 proběhly další volby a nejsilnější vládní stranou se stala ODS, která chtěla územněsprávní otázku odložit až na období po komunálních volbách v roce 1994. Křesťanští demokraté byli názorově velmi blízcí moravistům a podporovali ustavení 4 až 7 zemí, přičemž při minimálním počtu se jednalo o Čechy, Moravu, Slezsko a Prahu. To částečně odpovídalo také dohodě vládní koalice v čele s ODS, která počítala s velikostí regionu v rozmezí 1 až 2 milionů obyvatel. Dalším mezníkem byl rok 1993, kdy byl Úřadem pro legislativu a veřejnou správu předložen návrh s dvěma variantami, první s osmi kraji (k těm z roku 1990 měl přibýt ještě Středomoravský kraj), druhý s 12 až 13, vzniknout měl Středočeský, Ústecký, Plzeňský, Budějovický, Královéhradecký, Brněnský, Ostravský a dále Olomoucký, Zlínský, Jihlavský, Pardubický, Liberecký a Karlovarský kraj. Prvních sedm z nich vycházelo z uspořádání z roku 1960.

Během následujících pěti let se objevovalo mnoho variant územněsprávního uspořádání, diskuse mezi politickými stranami byla velmi složitá a přijímání rozhodnutí často odkládána. Jednou z možností bylo zřízení tří krajů – Čechy, Morava se Slezskem a Praha, dalším extrémem pak byly úvahy o zavedení asi 80 krajů, které by kopírovaly okresy.<sup>42</sup> (Balík, Kyloušek 2005: 13)

V květnu 1997 předložili poslanci ODA zákon o 13 krajích. Současně se snažili prosadit, aby se volby do krajských zastupitelstev konaly již v roce 1998, společně s volbami komunálními a senátními. K ODA se připojili i křesťanští demokraté. Součástí návrhu bylo zařazení okresu Jeseník, který vznikl v roce 1995, do kraje olomouckého. Do té doby se počítalo se zařazením do kraje ostravského. V červnu 1997 se vláda dohodla na variantě 13 krajů, přičemž vycházela z variant ministra vnitra Rumla (9 krajů) a ministryně spravedlnosti Parkanové (13 krajů včetně Jihlavského). Vládou přijatá dohoda však na rozdíl od návrhu ODA a Parkanové nepočítala s Jihlavským krajem, ale počítala s vyčleněním Prahy, jakožto samostatného správního celku. O čtyři měsíce později, v říjnu 1997, doporučil sněmovní výbor přijetí varianty se 14 kraji, včetně začlenění Jihlavského.

---

<sup>42</sup>Pro podrobnější přehled debat o reformě regionální správy viz (Šaradín, Šulák 2001) a (Balík, Kyloušek 2005).

Ještě tentýž měsíc, přesněji 23. října, Poslanecká sněmovna schválila ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně správních celků. Pro zákon zvedlo ruku 128 poslanců napříč většinou politických stran. Vznik krajských celků podpořila KDU-ČSL, ODA, 42 poslanců ODS a téměř celá ČSSD (výjimkou byli tři poslanci). Strany KSČM a SPR-RSČ byly proti. Jelikož se jednalo o zákon ústavní, byl schválen o 8 hlasů.<sup>43</sup> (Šaradín, Šulák 2001: 18)

Výsledkem jednání byl vznik 14 krajů,<sup>44</sup> které s konečnou platností nesly označení Středočeský, Jihomoravský, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Vysočina, Jihomoravský, Olomoucký, Moravskoslezský, Zlínský a Hlavní město Praha.<sup>45</sup>

V účinnost vstoupilo územněsprávní členění až v roce 2000 schválením šesti zákonů, které umožňovaly vznik krajů. Zákony byly schváleny vládní koalicí ČSSD, KDU-ČSL a Uníí svobody (US), proti byla ODS a KSČM se zdržela hlasování. Fakticky naplněn byl desetiletý proces projednávání až v závěru roku 2000, kdy byly v listopadu první krajské volby. Výsledné členění nectí ani historické zemské hranice, ani geografické dělení.<sup>46</sup> Je spíš uměle vytvořenou územní samosprávou, která byla značně ovlivněna politickými debatami, šarvátkami a kompromisy devadesátých let.<sup>47</sup> (Šaradín, Šulák 2001: 25; Švec 2006a: 27)

---

<sup>43</sup> Variant uspořádání bylo opravdu mnoho, poslanec Kalus (ODS) například během projednávání navrhol vytvoření kraje Opavského (Opava, Jeseník a Bruntál), poslanec Vojtř pro změnu podporoval vznik Mosteckého kraje (Chomutov, Louny, Most). (Šaradín, Šulák 2001: 18)

<sup>44</sup> Kraje byly tvořeny těmito okresy: 1. Středočeský (Benešov, Beroun, Kladno, Kolín, Kutná Hora, Mělník, Mladá Boleslav, Nymburk, Praha-východ, Praha-západ, Příbram a Rakovník); 2. Jihočeský (České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Písek, Prachatice, Strakonice a Tábor); 3. Plzeňský (Domažlice, Klatovy, Plzeň-město, Plzeň-jih, Plzeň-sever, Rokycany a Tachov); 4. Karlovarský (Cheb, Karlovy Vary a Sokolov); 5. Ústecký (Děčín, Chomutov, Litoměřice, Louny, Most, Teplice a Ústí nad Labem); 6. Liberecký (Česká Lípa, Jablonec nad Nisou, Liberec a Semily); 7. Královéhradecký (Hradec Králové, Jičín, Náchod, Rychnov nad Kněžnou a Trutnov); 8. Pardubický (Chrudim, Pardubice, Svitavy a Ústí nad Orlicí); 9. Vysočina (Havlíčkův Brod, Jihlava, Pelhřimov, Třebíč a Žďár nad Sázavou); 10. Jihomoravský (Brno-město, Brno-venkov, Břeclav, Hodonín, Vyškov a Znojmo); 11. Olomoucký (Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov a Šumperk); 12. Moravskoslezský (Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava a Ostrava-město); 13. Zlínský (Kroměříž, Uherské Hradiště, Vsetín a Zlín). Praha byla vymezena územím hlavního města Prahy.

<sup>45</sup> Kraje Jihomoravský, Jihočeský, Vysočina a Moravskoslezský původně nesly názvy podle svých krajských měst, tedy Brněnský, Budějovický, Jihlavský a Ostravský. Byly však brzy přejmenovány.

<sup>46</sup> Například kraj Vysočina leží na území Čech a Moravy.

<sup>47</sup> Anabáze české společnosti k územní samosprávě byla mnohem komplikovanější. Práce ji vysvětluje zjednodušeně a ve zkrácené podobě. Více o této problematice pojednávají např. autoři Šaradín a Šulák (2001) nebo Balík a Kyloušek (2005).



zanesené politické strany, politická hnutí a jejich koalice. Kandidatura je tak znemožněna jednotlivcům a sdružením (§ 20, odst. 1). Koalicí je dle tohoto zákona taková kandidátní listina, která je za koaliční jasně označena a která uvádí všechny své členy.

Pro pochopení volebních pravidel pro krajské volby v České republice je důležité zmínit volební reformu, která začala být diskutována po předčasných volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998. Právě z této reformy vychází proměnné volebního systému do zastupitelstev krajů. Autor tuto problematiku analyzoval již ve své dřívější práci (Švec 2006a).

Předčasné parlamentní volby vyhrála ČSSD. Koaliční jednání s menšími subjekty nebyla úspěšná a sociální demokracie proto uzavřela dohodu s druhým nejsilnějším parlamentním subjektem – ODS. Z voleb vzešla menšinová vláda s podporou občanských demokratů. Výsledkem jejich společných jednání byla *Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice* ze dne 9. července 1998, jež zavazovala obě strany ke spolupráci. Součástí tohoto dokumentu byla v Článku VII. dohoda o reformování volebního systému do Poslanecké sněmovny. Obsahem tohoto článku byla úmluva o posílení významu výsledků volební soutěže ve prospěch velkých politických stran v souladu s ústavními principy České republiky.<sup>48</sup>

Z jednání vzešel reformovaný volební systém, jehož parametry by značně změnilu podobu stranického systému. Malé strany by byly významně oslabeny a volby by generovaly vítězství dvou hlavních politických stran. Zákonodárci byli motivováni snahou usnadnit vznik většinových vlád, které by byly složeny maximálně ze dvou politických subjektů. (Novák, Lebeda 2004: 360) Tomu mělo dopomoci zmenšení volebních obvodů,<sup>49</sup> což by vedlo k zvýšení disproporcionality volebních výsledků. Ta měla být podpořena použitím modifikované d'Hondtovy volební formule. Jedná se o metodu proporční logiky, která je tvořena řadou dělitelů, přičemž prvním je číslo 1,42 a dále pokračuje celými čísly začínajícími dvojkou. Důležitá proměnná – klausule měla progresivní charakter a byla stanovena na 5% hranici pro stranu a 7%, 9% a 11% hranici pro dvou-, tří-, čtyř- a vícečlenné koalice. S reformou však byla klausule pro

---

<sup>48</sup> Článek VII. *Smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřené mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou.* (dostupné na <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?id=6>; ověřeno ke dni 5. dubna 2008) Článek VII. doslova říká: „Výše jmenované strany se zavazují předložit do 12 měsíců od podepsání této dohody návrh takových úprav Ústavy a dalších zákonů, které přesněji vymezí kompetence jednotlivých ústavních orgánů, postupů při jejich ustavení, a v souladu s ústavními principy České republiky posílí význam výsledků soutěže politických stran.“

<sup>49</sup> Z původních 8 obvodů mělo vzniknout 35 nových.

koalice zvýšena, pro vstup do skrutinia byla nově stanovena na 10 %, resp. 15 % a 20 % hlasů. Malým stranám tak byl odejmut motivační prvek pro uzavírání předvolebních koalic. K zisku mandátu bylo nutné překročení přirozeného prahu, tedy hodnoty, která je dostačující k zisku mandátu. (Novák, Lebeda 2004: 354-359) Volební reforma však nebyla realizována, jelikož ji zrušil svým Nálezem č. 64/2001 Ústavní soud dne 24. ledna 2001.

Jak již bylo naznačeno, volební reforma se stala inspirací pro stanovení pravidel pro volby do krajských zastupitelstev. Matematická formule zůstala zachována, mandáty jsou v krajských volbách rozdělovány dle modifikované d'Hondtovy metody<sup>50</sup> (§ 43, odst. 3). Disproporční účinky, které tato formule produkuje, byly zmírněny velikostí volebních obvodů. Byly jimi samotné krajské celky, které jsou co do počtu mandátů dosti velké. Rozmezí, v němž se pohybují, je od 45 do 65 krajských zastupitelů.<sup>51</sup> Kraje s méně jak 600 tisíci obyvateli mají 45 zastupitelů, v rozmezí nad 600 tisíc do 900 tisíc obyvatel 55 zastupitelů a kraje nad 900 000 obyvatel mají počet členů zastupitelstva stanoven na 65. Tyto hodnoty jsou dány zákonem číslo 129/2000 Sb. o krajích. Účinky volební formule tak byly značně zmírněny a nemají takový dopad, jaký by měly v kombinaci malých obvodů. Uzavírací klausule (§ 43, odst. 1) byla stanovena na 5% hranici, a to jak pro strany a hnutí, tak i pro koalice. Byl tak zrušen její progresivní charakter. Volební systém do krajských zastupitelstev se tímto odlišuje od všech zbývajících volebních pravidel užívaných v ČR. Hlasy jsou rozdělovány pouze v jednom skrutiniu (§ 43, odst. 1).<sup>52</sup>

Nové volby se dle § 5 odst. 1 konají v okamžiku, kdy počet členů zastupitelstva v rámci jednoho volebního období sníží o víc než polovinu, přičemž musí být splněna podmínka, že již nejsou žádní náhradníci, kteří by se stali členy zastupitelstva.

Stranický systém generovaný volbami je multipartistický, což dokládají i indexy fragmentace<sup>53</sup>. Jeho průměrná hodnota za rok 2000 je  $F=0,81$ , pro rok 2004

---

<sup>50</sup> Jak již bylo popsáno výše, děliteli jsou čísla 1,42; 2; 3; 4; ....

<sup>51</sup> Středočeský, Jihomoravský a Moravskoslezský kraj mají 65 krajských zastupitelů, v kraji Jihočeském, Ústeckém a Olomouckém 55, v Plzeňském, Karlovarském, Libereckém, Královéhradeckém, Pardubickém, Vysočině a Zlínském je voleno 45 zástupců.

<sup>52</sup> Další charakteristikou volebního systému do krajských zastupitelstev je např. udělování preferenčních hlasů jednotlivým kandidátům. Mandát je přednostně přidělen tomu, kdo získá alespoň 10 % z celkového počtu platných hlasů (§ 43, odst. 7 zákona č. 130/2000 Sb.).

<sup>53</sup> Index fragmentace je vypočítán dle vzorce  $F=1-\sum s_i^2$ , kde  $s_i$  jsou podíly jednotlivých stran na celkovém počtu mandátů.

pak  $F=0,78$ .<sup>54</sup> Takový systém se bez koalic jen těžko obejde. Miroslav Novák (1997: 176) k této problematice dodává, že v proporčních systémech jsou strany před volbami samostatné, po volbách se však stávají závislými. A to vede k utváření koalic.

### **2.2.1. Volební zisky etablovaných stran dle okresů v letech 2000 a 2004**

Volební podpora jednotlivým politickým subjektům není v České republice rovnoměrně rozptýlená. Rozdíly je možné najít jak mezi jednotlivými kraji, tak i v rámci nich samotných na úrovni okresů. V případě, že by teritoriální volební podpora politických stran byla stabilní, je možné zaměřit se na potenciaální vliv, jaký má na formování koalic na regionální úrovni. Předpokládáme, že má-li strana stabilní podporu v některém z krajů a není stranou nikterak ostrakizovanou, zvyšují se její šance na účast v exekutivní koalici. Tato podkapitola se soustředí na čtyři nejvýznamnější etablované politické strany, které uspěly v krajských volbách v letech 2000 a 2004.

#### *2.2.1.1 Česká strana sociálně demokratická<sup>55</sup>*

Teritoria, v nichž se podařilo uspět v roce 2000 sociální demokracii, v té době vládní straně, byla rozmístěna jak v Čechách, tak na Moravě (viz obrázky 3 a 4). Svých nejlepších výsledků dosáhla ve třech okresech – Děčíně, Karvině a Rakovníku. Zisk hlasů se pohyboval v rozmezí 20 – 24,9 %. Dalších několik okresů, v nichž byl úspěch strany nižší (15,0 – 19,9 % hlasů), tvořilo souvislé segmenty. Prvním z nich byl prstenec kolem Prahy tvořený okresy Benešov, Beroun, Kladno, Kolín, Nymburk, Kutná Hora, Mělník, Mladá Boleslav a Příbram. Vyjma okresů Praha-východ a Praha-západ dosáhla sociální demokracie svého druhého nejlepšího výsledku v celém Středočeském kraji. Druhou oblastí byly západní Čechy. Stejněho volebního výsledku dosáhla v celém Karlovarském kraji a až na okres Litvínov též v Ústeckém kraji. K celé oblasti byly připojeny ještě okresy Tachov a Domažlice. Na Moravě bylo okresů, kde se 15,0 – 19,9 = voličů rozhodlo dát svůj hlas ČSSD, osm. Šest z nich je však opět spojeno v jednolitý celek, který je tvořen okresy severně od Vyškova, tedy prostějovským, přerovským, olomouckým, bruntálským a jesenickým. V Šumperku nebylo dosaženo ani 15% volebního zisku, stejně jako ve většině zbývajících okresů.

<sup>54</sup> Hodnoty indexu fragmentace byly zjištěny výpočtem na základě údajů Českého statistického úřadu. (<http://www.volby.cz>; ověřeno ke dni 30. března 2008)

<sup>55</sup> Viz obrázky 3 a 4 – mapy volební podpory dle okresů ve volbách do krajských zastupitelstev pro ČSSD



V krajských volbách v roce 2004 svých nejlepších výsledků dosáhla ČSSD opět ve Středočeském kraji. Stejně jako v předcházejících volbách neuspěla v okresech Praha-východ a Praha-západ, avšak v Kladně a Mělníku získala od 14,9 do 16,9 % hlasů, ve všech zbývajících pak 17,0 – 19,5 % hlasů. Také na západě ČR měla strana úspěch v okresech, v nichž pro ni volby dopadly pozitivně již před čtyřmi roky. V rozmezí 14,9 – 19,5 % byl volební zisk strany v okresech Domažlice a Tachov, dále Cheb, Sokolov, Chomutov a Most. Teritoriem stabilní voličské podpory ČSSD jsou v krajských volbách i již zmíněné moravské okresy Vyškov, Prostějov, Přerov, Olomouc, Bruntál a Jeseník. V nich získali sociální demokraté 14,6 – 16,9 % hlasů, v posledních dvou případech 17,0 – 19,5 % hlasů. Stabilními jsou i okresy Děčín a Karviná.

#### 2.2.1.2 *Komunistická strana Čech a Moravy*<sup>56</sup>

Po volbách v roce 2000 byl pro KSČM nejúspěšnějším kraj Ústecký. V okresech Děčín a Ústí nad Labem byl volební zisk v rozmezí 20,0 – 24,9 % hlasů, ve zbývajících částech kraje pak byl minimální zisk 25 % hlasů. Jednotlivé volební podpory dotvářely pak okresy Rakovník, Kladno a Beroun. V Čechách byly úspěšnými okresy komunistické strany ještě Cheb a Tachov, doplňované Sokolovem. Podobně jako ČSSD, tak i KSČM získala podporu jak v Čechách, tak i na Moravě, kde byla úspěšná v šesti okresech – v Bruntále, Jeseníku, Vyškově, Ostravě, Karviné a ve Znojmě. Všude získala více jak 25 % hlasů.

Volební podpora komunistické strany i v roce 2004 byla nejvyšší v Ústeckém kraji. Stabilními se ukázaly také okresy Cheb a Sokolov. Blok okresů, které byly z hlediska KSČM úspěšné, rozšiřují Rakovník, Kladno a Beroun, Plzeň-sever a Rokycany, na severu pak Děčín a Česká Lípa. Ve všech těchto okresech strana získala více než 22,1 %, ve většině však alespoň 24 % hlasů. KSČM má také stabilní podporu ve Znojmě, v krajských volbách 2004 posiluje pozici strany v Třebíči (rozmezí 24,0 – 31,9 % hlasů). Vysoké procento hlasů získala opět i v okresech Vyškov a Bruntál. Vyjma samotný okres Olomouc má KSČM vysokou podporu (22,1 – 23,9 % hlasů) také ve zbytku olomouckého kraje.

---

<sup>56</sup> Viz obrázky 5 a 6 – mapy volební podpory dle okresů ve volbách do krajských zastupitelstev pro KSČM

### 2.2.1.3 Čtyřkoalice v roce 2000, Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová v roce 2004<sup>57</sup>

V roce 2000 kandidovala KDU-ČSL do krajských zastupitelstev v rámci subjektu Čtyřkoalice<sup>58</sup> (4K). Křesťanští demokraté byli nejsilnější stranou této koalice, což se projevilo i ve volební podpoře celému subjektu. Koncentrována byla především na Moravě, zejména v Jihomoravském<sup>59</sup> a Zlínském kraji. Čtyřkoalice zde získala více než 25 % hlasů, výjimkou byly pouze okresy Znojmo a Kroměříž, kde se počet hlasů pohyboval v rozmezí 20 – 24,9 % hlasů. Strana byla úspěšná také v krajích Pardubickém a Vysočina, zejména pak v okresech Chrudim, Svitavy, Ústí nad Orlicí, Jihlava, Třebíč a Žďár nad Sázavou. Díky spojení KDU-ČSL s Unií svobody-Demokratickou unií (US-DEU) a Občanskou demokratickou aliancí (ODA) dokázala 4K oslovit i voliče v Čechách. Svých nejlepších výsledků tak dosáhla v okresech Středočeského kraje – v Kolíně, Příbrami, Benešově, Rakovníku, Praze-východě, Praze-západě, Mladé Boleslavi a Mělníku. Zisky stran byly vysoké i v celém Jihočeském kraji či ve většině Královéhradeckého kraje. Pohybovaly se v rozmezí 20 – 24,9 % hlasů.

O čtyři roky později kandidovala ve volbách do krajských zastupitelstev již samotná KDU-ČSL. To se projevilo i teritoriálně ve voličské podpoře strany. Straně se nepodařilo oslovit voliče okresů Středočeského kraje, což vedlo k jen velmi malým volebním ziskům v Čechách. Na Moravě je však pozice KDU-ČSL silná a strana se může spolehnout na stabilní podporu. Stejně jako v roce 2000 byla velmi úspěšnou v Jihomoravském a Zlínském kraji, podporu 19,5 – 30,6 % hlasů opětovně získala i v okresech krajů Pardubického a Vysočina. Podporu získala také v kraji Olomouckém, počet hlasů se pohyboval v rozmezí 12,9 – 19,4 % hlasů.

### 2.2.1.4 Občanská demokratická strana<sup>60</sup>

Největší volební zisky strany jsou koncentrovány do Čech. Více jak 25 % hlasů v krajských volbách obdržela strana v okresech Středočeského, Královéhradeckého a

---

<sup>57</sup> Viz obrázky 7 a 8 – mapy volební podpory dle okresů ve volbách do krajských zastupitelstev pro Čtyřkoalici a KDU-ČSL

<sup>58</sup> Čtyřkoalice byla koalici KDU-ČSL, Unie svobody-Demokratické unie (US-DEU) a Občanské demokratické aliance (ODA).

<sup>59</sup> Kraje Jihomoravský, Jihočeský, Moravskoslezský a Vysočina byly přejmenovány. Původně nesly označení dle krajských měst, tedy Brněnský, Budějovický, Jihlavský a Ostravský. Autor užívá názvu nových.

<sup>60</sup> Viz obrázky 9 a 10 – mapy volební podpory dle okresů ve volbách do krajských zastupitelstev pro ODS

Ústeckého kraje. Nejvyšší zisky měla také v celém Karlovarském kraji. Významnými pro ODS byly i okresy Liberec, Pardubice či Domažlice. V Jihočeském kraji měla strana nejlepší výsledek v okresech České Budějovice a Prachatice. Jedinými okresy na Moravě, kde strana získala přes 25 % hlasů, byly opavský, novojičínský a ostravský. Společně tvoří asi polovinu Moravskoslezského kraje. Nejhůře pro ODS v Čechách dopadly okresy Tachov a Plzeň-sever, kde straně odevzdalo svůj hlas 15,0 – 19,9 % hlasů. V ostatních okresech zisk ODS neklesl pod 20 % hlasů.

I v roce 2004 byla strana úspěšná především v Čechách. Jen výjimečně klesla voličská podpora pod 35,1 % hlasů, stalo se tak v okresech Liberec, Semily a Tachov. Podpora ODS voliči moravských krajů byla ve srovnání s kraji v Čechách znatelně nižší. Jediným významnějším výsledkem byly opět tři okresy Moravskoslezského kraje.

Ze srovnání volební podpory čtyř hlavních etablovaných politických subjektů vyplývá, že každý z nich má v různých oblastech různě stabilní volební podporu. Nejvyšší volební zisky sociální demokracie byly koncentrovány do okresů Středočeského kraje, Ústeckého a Olomouckého. Významnými jsou také okresy Bruntál a Vyškov. V Ústeckém kraji má svoji nejvyšší podporu také KSČM. Ta má podporu také v Karlovarském kraji. Stabilní volební zisk komunistické strany je možné pozorovat i v okresech Rakovník, Kladno, Beroun, Vyškov, Bruntál a Jeseník. Obě strany byly podporovány voliči jak v Čechách, tak na Moravě. Křesťanští demokraté oslovují voliče především na Moravě, zejména v Jihomoravském a Zlínském kraji. V krajských volbách získává pravidelně nejlepší výsledky v okresech krajů Pardubického a Vysočina. Naopak v Čechách má stabilní voličskou podporu ODS. Její pozice je nejsilnější ve Středočeském kraji, ale i v dalších krajích dosahuje svých nejlepších volebních výsledků. Jedinými třemi moravskými okresy, které dlouhodobě podporují ODS, jsou ostravský, opavský a novojičínský.

Obrázek 4

**VOLBY DO ZASTUPITELSTEV KRAJŮ ČR - 12. 11. 2000**  
 Získané hlasy (v %) podle okresů za strany, které získaly mandáty ve všech krajích

**ČSSD**



Obrázek 5

**VOLBY DO ZASTUPITELSTEV KRAJŮ ČR 5.- 6.11.2004**

Platné hlasy (v %) podle okresů za strany a hnutí, které navrhly kandidáty ve všech krajích a zároveň mají zastoupení alespoň v jednom zastupitelstvu.

**ČSSD**



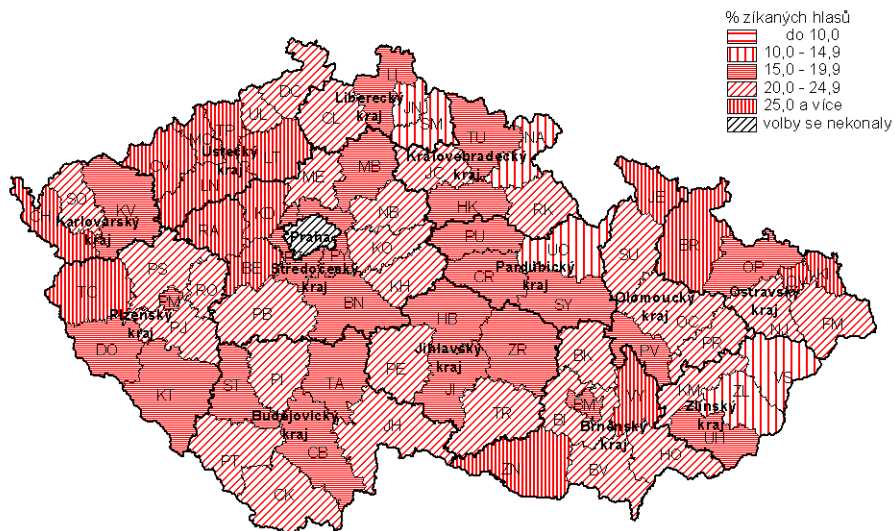
Pozn.: rozdělení hodnot bylo provedeno metodou pentil

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ)

Obrázek 6

**VOLBY DO ZASTUPITELSTEV KRAJŮ ČR - 12. 11. 2000**  
Získané hlasy (v %) podle okresů za strany, které získaly mandáty ve všech krajích

**KSČM**

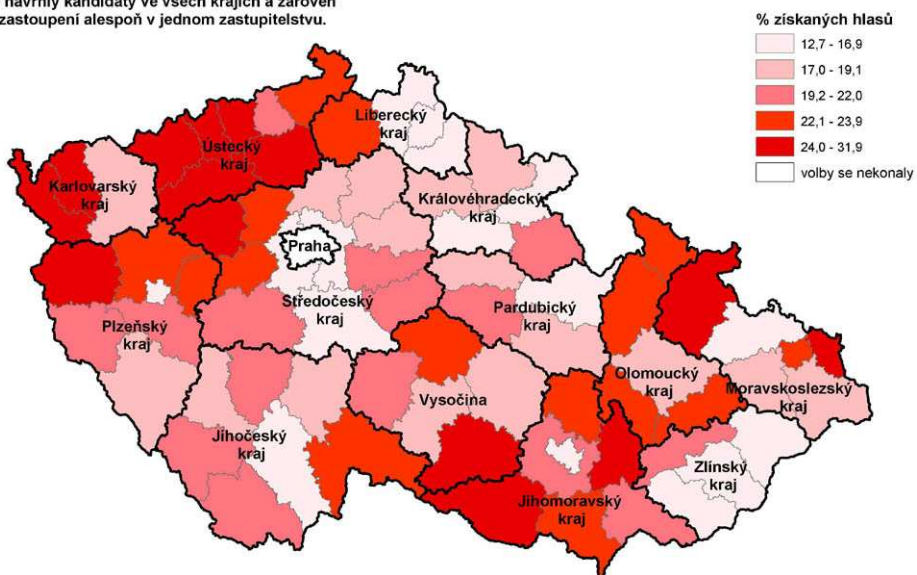


Obrázek 7

**VOLBY DO ZASTUPITELSTEV KRAJŮ ČR 5. - 6.11.2004**

Platné hlasy (v %) podle okresů za strany a hnutí, které navrhly kandidáty ve všech krajích a zároveň mají zastoupení alespoň v jednom zastupitelstvu.

**KSČM**



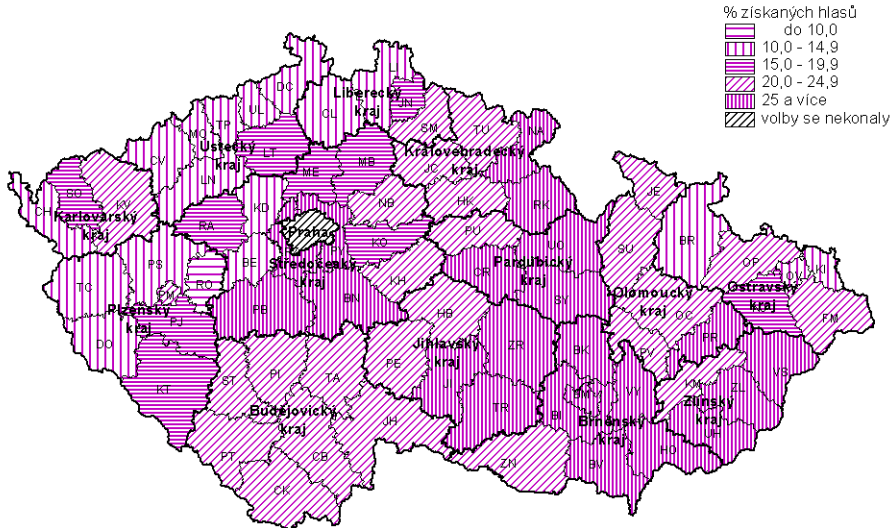
Pozn.: rozdělení hodnot bylo provedeno metodou pentil

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ)

Obrázek 8

**VOLBY DO ZASTUPITELSTEV KRAJŮ ČR - 12. 11. 2000**  
 Získané hlasy (v %) podle okresů za strany, které získaly mandáty ve všech krajích

**4KOALICE**

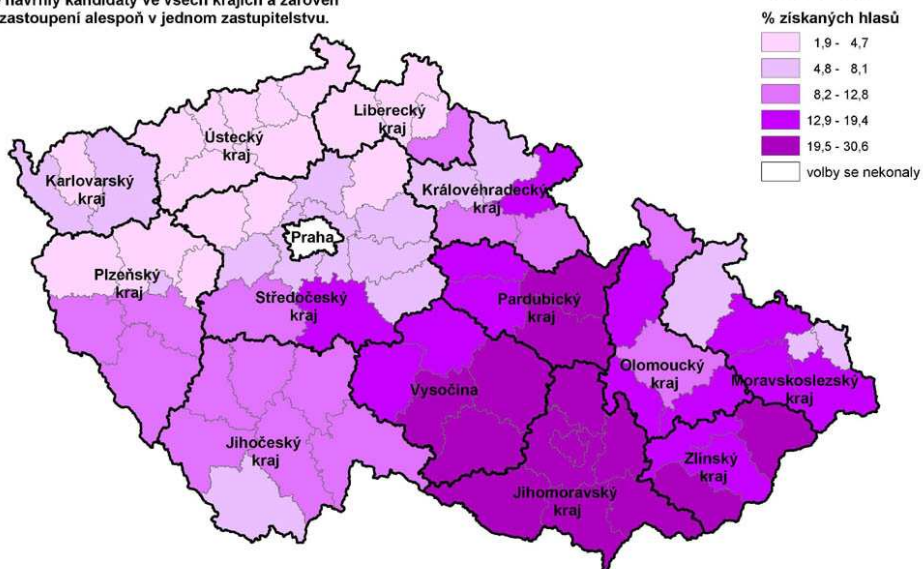


Obrázek 9

**VOLBY DO ZASTUPITELSTEV KRAJŮ ČR 5.- 6.11.2004**

Platné hlasy (v %) podle okresů za strany a hnutí, které navrhly kandidáty ve všech krajích a zároveň mají zastoupení alespoň v jednom zastupitelstvu.

**KDU - ČSL  
 včetně koalic**



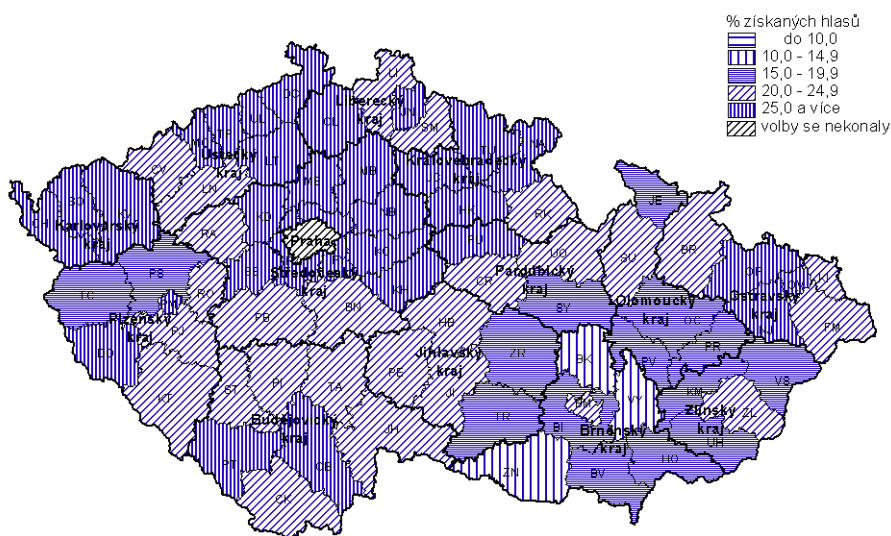
Pozn.: rozdělení hodnot bylo provedeno metodou pentil

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ)

Obrázek 10

VOLBY DO ZASTUPITELSTEV KRAJŮ ČR - 12. 11. 2000  
Získané hlasy (v %) podle okresů za strany, které získaly mandáty ve všech krajích

### ODS

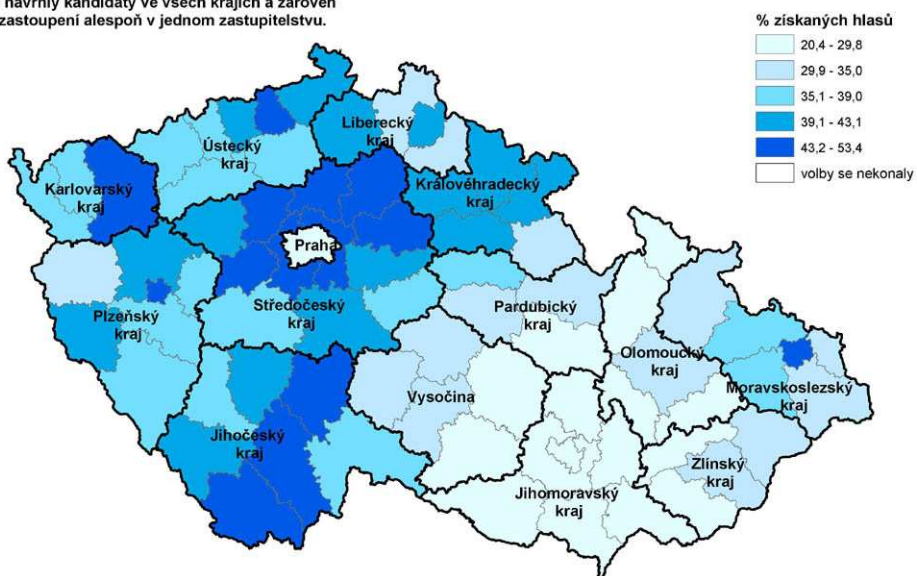


Obrázek 11

VOLBY DO ZASTUPITELSTEV KRAJŮ ČR 5.-6.11.2004

Platné hlasy (v %) podle okresů za strany a hnutí, které navrhly kandidáty ve všech krajích a zároveň mají zastoupení alespoň v jednom zastupitelstvu.

### ODS



Pozn.: rozdělení hodnot bylo provedeno metodou pentil

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ)

### 2.3. POLITICKÉ STRANY NA HORIZONTÁLNÍM KONTINUU PRAVICE-LEVICE

Z hlediska výzkumu teorie koalic je nezbytná ideologická či programová blízkost politických stran. Tato práce vychází z výzkumů dlouhodobě prováděných Sociologickým ústavem Akademie věd ČR, konkrétně Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM). Základem všech analýz je pravolevá orientace obyvatel, která souvisí s politickými preferencemi. Do vzorku jsou zahrnuty vždy jen strany etablované, mající zastoupení v poslanecké sněmovně. Výsledky a umístění politických stran je dlouhodobě stabilní. Na škále od 1 do 11, kde „1“ je krajní levice a „11“ krajní pravice, je KSČM na pozici 3 a je tedy nejlevicovější politickou stranou. Sociální demokracie je stranou levého středu, patří jí číslo 5. Křesťanští demokraté jsou stranou pravého středu, na kontinuu mají číslo 7. V letech, kdy výzkumy zahrnovaly i US-DEU, patřila pozice 8 právě této straně. Nejpraviceovějším subjektem je ODS, která se umístila na čísle 9. Při absenci US-DEU se však posouvala na pozici 8.

**Tabulka 7:** Umístění politických stran na kontinuu pravice-levice

rok/škála	Levice				Střed				Pravice		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2005			KSČM		ČSSD		KDU-ČSL	ODS			
2003			KSČM		ČSSD		KDU-ČSL	US-DEU	ODS		
2002			KSČM		ČSSD		KDU-ČSL	US-DEU	ODS		

*Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR*

V roce 2007 byl prováděn výzkum obecně politických postojů. Zaměřil se například na hodnocení státní regulace a volného trhu, ptal se také na přístup k státnímu paternalismu a osobní odpovědnosti. Výsledkem bylo následující rozmístění na horizontální škále:

**Tabulka 8:** Obecně politické postoje

Pro státní regulaci	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	SZ	ODS	Pro volný trh
Pro státní paternalismus	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	SZ	ODS	Pro osobní odpovědnost

*Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR*



## 2.4. *ORGÁNY KRAJSKÉ SAMOSPRÁVY*

Kraj je dle zákona 129/2000 Sb. o krajích, který upravuje pravomoci a orgány této úrovně politického systému, samosprávným společenstvím vymezeného území. Má vlastní majetek a zákon vymezuje i vlastní příjmy kraje. Disponuje také právní subjektivitou. Znamená to, že v právních záležitostech vystupuje svým jménem a za veškerá rozhodnutí zodpovídá. Spravován je zastupitelstvem kraje. Dalšími orgány jsou rada kraje, hejtman kraje a krajský úřad.

### 2.4.1. **Zastupitelstvo kraje**<sup>61</sup>

Základním politickým orgánem kraje je zastupitelstvo. Jeho velikost je odvislá, jak již bylo uvedeno v kapitole o volebním systému, na počtu obyvatel. Počet zastupitelů je stanoven vždy k 1. lednu roku, ve kterém jsou konány krajské volby. Nejmenší je 45tičlenné zastupitelstvo, středně velké kraje mají 55 zastupitelů, největší kraje čítají 65 zastupitelů. (§ 31 odst. 1 a 2 zákona č. 129/2000 Sb.)

Krajské zastupitelstvo má své pravomoci především v oblasti samostatné působnosti kraje. U pravomocí přenesených stanovuje zákon, zda spadají do kompetencí zastupitelstva.<sup>62</sup> Pravomoci jsou popsány v § 35 a 36 zákona 131/2000 Sb. Stanislav Balík je roztřídil do jedenácti skupin (Balík 2005: 20-21):

- a) pravomoci vztažené k celostátní legislativě – zákonodárná iniciativa směrem k Poslanecké sněmovně, předkládání návrhů Ústavnímu soudu, domnívá-li se zastupitelstvo, že právní předpisy jsou v rozporu se zákonem;
- b) pravomoc vlastní normotvorby – právo vydávat obecně závazné vyhlášky kraje;
- c) rozpočtová pravomoc – schvalování krajského rozpočtu a závěrečného účtu;
- d) pravomoci v majetkové oblasti – jedná se o pravomoci ve vztahu k movitým i nemovitým věcem, právo převodů a nabytí věcí, poskytování dotací, právo uzavírat smlouvy o přijetí či poskytnutí úvěrů, půjček či o zastavení nemovitosti přesahující hodnotu 200 000 Kč apod.

---

<sup>61</sup> Zastupitelstvo upravují § 31-55 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích. Zastupitelstvo hlavního města Prahy je navíc upravováno zákonem č. 131/2000 Sb. o Hlavním městě Praze jelikož plní funkci zastupitelstva městského i krajského.

<sup>62</sup> Přenesené působnosti se věnují § 29 a 30 zákona č. 131/2000 Sb.

- e) pravomoci vztažené k rozvoji kraje – koordinace územního rozvoje kraje, schvalování programů a koncepcí v tomto směru, spadají sem otázky cestovního ruchu, realizace a kontroly plnění či stanovení rozsahu základní dopravní obslužnosti na území kraje;
- f) kreační pravomoci – zastupitelstvo volí a odvolává hejtmána, náměstký, stanovuje počet uvolněných členů rady, zřizuje i ruší výbory, volí další členy rady, předsedy a členy výborů, volí zástupce do regionálních rad regionů soudržnosti, rozhoduje také o založení a rušení právnických osob, schvaluje jejich zakladatelské listiny, společenské smlouvy, zřizuje a ruší příspěvkové organizace a organizační složky kraje;
- g) pravomoci vlastní sebeorganizace – rozhodování o odměnách zastupitelů nebo stanovení cestovních náhrad zastupitelům;
- h) pravomoci v oblasti mezinárodní spolupráce – zastupitelstvo rozhoduje o spolupráci s jinými kraji a o mezinárodní spolupráci, paradiplomacie;
- i) ceremoniální pravomoci;
- j) komunikační funkce – zastupitelstvo má pravomoc vyjádřit se k jakémukoliv problému týkajícího se kraje, aniž by o něm mělo pravomoc rozhodnout;
- k) ostatní pravomoci – další zákonem stanovené úkoly.

Členové zastupitelstva mají právo iniciativy předkládat orgánům kraje návrhy k projednání, disponuje také právem interpelace, kdy může vznášet dotazy a připomínky na radu, předsedy výborů, komise apod. Každý zastupitel má také právo na informace ve věcech souvisejících s výkonem své funkce. Mezi povinnosti zastupitelů patří povinnost účastnit se zasedání zastupitelstva, které se musí konat přinejmenším jedenkrát za tři měsíce. K dalším povinnostem patří plnění uložených úkolů a účastnění se zasedání výborů či komisí, kterých jsou členy. Zasedání zastupitelstva jsou veřejná. K přijetí jakéhokoliv rozhodnutí je potřeba absolutní většina všech svých členů. V případě jednání zastupitelstva zákon nestanovuje možnosti prosté většiny, vždy je třeba nadpoloviční většina. To má samozřejmě vliv i z pohledu teorie koalic, jelikož tento fakt vylučuje možnost menšinové koalice, současně jsou minimální vítězné koalice riskantní. S každým nečekaně chybějícím hlasem se snižuje možnost schválení jakéhokoliv usnesení, třeba i technického charakteru. (zákon č. 129/2000 Sb., Balík 2005: 22)

## 2.4.2. Rada kraje<sup>63</sup>

Rada kraje se skládá z hejtmana, jeho náměstka, resp. náměstků a dalšími členy rady. Volení jsou zastupitelstvem ze svého středu. Počet členů je podobně jako u zastupitelstva závislý na počtu obyvatel. V kraji, v němž žije méně než 600 000 obyvatel, je rada 9tičlenná, v krajích s vyšším počtem obyvatel má rada 11 členů, nezávisle na tom, zda je zastupitelstvo 55 či 65členné. Rada je výkonným orgánem kraje v otázkách samostatné působnosti a přenesené působnosti, pokud tak stanovuje zákon. Její jednání jsou neveřejná a stejně jako v případě zastupitelstva je usnášeníschopné při přítomnosti nadpoloviční většiny všech svých členů. O všech svých jednáních rada informuje zastupitelstvo, kterému připravuje podklady pro jednání.

Pravomoci je možné shrnout následovně:

- a) pravomoci v hospodářské oblasti – má na starosti hospodaření dle zásad rozpočtu schváleného zastupitelstvem, provádí rozpočtová opatření, rozhoduje o věcech kraje jako společníka obchodní společnosti, rozhoduje o uzavírání nájemních smluv, o poskytování dotací občanským sdružením či humanitárním organizacím, které nepřevyšují 200 000 Kč;
- b) pravomoci normotvorné – vydává nařízení kraje
- c) kreační pravomoci – jmenuje a odvolává vedoucí odborů krajského úřadu (KÚ) na návrh ředitele KÚ, stanovuje otázku počtu zaměstnanců KÚ, vykonává zakladatelské a zřizovatelské funkce ve vztahu k právníkům osobám, organizačním složkám zřízeným nebo založeným krajem, příp. na kraj převedených apod.
- d) pravomoci vztahované k činnosti krajského úřadu v oblasti samostatné působnosti – ukládá KÚ úkoly v oblasti samostatné působnosti, kontroluje jejich plnění a přezkoumává opatření přijatá KÚ;
- e) pravomoci v petiční a návrhové oblasti – stanovuje pravidla pro přijímání a vyřizování petic a stížností, vyřizuje návrhy, připomínky a podněty obcí a právnických osob;

---

<sup>63</sup> Rada kraje je upravena § 57-60 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích.

- f) ostatní pravomoci – pravomoci v samostatné působnosti, které nejsou přiděleny zastupitelstvu, příp. pokud si je zastupitelstvo nevyhradilo. (zákon č. 129/2000 Sb., Balík 2005: 22-23)

### **2.4.3. Hejtman kraje<sup>64</sup>**

Hejtman kraje je volen zastupitelstvem ze svých řad a je mu také ze své funkce odpovědný. Jeho pravomoci nejsou nijak rozsáhlé – spolu s náměstkem podepisuje právní předpisy kraje, může zřídit zvláštní orgány pro výkon přenesené působnosti. Odpovídá mj. také za včasné přezkoumání hospodaření kraje, k jeho pravomocím patří též svolávání a řízení schůze zastupitelstva a rady kraje, zápisy z těchto jednání podepisuje. Předsedání jednáním se může stát strategickým nástrojem, jelikož tak hejtman může upravovat agendu a pořadí jednotlivých bodů. Hejtman také může pozastavit výkon usnesení rady, jestliže dle svého osobního uvážení nazná, že je nesprávné. V případě, že tak učiní, musí projednávané usnesení předložit k projednání na nejbližším zasedání zastupitelstva, které rozhodne s konečnou platností. Hejtman také vybírá ředitele krajského úřadu, kterého také jmenuje i odvolává, k tomu je však nutný souhlas ministra vnitra.

Hejtmana zastupuje náměstek, který je jeho statutárním zástupcem v době hejtmanovy nepřítomnosti, příp. v době neobsazení funkce. Náměstků může být i více. Funkce hejtmana zajišťuje kontinuitu krajského úřadu v na přelomu volebních období. Do doby, než je ustavující schůze zastupitelstva, vykonává hejtman z minulého volebního období zákonem přesně vymezené pravomoci. V hlasováních je hejtmanův hlas roven hlasu jakéhokoliv člena rady či zastupitelstva. (zákon č. 129/2000 Sb., Balík 2005: 23-24)

### **2.4.4. Výbory a komise<sup>65</sup>**

Výbory jsou zřizovány zastupitelstvem jako orgány iniciativy a kontroly, komise jsou iniciativní a poradní orgány rady. Výbor je ze své činnosti odpovědný zastupitelstvu, komise analogicky je odpovědná radě. Kvórem pro přijetí jakéhokoliv rozhodnutí je absolutní většina členů, počet člen je vždy lichý. Na rozdíl od komise může být členem výboru pouze zastupitel kraje, v komisi mohou zasedat i lidé do kraje nezvolení. Výbory, které je zastupitelstvo povinno zřídit vždy, jsou kontrolní,

---

<sup>64</sup> Pravomoci a působnost hejtmana jsou upraveny § 61-64c zákona č. 129/2000 Sb.

<sup>65</sup> Výbory a komise jsou upraveny § 76-80 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích.

finanční a pro výchovu, vzdělání a zaměstnanost. Pokud v kraji žije alespoň 5 % občanů jiné než české národnosti, je nutné zřídit i výbor pro národnostní menšiny. Minimální počet členů výboru je pět. (zákon č. 129/2000 Sb., Balík 2005: 24-25)

#### **2.4.5. Krajský úřad<sup>66</sup>**

Dle zákona o krajích ukládá zastupitelstvo a rada úkoly samostatné působnosti, které krajský úřad plní. Současně doplňuje činnost výborů a komisí. Vykonává veškerou přenesenou působnost, jež není svěřena zastupitelstvu či radě. Významné pravomoci má směrem k obcím, jelikož dozoruje výkon samostatné a přenesené působnosti obcí – dohlíží na zákonnost rozhodnutí vydaná orgány obce, poskytuje odbornou i metodickou pomoc obcím či organizuje kontroly výkonu přenesené působnosti obcí. Úřad je členěn na odbory a oddělení, v jeho čele stojí ředitel. Mezi jeho pravomoci patří návrhy na pozastavení obecně závazných vyhlášek a nařízení obcí, je oprávněn předkládat radě návrhy na vydání nařízení kraje. Ředitelem nesmí být člověk vykonávající funkce v politických stranách či hnutích, nesmí být poslancem, senátorem, ani členem krajského či obecného zastupitelstva. (zákon č. 129/2000 Sb., Balík 2005: 25)

### **2.5. KRAJSKÉ VOLBY V ROCE 2000**

První volby do krajských zastupitelstev se konaly 12. listopadu 2000. Pro politické strany se jednalo o novou situaci. Byly postaveny před úkol, zda zvolená strategie bude odpovídat volbám komunálními či bude kopírovat taktiku parlamentních voleb. Rozhodovaly se tak mezi regionálními a lokálními tématy prezentovanými politiky této úrovně, nebo zda budou zdůrazněny neúspěchy vládní politiky. V té době vládní ČSSD orientovala volební kampaň na prezentaci kladů svého působení v tomto orgánu. Také ostatní politické strany se soustředily spíše na problémy celostátní politiky. Hesly sociální demokracie, se kterými šla do voleb, byly následující: „ČSSD nemobilizuje. Napravuje chyby. Pracuje!“, „S důvěrou volte stabilitu, solidaritu a demokracii.“, „V poločase.“ Čtyřkoalice přišla s kritikou tzv. opoziční smlouvy mezi ČSSD a ODS. Jejimi hesly byly „Cesta pro Změnu“, „Konec vlády růže s ptákem“, „Vymahatelnost práva nezbytným předpokladem právního státu“. Kritika největších parlamentních stran byla i tématem KSČM: „Chce to změnu!“ Občanští demokraté ve volební kampani představili heslo „Hlavou i srdcem“. Programové teze „Lidem se

<sup>66</sup> O krajském úřadu hovoří § 66-70a zákona 129/2000 Sb., o krajích.

musí vyplatit pracovat a zaměstnavatelům zase práci lidem dávat“ či „Sociální daňový systém musí obě strany motivovat a ne naopak“ nebyly na krajské úrovni nikdy realizovatelné. (Šaradín 2006: 13) Politické strany tak pojaly volby do krajské samosprávy jako volby prvního řádu (*first order elections* – FOE). K tomu se zpětně vyjádřil i Miloš Zeman, v té době předseda ČSSD, který prohlásil: „Ale ty první krajské volby měly k mému překvapení komunální charakter a já jsem chybně předpokládal, že budou mít celostátní charakter.“ (Šaradín 2006: 10)

Kandidátky podalo 41 volebních stran.<sup>67</sup> Jedinými čtyřmi subjekty, kterým se podařilo uspět ve všech krajích, byly etablované politické strany parlamentní úrovně – ODS, 4K, ČSSD a KSČM. Pětiprocentní volební klausuli překročilo ještě dalších šest subjektů, jež je možné označit za regionálně-komunální strany. Mandát získaly pouze v některých krajích, příp. v kraji, se kterým byly programově provázány. To je případ i Zlínského hnutí nezávislých (ZHN), které ve Zlínském kraji získalo 11,95 % hlasů. V Jihomoravském kraji byli jediným neparlamentním subjektem v krajské politice Nestranící pro Moravu, kteří získali 6,76 % hlasů. Teritoriálně úzce zaměřenou volební stranou bylo i Sdružení pro Pardubický kraj (SpPK) a taktéž se s 5,6 % hlasů stalo jediným neparlamentním subjektem v krajském zastupitelstvu. Zmíněné strany kandidovaly vždy v konkrétním kraji, ke kterému byly vztaheny. Oproti tomu Strana pro občanskou společnost kandidovala v Libereckém a Plzeňském kraji. Jednotlivé výsledky však byly diametrálně odlišné. Zatímco v prvně jmenovaném kraji obsadila s 9,23 % hlasů 5 mandátů, v druhém v pořadí získala pouze 1,66 % hlasů. Úspěšnějšími z těchto regionálně-komunálních stran byla dvě uskupení nezávislých. Obě byla úspěšná vždy ve třech krajích. Sdružení nezávislých kandidátů (SNK) získalo zastoupení v zastupitelstvech v krajích Jihočeském (10,59 % hlasů), Vysočina (12,93 % hlasů) a Moravskoslezském (5,54 % hlasů). Nezávislým (NEZ) se podařilo

---

<sup>67</sup> Kandidujícími byly následující volební strany: Akce za zrušení Senátu; Celostátní aktiv občanů; Coexistencia-Soužití; Česká strana národně sociální; Česká strana sociálně demokratická; České sociálně demokratické hnutí; Československá strana socialistická; Čtyřkoalice; Demokratická regionální strana; Humanistická aliance; Koalice Česká strana národně socialistická a NEZÁVISLÍ; KOALICE NEPARLAMENTNÍCH STRAN; Koalice Pravý blok – Klub angažovaných nestraníků; Komunistická strana Čech a Moravy; Liberální unie pro sport a zdraví; MORAVSKÁ KOALICE; Moravskoslezská koalice; Národně demokratická strana; Náš kraj 21; Nestranící pro Moravu; NEZÁVISLÍ; Občanská demokratická strana; PROSPERITA VYSOČINY; REPUBLIKÁNI MIROSLAVA SLÁDKA; Republikánská unie; Sdružení nezávislých kandidátů; Sdružení pro Pardubický kraj; Strana demokratického socialismu; Strana konzervativní smlouvy; Strana občanského porozumění; Strana pro otevřenou společnost; Strana svobodných severu; Strana venkova; Strana za životní jistoty – Strana zelených; Strana za životní jistoty; Strana zelených; ŠANCE PRO OLOMOUCKÝ KRAJ; Unie pro Evropu – Strana zelených; Vlastenecká republikánská strana; Volba pro město – Strana pro otevřenou společnost; Zlínské hnutí nezávislých.

probojovat do krajského zastupitelstva v Plzeňském (10,49 % hlasů), Libereckém (6,26 % hlasů) a Olomouckém (9,36 % hlasů) kraji.

Stranické systémy na krajské úrovni je tak možno označit za heterogenní. Dokazují to i provedené výpočty indexů. Ty jsou nástroji, jak zkoumat vlastnosti stranických systémů. Výpočty indexů disproportionality, fragmentace, deformace, efektivního počtu stran a agregace jsou uvedeny v tabulce 9.<sup>68</sup> Například z indexů fragmentace vyplývá, že v krajích můžeme hovořit o multipartismu, což je systém, jenž se při formování vlády jen těžko obejde bez koaličních svazků. (Novák 1997: 175) Z vážených průměrů indexů deformace vyplývá, že většina politických stran je nadreprezentovaná – ve všech krajích je hodnota indexu nad 1,0, což je hranice maximální proporcionality.

Nejúspěšnější stranou voleb do krajských zastupitelstev se v roce 2000 stala ODS. Celkově získala 23,80 % hlasů, díky nimž obsadila 185 mandátů. V těsném závěsu byla Čtyřkoalice, které svůj hlas dalo 22,86 % voličů. Do zastupitelstev se probojovalo 171 jejích reprezentantů. Oba tyto subjekty byly suverénně nejúspěšnější, občanskí demokraté vyhráli v sedmi krajích, Čtyřkoalice v pěti. Podobné podpory voličů se dostalo i KSČM, měla 21,14% podporu a vítěznou se stala v jednom kraji. Vládní ČSSD skončila až na čtvrtém místě, odstup od výše uvedených stran byl markantnější. Sociální demokracie získala 14,66 % hlasů a 111 mandátů. Tento výsledek ji ani v jednom kraji nestačil na vítězství. Zbývající, regionálně-komunální strany, získaly dohromady 17,54 % hlasů a 47 mandátů. Výsledky jsou uvedeny v tabulce 10.

---

<sup>68</sup> Část výpočtů vychází z publikace Pavla Šaradína *Krajské volby v České republice*. (Šaradín 2006: 16)

**Tabulka 9:** Vybrané indexy vypočítané pro jednotlivé kraje dle volebních výsledků z roku 2000.

	LSq <sup>69</sup>	F <sup>70</sup>	I <sup>71</sup>	N <sup>72</sup>	A <sup>73</sup>
Středočeský	5,82	0,74	1,12	3,85	8,08
Jihočeský	3,93	0,78	1,13	4,52	5,82
Plzeňský	5,94	0,78	1,20	4,57	5,78
Karlovarský	6,99	0,74	1,20	3,80	8,33
Ústecký	6,98	0,73	1,16	3,71	8,18
Liberecký	6,85	0,81	1,16	5,21	4,81
Královéhradecký	7,73	0,73	1,16	3,75	7,78
Pardubický	5,50	0,75	1,13	4,03	6,67
Vysočina	5,42	0,78	1,13	4,59	5,78
Jihomoravský	4,37	0,76	1,12	4,10	7,08
Olomoucký	4,59	0,78	1,13	4,56	5,46
Zlínský	3,25	0,78	1,06	4,45	6,67
Moravskoslezský	5,09	0,76	1,16	4,20	6,15

*Zdroj: ČSÚ, výpočty autor*

<sup>69</sup> Gallagherův Least square index disproportionality zjišťuje rozdíl mezi procentem získaných hlasů a procentem přidělených mandátů. Vypočítá se na základě vzorce  $LSq = \sqrt{\left(\frac{1}{2} \sum (v_i - s_i)^2\right)}$ , kde  $v_i$  je procento hlasů a  $s_i$  procento mandátů. Díky technice umocnění rozdílů před součtem a následným odmocněním přikládá větší váhu na větší rozdíly než na rozdíly menší.

<sup>70</sup> Index fragmentace zjišťuje „velikost stranického systému“. Vypočítá se dle vzorce  $F = 1 - \sum s_i^2$ . Pohybuje se v rozmezí 0 až 1, kde hodnota 0,5 značí čistý dvoustranický systém, je-li hodnota mezi 0,5-0,67, jedná se o bipartistický systém, index fragmentace nad 0,7 svědčí o multipartismu. Hodnoty pod 0,5 vypovídají o existenci dominantní strany v systému.

<sup>71</sup> Index deformace přináší informaci o nadreprezentaci či podreprezentaci politických stran. Vypočítán je dle vzorce  $I = \frac{s_i}{v_i}$ . Při hodnotě „1“ nastává maximální proporcionalita. Čím je hodnota vyšší nad „1“, tím dochází k vyšší nadreprezentaci, naopak čím blíže „0“, tím více je strana podreprezentovaná.

<sup>72</sup> Index efektivního počtu stran vypočítává, kolik politických stran může být ve stranickém systému, přičemž bere v úvahu jejich velikost. Vypočítá se dle vzorce  $N = \frac{1}{\sum s_i^2}$ .

<sup>73</sup> Index agregace je počítán jako podíl procent křesel nejsilnější strany ( $s$ ) a počet politických stran ( $n$ ), tedy  $A = \frac{s}{n}$ . Hodnoty, jež udává, udávají postavení nejsilnější politické strany. Čím je index vyšší, tím více je stranický systém koncentrovanější, jelikož jsou přítomny silné strany. Formování vlády je pak díky nim jednodušší, vláda by měla být také relativně stabilní. (Novák, Lebeda 2004: 413-416)



**Tabulka 10:** Počet zastupitelů a velikost koalic po volbách v roce 2000.

Kraj	Počet krajských zastupitelů						Q	K	Op.	Q+
	ODS	4K	ČSSD	KSČM	SNK	Ost.				
Středočeský	21	16	12	16			33	37	28	4
Jihočeský	16	13	8	12	6		28	43	12	15
Plzeňský	13	8	8	11		5	23	26	19	3
Karlovarský	15	10 (-1)	8	12			23	24	21	1
Ústecký	17	9	11	18			28	28	27	0
Liberecký	13	8	7	9		8	23	28	17	5
Královéhradecký	14	14	7	10			23	28	17	5
Pardubický	12	15	7	9		2	23	27	18	4
Vysočina	10	13	6	10	6		23	35	10	12
Jihomoravský	13	23	9	15		5	33	36	29	3
Olomoucký	12	15	10	13		5	28	32	23	4
Zlínský	9	15	7	8		6	23	30	15	7
Moravskoslezský	20	12	11	18	4		33	36	29	3

*Zdroj: Švec 2006b: 660*

### 2.5.1. Koalice po volbách v roce 2000

Koaliční vyjednávání byla ovlivněna dvěma faktory: (a) velmi podobným volebním výsledkem ODS a 4K a (b) vyloučením KSČM z koaličních jednání. Vyrovnané pozice občanských demokratů a Čtyřkoalice, dvou subjektů, které jsou si názorově blízké, měly snad největší podíl na podobě vzniklých koalic. Koaliční vazby byly determinované také slabším postavením sociální demokracie. Ve většině krajů měla početní převahu zastupitelů ODS, pouze v pěti krajích – Pardubickém, Vysočině, Jihomoravském, Olomouckém a Zlínském – měla větší zastoupení Čtyřkoalice. V Královéhradeckém kraji byl počet zastupitelů shodný. Počet zastupitelů, stejně jako velikost kvóra (Q), koalice (K), opozice (Op.) a počet členů koalice přesahujících kvórum (Q+), uvádí tabulka 11.

Všechny koalice, které byly uzavřeny, byly explicitní. Jedinou výjimkou, kde se tak nestalo, byl Karlovarský kraj. Můžeme mluvit o tacitní podpoře radě složené z občanských a sociálních demokratů. Členem rady se stal bezpartijní kandidát Čtyřkoalice, která samotná ale členem koalice nebyla. Díky tomuto propojení vznikla minimální vítězná ideologicky propojená koalice s nejmenším počtem mandátů. Složení krajských rad včetně počtu radních ukazuje tabulka 12.

**Tabulka 11:** Složení koalic a počty radních (2000)

Kraj	ODS	4K	ČSSD	SNK	NEZ
Středočeský	6	5			
Jihočeský	4	7			
Plzeňský	4	3			2
Karlovarský	6	1 <sup>*)</sup>	2		
Ústecký	6		5		
Liberecký	4	3	2		
Královéhradecký	4	5			
Pardubický	4	5			
Vysočina	3	4	1	1	
Jihomoravský	4	7			
Olomoucký	4	5			2
Zlínský	4	3			2 <sup>**)</sup>
Moravskoslezský	6	4		1	
Celkem	59	52	10	2	6

<sup>\*)</sup> V Radě kraje zasedl jeden bezpartijní, kandidující za 4K.

<sup>\*\*)</sup> Ve Zlínském kraji nebyli členy Rady Nezávislí, ale Zlínské hnutí nezávislých.

*Zdroj: ČSÚ, výpočty autor*

Díky silné pozici Čtyřkoalice a díky vítězství ODS byly vzniklé koalice složeny téměř vždy minimálně z těchto dvou subjektů. Nepočítáme-li zmíněný Karlovarský kraj, pak jedinou výjimkou, kde koalici nespoluutvářela 4K, byl kraj Ústecký. Tam byla nahrazena sociální demokracií. ČSSD byla účastna ještě ve třech krajských radách. Na Vysočině se podílela na široké koalici ještě se SNK, v Karlovarském a Libereckém kraji měla dva radní. Z regionálně-komunálních stran se formování radní koalice účastnily pouze SNK, Nezávislí a Zlínské hnutí nezávislých.

Podíváme-li se na koaliční vazby v krajských zastupitelstvech po volbách v roce 2000, zjistíme, že z celkových třinácti případů se v devíti jedná o některý z typů minimální koalice ve smyslu klasické teorie. V devíti případech se setkáme s minimální vítěznou koalici s nejmenší programovou vzdáleností členů (MRC). Další typ koalice zaměřený na ideologickou blízkost, minimální vítězná propojená koalice, vznikla v osmi případech (MCWC). Leisersonův typ koalice s nejmenším počtem členů (BP) vznikl v pěti krajích. Koalice s nejmenším počtem mandátů byla uzavřena ve dvou krajích. Velké koalice se neukázaly být častým jevem. Po krajských volbách v roce 2000 vznikly pouze ve čtyřech krajích – Jihočeském, Libereckém,

Jihomoravském a Zlínském. Složení a typy koalic po volbách v roce 2000 shrnuje tabulka 12.

**Tabulka 12:** Složení a typy koalic v krajských zastupitelstvech (2000)

Kraj	Složení koalice	Typ koalice
Středočeský	4K + ODS	MWC, MCWC, MRC, MSC, BP
Jihočeský	ČSSD + SNK + 4K + ODS	Oversized cabinet (široká)
Plzeňský	NEZ + 4K + ODS	MWC, MCWC, MRC
Karlovarský	ODS + ČSSD + 1 (4K)	MWC, MCWC,
Ústecký	ODS + ČSSD	MWC, MRC, MSC, BP
Liberecký	ODS + ČSSD + 4K	Oversized cabinet (široká)
Královéhradecký	4K + ODS	MWC, MCWC, MRC, BP
Pardubický	4K + ODS	MWC, MCWC, MRC, BP
Vysočina	ČSSD + SNK + 4K + ODS	Oversized cabinet (široká)
Jihomoravský	4K + ODS	MWC, MCWC, MRC, BP
Olomoucký	4K + ODS + NEZ	MWC, MCWC, MRC
Zlínský	4K + ODS + ZHN	Oversized cabinet
Moravskoslezský	ODS + 4K + SNK	MWC, MCWC, MRC

*Zdroj: Autor, na základě dat ČSÚ*

## 2.6. KRAJSKÉ VOLBY 2004

Volby v roce 2004 se konaly ve dnech 5. a 6. listopadu. Politické strany již měly zkušenost s volbami předcházejícími. Volební kampaň tomu však nepřizpůsobily. V nejsložitější situaci byla sociální demokracie. Ta v červnu toho roku prohrála volby do Evropského parlamentu, což mělo za následek výměnu vedení strany i premiéra. Na svém ministerském předsedovi také postavila svoji volební kampaň a opět se vyhnula tématům regionální politiky. Sociální demokracie tak zopakovala chybu z roku 2000. Hesla, se kterými šla ČSSD do voleb, byla zaměřena na parlamentní politiku a na svého stranického lídra. Mezi nejfrekventovanější patřila „Myslím to upřímně.“, „Jsem sociální demokrat.“, „S Grossem proti skepsi.“ či „Stop modrým tunelům.“ a zaměřila se jak na kritiku ODS, tak i KSČM. Také křesťanští demokraté přišli s tématy celostátními, jejich program nesl název „Zelená pro

venkov.“ Komunistická strana voličům nabízela kombinaci volebního programu z parlamentních voleb z roku 2002 a programů regionálních. Jednou z jejich tezí byl apel na nutnost zastavení výprodeje státního majetku, další zvýšení výdajů na vědu a výzkum. Ani ODS se ve volební kampani nesoustředila na regiony. Program „Modrá cesta“, který strana představila, se koncentroval na zjednodušení a snížení daní, prosazoval zrušení překážek v podnikání či zastavení praktik policejního státu<sup>74</sup>. (Šaradín 2006: 16-17)

Počet kandidujících subjektů se od voleb v roce 2004 zvýšil. O přízeň voličů se utkalo 55 volebních stran,<sup>75</sup> tedy o 14 více než v roce 2000. Nejvíce politických stran kandidovalo v Moravskoslezském a Ústeckém kraji, v prvně jmenovaném 21, v druhém 20 subjektů. Do zastupitelstva se nejvíce stran proboujvalo v Královéhradeckém kraji (6), nejméně v Ústeckém (3). Úspěšnými v každém z krajů byly pouze tři politické strany – na parlamentní úrovni etablované ODS, ČSSD a KSČM. Občanští demokraté v celkovém zisku zvítězili se značným náskokem. Počet mandátů zvýšila oproti roku 2000 o 106 na 291, ve volbách ji podpořilo 36,35 % voličů. Komunisté se celkově s 19,68 % hlasů umístili na druhé příčce a obsadili 157 mandátů. Procentuální zisk hlasů sociální demokracie byl obdobný jako ve volbách roku 2000 – 14,03 % hlasů, mandátů však obdržela méně, celkem 105. V těchto krajských volbách již nekandidovala Čtyřkoalice, která se během volebního období 2000-2004 rozpadla. Největší úspěch z jejich bývalých členů měla samostatná KDU-ČSL. Lidovce svými hlasy podpořilo 10,67 % voličů, což jí stačilo na zisk 72 křesel v zastupitelstvech. Neuspěla však ve všech krajích. V krajích Středočeském,

---

<sup>74</sup> Zařazení odporu proti „praktikám policejního státu“ souvisel s přijímáním zákona o policii na parlamentní úrovni, který prosazovala vládní koalice ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU.

<sup>75</sup> Kandidujícími volebními stranami v roce 2004 byly: Česká strana sociálně demokratická; Česká strana národně sociální; České hnutí za národní jednotu; Dělnická strana-za snížení poslanceckých platů; Dělnická strana; Demokratická Unie České republiky; ED, VPM, SOS - Volba pro kraj; Evropská demokraté a Nezávislí starostové pro kraj; Evropská demokraté; Helax-Ostrava se baví; Koalice Dělnické a Národní strany; Koalice jižní Morava; Koalice pro Karlovarský kraj; Koalice pro Pardubický kraj; Koalice pro Středočeský kraj; Koalice SOS, HNHRM; Komunistická strana Čech a Moravy; Konzervativní strana; Koruna Česká (monarchistická strana); Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová; Masarykova demokratická strana; Morava; Moravská demokratická strana; Naděje; Národní sjednocení; NEZÁVISLÍ; NK+SŽJ+SV+SZR=SPOJENÉ OBČANSKÉ SÍLY; Občanská demokratická aliance; Občanská demokratická strana; Pravý Blok; Republikáni Miroslava Sládka; Sdružení nezávislých kandidátů; SNK sdružení nezávislých a Evropských demokraté; SNK sdružení nezávislých; Správný směr; Strana pro otevřenou společnost; Strana venkova-spojené občanské síly; Strana za životní jistoty-Strana občanů republiky České; Strana zelených a Strana pro otevřenou společnost; Strana práce; Strana za životní jistoty; Strana zdravého rozumu; Strana zelených; Strana zelených a US-DEU; SVOBODNÍ; Unie pro sport a zdraví-Demokratická regionální strana; Unie svobody-Demokratická unie; Váš hlas ... pro zdravotnictví; Volba pro město; Za prosperitu a jistoty východní Moravy; ZELENÁ pro MORAVU; Zelení a otevřená společnost; ZHN a SNK společně.

Karlovarském a Pardubickém nekandidovala sama, ale v rámci subjektů Koalice pro Středočeský kraj (KSK), Koalice pro Karlovarský kraj (KKK) a Koalice pro Pardubický kraj (KPK). Všechny tyto tři volební strany uspěly. Nejúspěšnější byla KPK, která získala velmi výrazné 22,79% zastoupení. Podpora KSK i KKK byla mnohem nižší, činila 6,62 %, resp. 5,12 % hlasů. V rámci těchto uskupení získali křesťanští demokraté dalších 12 mandátů. Oproti roku 2000 zvýšilo počet úspěšných krajů ze tří na čtyři i SNK. Opět se probojovalo do zastupitelstva v kraji Jihočeském a Vysočina, nově pak v Plzeňském a Královéhradeckém. Ve Středočeském kraji kandidovalo SNK v koalici s Evropskými demokraty (SNK-ED), volební zisk činil 5,06 % hlasů. Další subjekty získaly zastoupení vždy pouze v jednom kraji. V Libereckém kraji to byla stejně jako v roce 2000 Strana pro otevřenou společnost (12,96 % hlasů), v Královéhradeckém kraji koalice Volba pro kraj (VPK) složená z Evropských demokratů, Volby pro město a Strany pro otevřenou společnost (5 % hlasů), v Jihomoravském Zelená pro Moravu (ZPM; 5,08 % hlasů) a ve Zlínském kraji koalice Evropských demokratů a Nezávislých starostů pro kraj (EDNSK; 5,61 % hlasů). Evropští demokraté (ED) byli členy zastupitelstva i v Karlovarském kraji, voliči jim přidělili 6,15 % hlasů. Pro přehled výsledků viz tabulka 13.

**Tabulka 13:** Sestavení krajských koalic v roce 2004<sup>\*\*\*)</sup>

Kraj	Počty krajských zastupitelů						Q	K	Op.	Q+
	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SNK	Ost.				
Středočeský	32	12	14	4 <sup>*)</sup>	3 <sup>**)</sup>		33	39	26	6
Jihočeský	27	7	12	6	3		28	36	19	8
Plzeňský	22	8	10	3	2		23	25	20	2
Karlovarský	21	7	12	2 <sup>*)</sup>	3 <sup>**)</sup>		23	28	17	5
Ústecký	28	10	17				28	38	17	10
Liberecký	22	6	10			7	23	28	17	5
Královéhradecký	21	6	8	5	3 <sup>**)</sup>	2	23	24	21	1
Pardubický	18	6	9	12 <sup>*)</sup>			23	30	15	7
Vysočina	15	6	11	10	3		23	28	17	5
Jihomoravský	19	9	14	20		3	33	39	26	6
Olomoucký	21	10	15	9			28	30	25	2
Zlínský	16	7	8	11		3	23	34	11	11
Moravskoslezský	29	11	17	8			33	37	28	4
Celkem mandátů	291	105	157	90	17	15				
Celkem % hlasů	36,35	14,03	19,68	13,05 <sup>*)</sup>						

<sup>\*)</sup> Jedná se o KSK, KKK a KPK, jejichž lídry byla KDU-ČSL.

<sup>\*\*)</sup> Ve Středočeském kraji se jednalo o spojení SNK-ED, v Karlovarském pouze o ED a v Královéhradeckém o VPK (ED+VPM+SOS)

<sup>\*\*\*)</sup> US-DEU umístovala ve volbách v roce 2004 své kandidáty na listiny jiných uskupení, proto v přehledu

*Zdroj: Švec 2006b: 660*

Indexy vypočítané na základě volebních výsledků z roku 2004 jsou do značné míry ovlivněny výrazným vítězstvím ODS. Projevilo se to zejména na indexu fragmentace v Ústeckém kraji, který svědčí o tendenci k bipartismu. Také index efektivního počtu stran je v tomto kraji nejnižší, dosahuje hodnoty 2,58. Nejvíce multipartistický systém dle indexu fragmentace a efektivního počtu stran je kraj Vysočina. Pouze ve třech krajích je hodnota efektivního počtu stran vyšší než 4. Ve všech případech se setkáme s nadreprezentací politických stran, což dokazují hodnoty indexu deformace v rozmezí 1,10 – 1,36. Velmi různorodé hodnoty můžeme pozorovat i u indexu disproporcionality, nejnižší zaznamenáváme ve Středočeském kraji (4,74), nejvyšší v kraji Libereckém (12,27). Výsledky vypočítaných indexů jsou uvedeny v tabulce 14.

**Tabulka 14:** Vybrané indexy vypočítané pro jednotlivé kraje dle volebních výsledků z roku 2004.

	LSq	F	I	N	A
Středočeský	4,74	0,67	1,10	3,04	9,86
Jihočeský	5,05	0,68	1,11	3,13	9,82
Plzeňský	6,85	0,67	1,18	3,06	9,78
Karlovarský	6,57	0,68	1,16	3,13	9,33
Ústecký	10,27	0,61	1,28	2,58	16,97
Liberecký	12,27	0,67	1,36	3,03	12,23
Královéhradecký	6,49	0,71	1,19	3,50	9,33
Pardubický	6,65	0,71	1,16	3,46	10,00
Vysočina	4,89	0,76	1,13	4,13	6,67
Jihomoravský	5,88	0,75	1,35	4,03	7,08
Olomoucký	9,27	0,72	1,25	3,57	9,54
Zlínský	6,67	0,75	1,18	4,06	7,11
Moravskoslezský	7,09	0,69	1,18	3,22	11,15

*Zdroj: ČSÚ, výpočty autor*

### 2.6.1. Koalice po volbách v roce 2004

Také po volbách v roce 2004 byla formování krajských rad značně ovlivněna vnějšími faktory. Snad nejvýraznějším z hlediska teorie koalic bylo odmítnutí politických stran vyjednávat s KSČM o účasti v radě kraje. Shodly se na tom všechny politické subjekty. Nejvýstižněji to ilustruje prohlášení ministerského předsedy Mirka Topolánka, podle něhož se občanští demokraté spojí i s ČSSD, bude-li to nutné

k zabránění vstupu komunistů do rady některého z krajů.<sup>76</sup> Podobné reakce bylo možno slyšet i u regionálních politiků, v několika rozhovorech to například potvrdil plzeňský hejtman Petr Zimmermann. (Nedvěd 2004b, 2004c) Premiér Topolánek se jasně vyjádřil i v otázce priority stran či hnutí, se kterými by ODS chtěla formovat krajské rady. Všude tam, kde to bylo možné, občanští demokraté upřednostňovali spolupráci s KDU-ČSL a nezávislími.<sup>77</sup> Důvodem byla ideologická blízkost a v některých ohledech i programová spřízněnost. V tomto smyslu započala i vyjednávání o složení rady kraje v Jihočeském kraji. Dle lídra ODS Jana Zahradníka<sup>78</sup> se strana dohodla na povolební spolupráci s KDU-ČSL. Nevyloučil však, že se po podepsání konkrétní podoby spolupráce neobrátl na některé další politické subjekty. Jednoznačně však ze svých úvah vyloučil KSČM. Sociální demokracie se účasti v koalici nebránila. Její lídr Miroslav Krejča tvrdil, že strana je připravena pracovat jak v zastupitelstvu kraje v koalici, tak i v opozici. (Mlsová 2004)

Ne všude však byla cesta ke koalici ODS a KSČM jednoduchá. Například v Olomouckém kraji by většina v zastupitelstvu byla třicetičlenná, což je situace zaručující většinu o dva hlasy vyšší než kvórum, současně má nejmenší počet členů. Občanští demokraté se však obávali nejednotnosti KDU-ČSL. Překážkou byl také vysoký požadavek křesel v radě. ODS nabízela 3 křesla, křesťanští demokraté jich však požadovali pět. Předseda krajské organizace KDU-ČSL také prohlásil, že upřednostňovanou je koalice bez ČSSD, o které uvažovala ODS. Odůvodněním bylo snazší plnění programových závazků. Podle Kvapila je prosazování programu vyšší hodnotou než zisk křesel v radě. (Šverdík 2004) Z obavy možného rozpadu koalice z důvodu nejednotnosti KDU-ČSL začali občanští demokraté vyjednávat i o variantě spojení ODS a ČSSD. Faktory, které vyjednávání ovlivňovaly nejvíce, byly dva: (a) vyšší záruka toho, že koalice se nerozpadne a vydrží celé funkční období rady a (b) složení koalic ve statutárním městě Olomouci či v Prostějově. V obou těchto velkých městech Olomouckého kraje v zastupitelstvu dlouhodobě spolupracují občanští a sociální demokraté. Na Olomoucké radnici je v koalici i KDU-ČSL, ta byla však

---

<sup>76</sup> Na otázku Mladé fronty Dnes, zda v krajských radách zasednou „modré straky“ společně s „grosstapáky“ Miroslav Topolánek odpověděl: „...platí, že tam, kde to bude nutné, tam to bude možné. Jsou kraje, kde kvůli zamezení vstupu komunistů do krajských rad bude nutné vytvořit koalici ODS s ČSSD.“ (Dolejší, Václav. 2004. „Topolánek: Stojíme o KDU a nezávislé.“ *Mladá fronta DNES*, 5. listopadu 2004, 6.)

<sup>77</sup> Dolejší, Václav. 2004. „Topolánek: Stojíme o KDU a nezávislé.“ *Mladá fronta DNES*, 5. listopadu 2004, 6.

<sup>78</sup> RNDr. Jan Zahradník – osobní stránky. <http://www.janzahradnik.cz/index.php?mainpage=volby2004>. (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

přijata až později. Proti této variantě byli někteří členové ODS, kteří upřednostňovali pravicovou koalici s KDU-ČSL, spojení se sociálními demokraty mělo být podle jejich názoru krajní variantou.<sup>79</sup>

V jediném kraji, kde nevyhrála ODS, nýbrž KDU-ČSL, byly koaliční tendence podobné. Lídr křesťanských demokratů Juránek okamžitě po volbách prohlásil, že v koaličním jednání dává jeho strana přednost ODS a že s touto stranou povede první jednání. Současně s tím ale prosazoval myšlenku, která je typická pro lokální politiku, že spíše než soupeření koalice s opozicí preferuje spolupráci lidí, a proto chce jednat se všemi. (Dvořáčková, Ustohalová 2004)

Jihomoravský kraj může sloužit i jako příklad toho, kdy je koaliční jednání ovlivňováno jednotlivci či lokálními tématy a problémy. Výsledek voleb – a tím pádem i formování krajské rady – reagoval na kauzu lídra kandidátky ODS Milana Venclíka, který v prvním volebním období let 2000-2004 zodpovídal za veřejné zakázky. V srpnu 2004, tedy asi tři měsíce před volbami, byl v souvislosti s vykonávanou funkcí čtyřmi podnikateli obviněn z korupčního jednání.

Druhým tématem, které do značné míry ovlivnilo koaliční chování stran, byla přestavba brněnského nádraží. Dne 9. října 2004, tedy pouhý měsíc podkrajskými volbami, se konalo referendum. To, ačkoliv bylo tématem výlučně lokálním, se stalo tématem krajských voleb. Lídr ODS požadoval návaznost referenda, lidovecký Stanislav Juránek se vyslovil pro to, aby otázka brněnského nádraží nebyla jen otázkou komunální, nýbrž krajskou. (Balík, Kylvoušek 2005: 166-167) ZPM založili svoji kampaň výhradně na problematice přesunu nádraží. Strana tak částečně spadala do skupiny *single-issue parties*. Vysloužili si též kritiku ze strany Pavla Březy z KSČM, za napadání ostatních stran. (Dvořáčková, Ustohalová 2004)

Koaliční jednání byly v některých krajích ovlivňovány také paralelně probíhajícími senátními volbami. Například v Olomouci proti sobě stáli Jan Hálek z ODS a sociální demokrat Martin Tesařík. Vyjednávání o krajské koalici tak byla zdržena, jelikož strany se chovaly umírněně. Pro ČSSD byla situace těžší v tom, že do 2. kola senátních voleb se probojovali pouze tři kandidáti. Tím jejich zájem na zvolení

---

<sup>79</sup> Myšlenka Ivana Kosatíka, že každá ze stran se pokusí najít shodu v programových tezích, se příliš nezamlouvala například Petru Vintrochovi z ODS z Loštic, který hájil pravicovou politiku: „Když pravicová strana vyhraje volby, je třeba navrhnout pravicové řešení. Jinak ničíme politiku.“ V podobném smyslu se vyjádřil i Marek Zapletal, místostarosta Šumperka. *Mladá fronta DNES*. 2004. „Část členů krajské ODS si nepřeje koalici s ČSSD.“ 15. listopadu 2004, 2. (dostupné na <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=164669>, navštíveno 6. dubna 2008)



Tesaříka ještě více stoupal.<sup>80</sup> Dne 9. listopadu, po té, co Tesařík neuspěl, vítěz senátních voleb Jan Hálek prohlásil, že preferuje pravicovou vládu. (Šulák 2004b)

Druhým příkladem senátních voleb jakožto faktoru, který měl značný vliv na krajské koalice, byly ty Ústí nad Labem a Mostě. Paralelně s vyjednáváním o složení rady kraje proti sobě bojovali senátorští kandidáti ODS a KSČM. V případě, že by ČSSD doporučila svým příznivcům podporu komunistickému kandidátovi, velmi by to komplikovalo vyjednávání na krajské úrovni. Sociální demokracie se tak omezila na prohlášení, že „voliči vědí, koho mají volit“, čímž zaujala k senátním volbám neutrální stanovisko.<sup>81</sup> V Ústeckém kraji se setkáme také s další proměnnou, jež ovlivňuje formování krajské vlády. Tou je vnitrostranický tlak v jednom ze subjektů a nesouhlas s účastí na koalici. Občanští demokraté krajské volby vyhráli a získali absolutní většinu hlasů. Přesto však nabídly koaliční svazek sociální demokracii. Původně se jednalo pouze o spolupráci, poté však ODS vybídla ke koalici. Důvodem nebyla ani tak účast na exekutivě v podobě postu radního (ODS nabízela ČSSD pouze jeden mandát v radě), ale i obsazení více než stovky postů ve výborech a komisích.<sup>82</sup> S jedním nabízeným křeslem radního oproti deseti nesouhlasila skupina sociálních demokratů kolem vicehejtmana z let 2000-2004 Jaroslava Földyny. Svůj názor opíral o tezi, že jeden radní nebude mít jakýkoliv vliv na politiku kraje, přitom za ni ČSSD ponese zodpovědnost. Druhý jeho důvod byl ideologický, jelikož prosazoval, aby si ČSSD „zachovala tvář a nezdánila sociálnědemokratické myšlenky.“ Lídr občanských demokratů Jiří Šulc kontroval, že „není nejlepší aby, radu podporovala nejtěsnější většina zastupitelů.“ Hodlal proto nabídnout proto účast v Radě ČSSD. (Veselý, Viktora 2004)

Zajímavým příkladem formování koalic je i situace v Královéhradeckém kraji. Realizovatelné možnosti, které se nabízely, byly dvě. První variantu prosazovala ODS, ta spočívala ve vytvoření koalice, v níž by vedle občanských demokratů byl jeden menší subjekt, který by byl pod vedením nejsilnější strany vzešlé z voleb. Variantou druhou byla široká koalice zahrnující všechny politické subjekty s výjimkou KSČM.<sup>83</sup>

---

<sup>80</sup> Zřejmě právě přílišné nasazení a snaha oslovit voliče zavinila prohru M. Tesaříka. Masové používání billboardů a plakátů, nadměrná předvádění se na akcích radnice v hanáckém kroji a používání *Radničních listů* a webových stránek radnice pro svoji prezentaci – to vše přispělo k porážce. Voliči dali nakonec přednost střídme kampani občanského demokrata Jana Hála. (Šulák 2004a)

<sup>81</sup> *Mladá fronta DNES*. 2004. „ODS zatím váhá s koalicí s ČSSD.“ 9. listopadu 2004, 1.

<sup>82</sup> *Mladá fronta DNES*. 2004. „ODS zatím váhá s koalicí s ČSSD.“ 9. listopadu 2004, 1.

Viktora, Antonín. 2004. „Členové ČSSD si příliš nerozumí.“ *Mladá fronta DNES*, 1. prosince 2004, 2.

<sup>83</sup> Lídr KDU-ČSL Vladimír Derner obhajoval širokou koalici takto: „Těsná většina v krajském zastupitelstvu přináší velmi nestabilní prostředí a považujeme za správné, aby se vytvořila koalice s

Za účelem vzniku široké koalice se sešli zástupci ČSSD, KDU-ČSL, SNK a VPK, aby podepsali dohodu o společném povolebním postupu. (Hrudka 2004a) Situace však nabrala zcela jiný směr poté, co SNK pod vedením Helmuta Dohnálka na základě jednání krajské rady SNK porušilo dohodu s ostatními volebními stranami, přestalo vyjednávat o široké koalici a začalo vyjednávat o koaličních podmínkách s ODS. Podle lídra SNK dostala strana dostatečný prostor pro plnění svého volebního programu. Předseda křesťanských demokratů v Královéhradeckém kraji Vladimír Derner hodnotil celou situaci jako „dobrodružství“, kdy se dle zkušeností z let minulých museli občanští demokraté spoléhat na hlasy KSČM. (Hrudka 2004b)

Po rozpadu Čtyřkoalice ztratili občanští demokraté silného koaličního partnera, který se v předcházejícím volebním období neúčastnil pouze krajské rady v Karlovarském kraji. Po volbách v roce 2004 křesťanští demokraté neměli všude tak silné pozice. V Ústeckém kraji dokonce ani nepřekročili 5% uzavírací klausuli. Stejně tak se do zastupitelstva neprobojovali ani v Libereckém kraji. Ve Středočeském, Plzeňském a Karlovarském kraji nezískali ani pět mandátů. Vítězná ODS tak byla nucena hledat své koaliční partnery mezi jinými politickými subjekty. Občanští demokraté, kteří zvítězili ve dvanácti krajích ze třinácti, si tak mohli vybírat. Dovolovala jim to i vysoká procenta zisků hlasů, kdy v několika případech skončili jen těsně pod hranicí ovládnutí absolutní většiny zastupitelstva. V Ústeckém kraji dokonce tuto metu pokořili. Svůj zájem zaměřili právě na křesťanské demokraty. Díky teritoriální volební podpoře, kterou má KDU-ČSL koncentrovanou především na Moravě, vznikly zejména v těchto krajích koalice složené právě z těchto dvou subjektů. Samotná KDU-ČSL ve čtyřech moravských krajích získala celou polovinu radních, přičemž nebyla součástí žádné koalice. Občanští demokraté na Moravě měli 25 postů radních. Ve třech krajích uzavřeli koaliční dohodu se sociálními demokraty, ve Zlínském kraji vznikla koalice ODS, ČSSD i KDU-ČSL. Posledním subjektem, který se účastní krajských rad ve volebním období 2000-2004, bylo SNK. Pouze v Královéhradeckém kraji vznikla koalice mezi SNK a ODS, ve zbylých třech se jednalo o středopravicový svazek ODS, SNK a KDU-ČSL. Počet radních SNK se od voleb v roce 2000 zvýšil, celkově na čtyři.

---

vahou sedmatřiceti mandátů.“ Zcela opačný názor sdílela ODS v čele s Pavlem Bradíkem. Ten řekl: „Jednoznačně dáváme přednost koalici s jedním partnerem.“ Dodal ještě, že široká koalice je krajním řešením a že přednost dává koalici s KDU-ČSL, SNK nebo VPK. (Hrudka 2004a)

**Tabulka 15:** Složení koalic a počty radních (2004)

Kraj	ODS	KDU-ČSL	ČSSD	SNK
Středočeský	8	2 <sup>*)</sup>		1
Jihočeský	7	3		1
Plzeňský	7	2		
Karlovarský	7		2	
Ústecký	10		1	
Liberecký	6		3	
Královéhradecký	7			2
Pardubický	5	4 <sup>*)</sup>		
Vysočina	4	4		1
Jihomoravský	6	5		
Olomoucký	8	3		
Zlínský	4	3	2	
Moravskoslezský	7	4		
<b>Celkem</b>	<b>86</b>	<b>30</b>	<b>8</b>	<b>5</b>

<sup>\*)</sup> Jedná se o uskupení KSK, resp. KPK

*Zdroj: ČSÚ, výpočty autor*

Z hlediska teorie se ve většině případů setkáme s minimálními vítěznými koalicemi, vyskytují se v osmi případech. Stejný počet výskytů čítá i koalice s nejmenším počtem politických subjektů. To je dáno především nízkým počtem politických stran, které se do zastupitelstev probjovaly, a dominantní pozicí ODS. V šesti případech odpovídají svazky mezi volebními stranami typu koalice s nejmenší programovou vzdáleností. Stejný počet krajských rad odpovídá též minimální vítězné ideologicky propojené koalici. Pouze v jediném případě – v Olomouckém kraji – vznikla koalice, která byla minimální i z hlediska počtu mandátů. Velkých koalic, které obsahují tzv. nadbytečného člena, vzniklo po volbách v roce 2004 pět. Dvě z nich je možné označit za duhové, to ve Zlínském a Ústeckém kraji. Ostrakizovaným subjektem byla vždy KSČM. Nutno podotknout, že označení „duhová“ pro koalici je pouze relativní, jelikož v zastupitelstvu zasedly pouze tři strany, z toho dvě uzavřely koaliční dohodu. Nadbytečně velké koalice vznikly ještě ve Středočeském a Jihočeském kraji. Typy koalic a jejich složení ukazuje tabulka 16.

**Tabulka 16:** Typy a složení koalic po volbách v roce 2004

Kraj	Složení koalice	Typ koalice
Středočeský	ODS + KSK + SNK-ED	Oversized cabinet
Jihočeský	ODS + KDU-ČSL + SNK	Oversized cabinet
Plzeňský	ODS + KDU-ČSL	MWC, BP, MCWC, MRC
Karlovarský	ODS + ČSSD	MWC, BP
Ústecký	ODS + ČSSD	Oversized cabinet (duhová k.)
Liberecký	ODS + ČSSD	MWC, BP
Královéhradecký	ODS + SNK	MWC, BP, MCWC, MRC
Pardubický	ODS + KPK	MWC, BP, MCWC, MRC
Vysočina	ODS + KDU-ČSL + SNK	Oversized cabinet
Jihomoravský	KDU-ČSL + ODS	MWC, BP, MRC
Olomoucký	ODS + KDU-ČSL	MWC, BP, MCWC, MRC, MSC
Zlínský	ODS + KDU-ČSL + ČSSD	MCWC, Oversized cabinet (duhová koalice)
Moravskoslezský	ODS + KDU-ČSL	MWC, BP, MCWC, MRC

*Zdroj: Autor, na základě dat ČSÚ*

## 2.6.2. Možnosti složení krajských rad ve všech správních celcích

### 2.6.2.1 Středočeský kraj

V zastupitelstvu Středočeského územně správního celku je 65 mandátů. Minimální většinu tedy tvoří 33 zastupitelů. Vzhledem k vysokému zisku křesel občanských demokratů je velmi těžké hledat koalici, která by se mohla obejít bez ODS. Takovou je pouze spojenectví všech ostatních stran v zastupitelstvu, to znamená KSČM, ČSSD, KSK a SNK-ED. Její vznik je však prakticky vyloučen díky velmi nízkému koaličnímu potenciálu KSČM. Druhou zábranou by byl vysoký ideologický konflikt, jelikož koalice by byla tvořena na jedné straně liberální pravicovou US-DEU, na druhé straně extrémně levicovými komunisty. Z toho plyne, že s ODS je nutné při tvorbě koalic počítat. Typologicky by se však jednalo o minimální vítěznou koalici dle Rikera.

Vzniknout by tak mohla koalice ODS a SNK-ED. Taková koalice by byla dle Rikera byla koalicí minimální co do velikosti. Jejích 35 členů by ovládlo

zastupitelstvo kraje o dva hlasy. Obě strany by v zastupitelstvu měly převahu téměř 54 % mandátů.

ODS se mohla sloučit také s Koalicí pro Středočeský kraj. Společně by měly 36 mandátů. Stále by se jednalo o minimální vítěznou koalici s nejmenším počtem členů dle Leisersona. Tato koalice by zároveň odpovídala kritériu nejkratší ideologické vzdálenosti. Koalice pro Středočeský kraj totiž byla utvořena z pravicové US-DEU a středové KDU-ČSL. Samotná ODS je také pravicovou stranou.

Zbývající koalice ODS, ČSSD a ODS, KSČM neměly reálnou šanci na vznik. Důvodem je odlišná ideologická orientace ODS a dvou zbývajících stran. Koalice, které by vznikly, by nebyly minimálními vítěznými koalicemi, obě by přesahovaly většinu o více než 10 hlasů.

Koalice, která nakonec vznikla, byla utvořena z Občanské demokratické strany, Koalice pro Středočeský kraj a Sdružení nezávislých kandidátů-Evropských demokratů. V zastupitelstvu má většinu 39 mandátů. Důvodem, proč ODS přizvala do koalice dvě strany, může být strach z nevystupování Koalice pro Středočeský kraj či koalice SNK-ED jako unitárních aktérů a obávala se, aby většinu 2, resp. 3 hlasů neztratila. Jedná se tak o případ nadbytečně velké koalice (*Oversized Cabinet*).

#### 2.6.2.2 Jihočeský kraj

V Jihočeském kraji je zastupitelstvo kraje 55členné. Většinu v něm tedy získá více jak 28 hlasů. Vzhledem k významnému postavení ODS je situace podobná jako ve Středočeském kraji. Jedinou koalicí bez účasti občanských demokratů je seskupení všech zbývajících stran v zastupitelstvu. Komunisté, sociální a křesťanští demokraté společně se SNK by měli převahu jednoho hlasu. Tento typ je ideální z hlediska minimální vítězné koalice, prakticky je však – jako v předcházejícím kraji – vyloučen z důvodu ideologické odlišnosti a velmi nízkého koaličního potenciálu.

Téměř minimální vítěznou koalicí by bylo spojení komunistů a sociálních demokratů. Uzavření koalice mezi těmito stranami by odpovídalo i kritériu ideologické vzdálenosti, jelikož se jedná o dvě levicové strany. Překážkou je však vítězství ODS. Další důležitou poznámkou je, že ani sociální demokraté netouží po koalici s KSČM.

ODS společně se SNK by sloučením mohli vytvořit koalici s nejmenším počtem křesel, kdy by koalice měla 30 hlasů z 55. Současně by byla koalicí s nejmenším počtem členů. Tou by byla i koalice ODS s křesťanskými demokraty.

Splňuje též kritérium ideologické vzdálenosti. Mohla by se opřít v zastupitelstvu o 33 hlasů, čímž by měla zajištěnu jistotu většiny 5 hlasy. Obě tyto koalice by byly pro ODS výhodné z hlediska *policy-seeking theory*, kdy by bylo jednodušší prosazovat svůj politický program. Mezi dvěma stranami by nevzniklo příliš třecích ploch. Taková koalice je i stabilnější.

Reálnou koalici se stala ODS a KDU-ČSL, které podepsali dohodu o spolupráci 22. 11. 2004. Jedná se tedy o koalici založené na kritériu ideologické vzdálenosti a minimálního počtu členů. V Radě kraje bylo jedno místo nabídnuto zástupci SNK<sup>84</sup>. Můžeme tedy hovořit o tacitní koalici, kdy SNK podporuje spojení dvou vládních stran.

### 2.6.2.3 Plzeňský kraj

Stejně jako v krajích předchozích, Středočeském a Jihočeském, i zde je nutné počítat při aplikaci koalic s velmi silným postavením Občanské demokratické strany, která obsadila jen o jedno místo méně, než by potřebovala k podmanění si většiny krajského zastupitelstva. Proto i zde platí, že jedinou možnou vládní koalici bez ODS je spojenectví všech zbývajících stran, tedy KSČM, ČSSD, KDU-ČSL a SNK. Měla by většinu o jeden hlas a mohla by být minimální většinovou koalici. Problémem by však byla ideologická nespřízněnost zúčastněných subjektů. V Plzeňském kraji platí to, co ve všech ostatních krajích, že vítězná politická strana nebude vyjednávat o koalici s KSČM, což avizovala strana již před volbami.

Z hlediska minimální velikosti koalice, která se snaží o co nejnižší počet mandátů, by byla nejvýhodnější koalice ODS a SNK. Pouze o jednoho by převyšovala počet absolutní většiny, vládla by silou 24 zastupitelů. Vzhledem k okolnosti, že taková koalice by se skládala ze dvou politických stran, byla by zároveň minimální vítěznou koalici s nejmenším počtem členů. Další možnou formací bylo vytvoření koalice občanských a křesťanských demokratů. Ta, z pohledu koalic, by byla významnou vzhledem k ideologické vzdálenosti. Obě dvě strany jsou si na krajské úrovni nejbližší. Taková koalice by spoléhala na většinu 25 hlasů, čímž by o jeden přesahovala koalici SNK. Na rozdíl od krajů Středočeského a Jihočeského se tu však projevil vliv *office-seeking theory*, kdy nevznikla koalice ODS, KDU-ČSL a SNK. Smlouvu o spolupráci uzavřely pouze ODS a KDU-ČSL, nemusejí tak přenechávat další křeslo v radě kraje SNK. Rada byla složena ze 7 členů ODS a 2

---

<sup>84</sup> V Radě zasedl leader kandidátky SNK Lumír Mráček, jako neuvolněný člen.

křesťanskodemokratických zastupitelů a podle zastupitelů opozice je „obsazení rady důsledkem vůle voličů“ (Mladá fronta Dnes 2004e).

#### 2.6.2.4 *Karlovarský kraj*

Občanská demokratická strana v krajských volbách Karlovarského kraje uspěla podobně jako ve většině zbývajících územně správních celků. Proto by bylo sestavování koalice bez její účasti jen těžko představitelné. Jedinou možností by bylo formování duhové koalice KSČM, ČSSD, ED a KKK. Tato koalice by měla v zastupitelstvu většinu 24 hlasů ze 45. Při vyjednávání se opět projevila ignorace KSČM.

Nejracionálnější vzniklou koalicí by bylo spojení ODS a KKK. Tato koalice by byla minimální vítěznou koalicí, která odpovídá Rikerově typologii, kdy by se ztrátou jednoho hlasu změnila na tzv. blokovanou koalici, disponovala by právě 23 potřebnými hlasy. Vzhledem k tomu, že KKK byla v zastupitelstvu zastoupena dvěma křesťanskými demokraty<sup>85</sup>, byla by si i ideologicky tato koalice blízká. Splňovala by též kritérium nejmenšího počtu členů.

O jedno křeslo více (24) by měla koalice ODS a ED. Druhá jmenovaná strana sebe samu považuje za pravostředovou politickou stranu. Obě strany by tak k sobě měly ideologicky blízko. Poslední možnou koalicí bylo partnerství ODS a ČSSD. Toto uskupení by mělo celkem 28 mandátů, čili pohodlnou většinu v zastupitelstvu v kraji. Typologicky se jedná o koalici s nejmenším počtem členů. Ideologicky jsou však strany vzdálené, nemá ani nejnižší počet křesel. Tato poslední koalice byla nakonec sjednána. Důvodem bylo spojení těchto dvou stran po volbách v roce 2000. V minulém volebním období se jednalo o minimální vítěznou koalici.<sup>86</sup> Zmíněné politické strany tak pokračují ve čtyřleté spolupráci.

#### 2.6.2.5 *Ústecký kraj*

Zastupitelstvo Ústeckého kraje má 55 členů. Z toho vyplývá, že pro získání absolutní většiny je nutné, aby koalice či strana ovládla 28 křesel. A právě takový počet mandátů voliči přidělili ODS. Měla tak většinu v zastupitelstvu kraje sama, bez pomoci jakékoliv jiné strany. V celé republice taková situace nastala pouze jednou, a

---

<sup>85</sup> V zastupitelstvu za KKK politické příslušnosti s KDU-ČSL byla Olga Haláková a Josef Malý.

<sup>86</sup> V 45tičlenném zastupitelstvu měla ODS 15 a ČSSD 8 zastupitelů, oba subjekty měly nejtěsnější většinu 23 hlasů.

to právě v tomto případě. Ústecký kraj by tak byl jediným, kde by vládla pouze jedna strana.

ODS však nabídla koaliční partnerství ČSSD. Vyjednávání o krajské radě trvalo v Ústí nad Labem nejdéle ze všech krajů. Občanští demokraté nabídli ČSSD pouze jedno místo v Radě kraje oproti deseti. Na tuto spolupráci ČSSD nakonec přistoupila. V zastupitelstvu tak vznikla koalice čítající 38 členů, v opozici zůstala pouze KSČM. Jedenáctičlenná Rada kraje byla složená z deseti radních ODS a jednoho člena ČSSD.<sup>87</sup>

#### 2.6.2.6 Liberecký kraj

Velmi silné volební zisky ODS opět neumožňovaly, stejně jako ve většině krajů, složit koalici bez ODS. Výjimkou bylo opět seskupení všech ostatních politických stran krajského zastupitelstva. Komunistická strana, Strana pro otevřenou společnost a sociální demokraté by měli většinu 23 křesel. Tento celek by z pohledu teorie koalic byl minimální vítěznou koalicí stojící na *office-seeking theory*. Uskutečňování politického programu by bylo velmi problematickým, jelikož míra ideologického konfliktu je mezi extrémně levicovými komunisty přes levicové sociální demokraty po SOS, která se vyskytuje na pravém středu ideologického spektra.

Druhou možností bylo složení koalice ODS a SOS. Právě spojení těchto dvou politických subjektů by využívalo kritéria ideologické vzdálenosti. Taková koalice by měla 29 členů. Liberecká ODS však SOS označila za neseriózního partnera a spolupráci odmítla. Spolupráci pak odmítla i SOS, jelikož ODS si nárokovala většinu křesel v Radě kraje. To bylo překážkou pro třetí stranu voleb. (Balík, Kyloušek, 2005: 111)

Třetím možným uskupením bylo sloučení ODS a ČSSD. Taková koalice by čítala 28 členů a má pouze jednu třetí plochu. Ideologicky jsou si obě strany velmi vzdálené, po krachu koaličních jednání se SOS bylo spojení s ČSSD jedinou možností. KSČM byla i tu předem vyloučena z jednání. Rada kraje byla složena z 6 občanských demokratů, zbývající tři místa připadla sociální demokracii.

---

<sup>87</sup> V Radě nezasedl Jaroslav Foldyna, ačkoliv byl leaderem kandidátky ČSSD, důvodem bylo, že se s koalicí s ODS a jedním místem v Radě neztotožnil. Radním se stal ing. Pavel Kouda.



### 2.6.2.7 Královéhradecký kraj

Ze 45 křesel krajského zastupitelstva Královéhradeckého kraje jich 21 obsadila ODS. Získala tak 46,67% podíl zastupitelů. K získání většiny jí tak chyběly 2 mandáty. Problémem se stává pouze otázka, se kterou stranou, příp. stranami by bylo pro ODS výhodné vstoupit do koalice. Jediným možným uskupením bez ODS by totiž byla duhová koalice KSČM, ČSSD, KDU-ČSL, SNK a VPK. Počet jejích členů by byl 23 a jednalo by se tak o minimální vítěznou koalici, která by se ztrátou jednoho člena změnila na blokovanou.

Minimální vítěznou koalici kombinující minimální počet členů by byla koalice ODS a VPK. Taktéž by měla 23 členů. Otázkou zůstává, nakolik je koalice Volba pro kraj unitárním aktérem, vzhledem k tomu, že se jedná o uskupení složené ze tří stran. Druhou možností byla spolupráce ODS a KDU-ČSL. V exekutivní koalici by se seskupily subjekty, které mají k sobě na horizontální pravolevé ideologické škále nejbližší. Jak bylo popsáno výše, koalice ODS a SNK vznikla na základě vypovězení smlouvy SNK o společném postupu s dalšími politickými stranami.

### 2.6.2.8 Pardubický kraj

Občanská demokratická strana ovládla v zastupitelstvu 40 % mandátů. Proto i v Pardubickém kraji bylo velmi těžké sestavit koalici bez její účasti. Stejně jako ve většině územně správních celků mohly takové seskupení utvořit zbývající subjekty zastupitelstva, to znamená KPK, KSČM a ČSSD. Obsadily by 27 mandátů ze 45, čímž by získaly většinu o 4 větší, než je nutné.

Minimální vítěznou koalici s nejmenším potem křesel by bylo spojení ODS se sociální demokracií. Tato koalice dvou stran by se mohla opřít o svých 24 zastupitelů. Politické strany by tak mohly maximalizovat svůj zisk při minimálních nákladech. Taková koalice by měla většinu 53,33 % hlasů.

Další – poslední možnou koalici, nepočítáme-li prakticky nemožnou a z hlediska teorie koalic nikterak významnou koalici ODS a KSČM – je seskupení ODS a KPK. Občanští demokraté a Koalice pro Pardubický kraj, tvořená KDU-ČSL a US-DEU, jsou si na ideologické škále velmi blízko. Tato koalice tak splňuje kritérium ideologické vzdálenosti. V zastupitelstvu kraje má velmi pohodlnou většinu 30 členů. Tato koalice byla nakonec též uskutečněna. ODS si nakonec z možnosti minimálního počtu členů koalice a ideologické vzdálenosti vybrala druhou možnost, což jí umožní prosazovat lépe svůj program na základě *policy-seeking theory*. Zároveň tak strany

pokračují v koalici, kterou uzavřely po volbách v roce 2000. Rada kraje byla tvořena z 5 členů ODS a 4 členů KPK.<sup>88</sup>

#### 2.6.2.9 Kraj Vysočina

V tomto kraji nezískala ODS vítězství s tak velkým náskokem jako v krajích předcházejících. To přispělo k vyšší fragmentaci krajského zastupitelstva. K tomu se projevil nulový koaliční potenciál KSČM. Co do počtu mandátů by byla nejmenší vítěznou koalicí spolupráce ODS, ČSSD a SNK. Spolehnout se mohla na 24 křesel, měla by tak o jednoho více než je nutné minimální množství. Není založena na ideologické blízkosti a je složena ze tří politických stran. Vznikalo by v ní zřejmě více třecích ploch, což může ovlivnit životaschopnost koalice.

Možné by bylo sestavit i duhovou koalici ODS, KDU-ČSL, ČSSD a SNK, tedy všech stran vyjma KSČM. Jednalo by se o tak zvanou nadbytečně velkou koalici (*oversized coalition*) s 34 členy, která by byla ideologicky velmi různorodá.

Jinou možností je složení seskupení ODS a KDU-ČSL. V zastupitelstvu by měla většinu 25 hlasů. Tyto subjekty jsou si ideově velmi blízké, koalice by tak splňovala kritérium ideologické vzdálenosti. Tato koalice by odpovídala již citovaným slovům Miroslava Topolánka, že největší zájem ODS o koaliční partnery se zaměří na KDU-ČSL a Nezávislé (Dolejší 2004).

Reálná koalice, která byla nakonec schválena, se skládala z ODS, KDU-ČSL a SNK. Došlo tak k rozšíření ideologicky kompaktní koalice ODS a KDU-ČSL o pravostředový subjekt. Opírá se o většinu 28 hlasů krajského zastupitelstva. Jedná se o typický příklad koalice s nadbytečným členem. Můžeme hovořit o nástupci seskupení z předchozího volebního období, které bylo tvořeno Čtyřkoalicí, ODS, SNK a ČSSD.<sup>89</sup> Rada kraje se skládala ze 4 členů ODS, stejný počet připadl zastupitelům křesťanských demokratů, poslední jedno křeslo patří reprezentantce SNK.

#### 2.6.2.10 Jihomoravský kraj

Dle rozložení hlasů v krajském zastupitelstvu by z pohledu klasické teorie koalic bylo ideální vytvoření minimální vítězné koalice, která by se opírala o většinu 33 členů a se ztrátou jednoho by se měnila na blokovanou. Tvořena by byla dvěma

---

<sup>88</sup> V Radě kraje byli reprezentanty Koalice pro Pardubický kraj ing. Roman Línek a Bc. Miroslav Macela (oba zvoleni člen KDU-ČSL) a ing. Miroslav Brýdl a ing. Petr Šilar (oba členy US-DEU).

<sup>89</sup> V povolební koalici roku 2004 vystupuje jako jediný nástupce Čtyřkoalice KDU-ČSL, ČSSD ke spolupráci přizvána nebyla.

subjekty, ODS a KSČM. Z aspektu, který zastává *office-seeking theory*, se jedná o racionální chování. Bude-li však kladen důraz na *policy-seeking theory*, koalice nemá šanci na vznik. Podobné je to i s možnou koalicí KDU-ČSL a KSČM, která by měla o jednoho člena více, byla by složena z 20 křesťanských demokratů a 14 komunistů.

Další z možných koalic je spojení KDU-ČSL a ODS. V zastupitelstvu by se mohla opřít o 39 reprezentantů, což jí zaručuje pohodlnou většinu 60 % hlasů zastupitelstva. Zcela splňuje ideologické kritérium, jelikož se jedná, jak už bylo zmíněno několikrát, na horizontální ideologické škále o dva nejbližše situované politické subjekty. Toto uskupení bylo i konečným realizovaným. Krajští představitelé těchto dvou stran již před volbami deklarovali úmysl sestavit společnou vládu. V radě kraje vedle sebe zasedlo 6 zástupců KDU-ČSL a 5 občanských demokratů.

Šance pro vznik jiných koalic<sup>90</sup> byly minimální. Velkou překážkou by byla stranická programatika a ideologická vzdálenost. Každé z těchto uskupení by bylo tak zvanou koalicí s nadbytečným členem a nebyly by minimální z hlediska teorie koalic.

#### 2.6.2.11 Olomoucký kraj

Výsledné rozdělení mandátů nenabízelo příliš mnoho variant složení vládní koalice. Vzhledem k odmítání komunistické strany jako partnera pro vyjednávání, zbývaly tři možné varianty. Nejsilnější vyjednávací pozici měla ODS, jejímž programově nejbližším partnerem byla KDU-ČSL. Uskupení by vládlo 30 zastupiteli z 55, což je nejnižší možný počet, který by navíc zaručoval většinu o dva hlasy silnější, než je nutné minimum. Občanští demokraté se však obávali, že KDU-ČSL není dostatečně unitárním partnerem. Také požadovala v radě kraje 5 křesel, oproti nabízeným 3, což bylo druhou překážkou v podpisu smlouvy o spolupráci. (Balík, Kyloušek 2005: 186)

ODS proto začala vyjednávat se sociálními demokraty, což byla druhá možná varianta vzniku koalice. Tato uskupení, z hlediska teorie koalic, by nesplňovalo ani kritérium minimálního počtu mandátů, ani ideologické vzdálenosti, mělo být spíše zárukou toho, že se koalice během volebního období nerozpadne. V síle společných zastupitelů by si o jedno polepšilo, ovládalo by 31 mandátů z 55. Z pohledu ODS byla tato koalice přijatelnější i z toho důvodu, že ČSSD si oproti KDU-ČSL nenárokovala 5

---

<sup>90</sup> Takovými koalicemi by mohla být seskupení KDU-ČSL, ODS a ZpM nebo KDU-ČSL společně s ODS a ČSSD, případně podobná uskupení, jich by se účastnila KSČM. Spojení ODS, ČSSD a ZpM nebo KDU-ČSL, ČSSD a ZpM by nezískala ani většinu hlasů (v prvním případě by se jednalo o menšinu 31 hlasu, v druhém případě 32 hlasů).

křesel v radě, její požadavek byl shodný s nabídkou ODS, tedy 3 mandáty. Občanští demokraté by tak v radě posílili.

Ve hře byla i koalice velká, tvořená ODS, ČSSD a KDU-ČSL. Toto seskupení, v němž by vzhledem k teorii koalic ČSSD byla nadbytečným členem, by v zastupitelstvu disponovalo 40 mandáty, tedy naprostou většinou. V opozici by se ocitla jen 15tičlenná KSČM. I z této varianty široké koalice pak sešlo, když centrální ODS začala preferovat ideologicky homogenní koalici s KDU-ČSL a když ČSSD nebyla ochotna přidělit více než dvě místa v radě. Nakonec tedy byla složena koalice z ODS a KDU-ČSL, vznikla minimální vítězná koalice dvou ideologicky homogenních a na pravolevé škále sousedících politických stran. Splňovala také kritérium počtu stran. V radě kraje zasedlo vedle sebe 8 občanských demokratů a 3 křesťanští demokraté.

#### *2.6.2.12 Zlínský kraj*

Podobně jako v Kraji Vysočina, tak i ve Zlínském kraji nezvítězila ODS s tak velkým náskokem, jako ve většině ostatních. To přispělo i k většímu rozptýlení míst v krajské radě. Z teoretického pohledu přicházelo po volbách v roce 2004 v úvahu 5 variant možných koalic. Jen jedna z nich se však obešla bez účasti ODS. Bylo jí středolevicové uskupení, v němž by se ke spolupracovali komunisté, sociální a křesťanští demokraté. Ve 45tičlenném zastupitelstvu by vládla 26 hlasy, čímž by většinu měla pojištěnou třemi hlasy. Jednalo by se o koalici, mezi nimiž by byla velmi krátká ideologická vzdálenost.

Minimálně velkou vítěznou koalici s nejmenším počtem obsazených mandátů by bylo uskupení ODS a ČSSD. Mělo by přesně 23 křesel, což je nejmenší počet zaručující většinu měnících. Ideologicky by tento politický subjekt byl velmi heterogenní. Nabízí se tedy možnost vzniku minimální vítězné spojené koalice, tak jak ji chápe Axelrod. Mezi ODS a ČSSD, které jsou ideologicky velmi vzdálené na pravolevé škále politického spektra, by vstoupila středová KDU-ČSL v roli prostředníka. Takové uskupení by mělo 34 zastupitelů, o 11 více než je nutná majorita. Ovládalo by takřka 76 % mandátů zastupitelstva. Možným prostředníkem mezi ODS a ČSSD by mohla být i středová koalice ED-NS. To by bylo výhodnější z pohledu počtu mandátů, kterých by měla 26.

Koalicí nejmenšího počtu subjektů se jevila spolupráce pouze ODS a KDU-ČSL. Splňovala by i kritérium ideologické vzdálenosti, tím pádem by byla malá šance

na vznik významnějších třecích ploch v seskupení. V zastupitelstvu by disponovala 27 mandáty, což je dostatečně pohodlná většina. Poslední možností spolupráce bylo spojení ODS, KDU-ČSL a ED-NS. Ideologicky homogenní spojení by vládlo 30 mandáty ze 45. Mělo by tak dvoutřetinovou většinu nad levicovou opozicí zastupitelstva.

Smlouvu o spolupráci nakonec podepsala ODS, KDU-ČSL a ČSSD. V Radě kraje tak měli občanští demokraté 8místné zastoupení, křesťanští demokraté získali 3 místa a 2 poslední mandáty připadly sociálním demokratům.

#### *2.6.2.13 Moravskoslezský kraj*

Nejsilnější stranou krajského zastupitelstva se po volbách stala ODS, přičemž jejími potenciálními partnery mohla být ČSSD nebo KDU-ČSL. Vizi pravicové koalice ukončili křesťanští demokraté, když s ČSSD uzavřeli dohodu o následujícím společném postupu. Jedním ze základních problémů bylo, že KDU-ČSL odmítala být druhořadým koaličním partnerem. Jenže středolevá koalice KDU-ČSL a ČSSD neměla nadpoloviční většinu mandátů v zastupitelstvu. Po dohodě ODS a KDU-ČSL o zvýšení počtu uvolněných radních o jednoho KDU-ČSL přistoupila na dohodu o vzniku pravostředové ideologicky homogenní minimální koalice s nejmenším počtem členů. V zastupitelstvu se spoléhá na 37 hlasů, má tedy většinu posílenou o další 4 členy. Rada kraje byla nakonec složena ze 7 občanských demokratů a 4 členů KDU-ČSL.

Možná koalice ODS a ČSSD by disponovala většinou 40 mandátů, což je téměř 62 % hlasů v zastupitelstvu. Jednalo by se o koalici ideologicky heterogenní, strany jsou si na horizontální pravolevé škále politického spektra poměrně vzdáleny.

### **2.6.3. Portfolio**

V této podkapitole zkonfrontujeme alokaci postů v krajských radách po volbách v roce 2004 se závěry empirických výzkumů autorů Budgeho a Kemana (1990: 97). Předpokladem je, že post radního, který má konkrétně vymezenou oblast působnosti, je srovnatelný s postem ministerským, s nímž pracují zmínění autoři. Překážkou ve srovnání jednotlivých krajů je skutečnost, že ne v každém kraji je oblast zodpovědnosti radních stejná. Jinými slovy, v každém kraji se setkáme s různými zaměřeními radních. Současně je důležité zmínit, že ne všichni radní musí mít přesně vymezenou sféru svého působení. Přesto je srovnání možné provést, jelikož se sféry

překrývají. Bylo vytvořeno sedm shrnujících okruhů: (a) zdravotnictví, (b) sociální věci, (c) finance, (d) doprava, (e) zemědělství, (f) zahraniční vztahy a (g) školství. Současně provedeme porovnání s empirií Müllera a Strøma, která se zaměřuje na hierarchii politických postů. Při konfrontaci nebudeme uvažovat Ústecký kraj, jelikož tam obsadila 10 z 11 postů ODS, která měla více než 50 % zastupitelů. Druhou poznámkou je, že Koalice pro Pardubický kraj bude pro účely analýzy portfolia počítána ke KDU-ČSL, jelikož křesťanští demokraté tvořili větší část KPK.

První oblastí působnosti, která je přítomna v jedenácti zkoumaných krajích, je zdravotnictví. O něj, dle Budgeho a Kemana, mají zájem především socialistické, případně religiózní strany. Ovšem občanští demokraté plánovali reformu zdravotnického systému, a jelikož nemocniční zařízení spadají pod kraje, obsadila ODA devět z jedenácti z těchto postů. Ve zbývajících dvou krajích – v Jihočeském a Jihomoravském – obsadili zdravotnictví křesťanští demokraté. Důvodem bylo vítězství KDU-ČSL v Jihomoravské kraji a klidná volební kampaň bez vyhrocení tématiky programů stran.<sup>91</sup> V kraji Vysočina nebyla oblast zdravotnictví specifikována.

Oblast sociálních věcí je taktéž nejčastěji distribuována mezi strany socialistické či religiózní. V tomto případě již alokace více odpovídá empirii. Dva posty získali sociální demokraté, v sedmi krajích měli sociální věci na starost křesťanští demokraté, z toho jednou KPK. Pouze ve třech krajích ovládala tuto oblast ODS. Velmi zajímavá je oblast financí. V Jihočeském kraji nebyl pro tuto oblast vyčleněn ani jeden radní, který by měl finance na starosti. Jelikož se dle Müllera se Strøma jedná o třetí nejdůležitější post, byl ve dvou případech obsazen přímo hejtmany občanských demokratů, ODS ovládala finance ještě v dalších čtyřech krajích. Také v Jihomoravském kraji, kde zvítězila KDU-ČSL byly finance ovládány přímo hejtmánem. V kraji Vysočina byl post financí přenechán členu křesťanských demokratů, což popírá Müllerovu a Strømovu hierarchii. Stejnou logiku jako křesťanští demokraté v Jihomoravském kraji aplikovala KPK v kraji Pardubickém, kde měl finance na starosti taktéž přímo hejtmán. Ve Středočeském a Libereckém kraji

---

<sup>91</sup> Co se týká programu politických stran, byly do určité míry odlišné. Na rozdíl od většiny krajů nebyl kladen takový důraz na transformaci nemocnic, což bylo mnohde překážkou pro složení koalice. Společným tématem, na němž se dokázaly shodnout všechny politické strany, byla dopravní obslužnost a výstavba dálnice D3 z Prahy do Českých Budějovic. Program ODS se vyjma dálnice D3 věnoval také rekonstrukci silnic II. a III. třídy po povodních v roce 2002 či zmíněný převod nemocnic na akciové společnosti. Jihočeská ODS se orientovala také křesťanskou víru a rozvoj venkova, oproti celostátní ODS, čímž přebrala hodnoty tradičně prosazované KDU-ČSL. (Internetové osobní stránky RNDr. Jana Zahradníka; <http://www.janzahradnik.cz/index.php?mainpage=volby2004>; ověřeno ke dni 3. března 2006)

byly posty radních pro finance přenechány dokonce US-DEU, resp. ČSSD. Pro důvod svěřit oblast financí US-DEU hovoří fakt, že empiricky mají o tento post největší zájem liberální strany.

Podobně jako zdravotnictví, je pro kraje důležitá doprava. Krajské celky totiž spravují dopravní komunikace na svém území. Jedná se tedy o oblast lukrativní. Občanští demokraté jako strana vítězná si tyto posty nenechala vzít a ovládla je v devíti ze dvanácti krajů. Pouze v krajích Moravskoslezský, Vysočina a Zlínský tyto pozice připadly křesťanským demokratům. To, že o zemědělství mají zájem především konzervativní strany, potvrzuje i případ krajů v ČR. V Jihočeském a Moravskoslezském kraji nebyla zodpovědnost za zemědělství přiřčena žádnému konkrétnímu radnímu. Ve zbývajících deseti krajích bylo zemědělství rozděleno 6 ku 4 pro ODS. Ze čtyř radních křesťanských demokratů patřilo jedno KPK.

Zajímavé také je, že většina krajů nespecifikuje konkrétní zodpovědnost za zahraniční politiku. Explicitně je tato sféra vymezena pouze ve čtyřech krajích – v Jihočeském, Zlínském, Moravskoslezském a Královéhradeckém, z toho v prvních třech jmenovaných je svěřena přímo hejtmanovi. Konzervativní a religiózní strany mají často zájem o školství. V prostředí krajů hraje roli také to, že veškeré školství vyjma vysokoškolského spadá právě pod krajské celky a proto je o tuto sféru velký zájem. I to částečně ovlivnilo distribuci postů. V krajských radách po roce 2004 alokace postů školství odpovídá portfoliu, které na základě empirie stanovili Budge a Keman. V sedmi krajích měli školství na starost občanští demokraté, ve třech radní KDU-ČSL. Pouze v Královéhradeckém kraji připadla tato oblast působnosti SNK. V kraji Vysočina tato sféra nebyla specifikována. V pěti krajích je hejtman přímo zodpovědný za krizové řízení. Jen těžko však lze v tomto případě provádět srovnání s empirickými závěry Budgeho a Kemana na národní úrovni.

Krajská úroveň v ČR také potvrzuje hierarchii politických postů dle Müllera a Strøma. Nejdůležitější je post „předsedy vlády“, resp. hejtmana. Také post vicepremiéra, v tomto případě statutárního náměstka, je považován za velmi cenný. Často patří druhé nejsilnější straně koalice. Situace oblasti financí a zahraničních věc již byla naznačena, většinou však také náleží nejsilnější politické straně, v tomto případě ODS. V krajích je za významnou a vlivnou považována oblast školství. K Müllerovu a Strømovu konceptu bychom mohli přiřadit ještě zdravotnictví a dopravu. Alokační post je blíže uvedena v tabulce 17.

**Tabulka 17:** Distribuce postů v krajských radách po volbách v roce 2004

		Středočeský	Jihočeský	Plzeňský	Karlovarský	Liberecký	Královéhradecký	Pardubický	Vysočina	Jihomoravský	Olomoucký	Zlínský	Moravskoslezský
oblasti působnosti	zahraniční vztahy		H									H	H
	krizové řízení		H		H		H				H		H
	doprava												
	zdravotnictví												
	sociální věci												
	školské, mládež												
	životní prostředí												
	zemědělství, venkov												
	regionální rozvoj												
	kultura, památky												
	finance, rozpočet												
	meziregionální rozvoj												
	majetkoprávní oblast												
	evropská integrace												
politické strany:		ODS	KDU-ČSL	KPK	ČSSD	SNK	US-DEU						

H - funkce připadá hejtmanovi

Zdroj: Autor, dle internetových stránek jednotlivých krajů

## 2.7. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

V rámci studia koalic a koaličních vazeb na krajské úrovni v České republice byl mezi krajskými zastupiteli proveden v měsících září a říjnu roku 2004 výzkum zaměřený na krajské elity. Šetření proběhlo ještě před konáním druhých krajských voleb. Organizováno bylo Sociologickým ústavem Akademie věd ČR. (Kostelecký, Vobecká 2005) Zkoumané elity byly rozděleny do tří skupin: (a) politické, (b) ekonomické a (c) kulturní elity. Soubor celkem čítal 1129 osob, které spadaly do těchto tří skupin. Metodou, kterou pracovníci SOÚ AV ČR použili, byly *face-to-face* rozhovory jednotlivých osob s tazatelem. Ze všech čtrnácti krajů v České republice pak byly uskutečněny rozhovory s 820 respondenty. Návratnost tak by 72,63%. S volenými zastupiteli bylo provedeno 38 % rozhovorů, s vysokými úředníky krajských úřadů tvořily 14 % rozhovorů, dalších 27 % respondentů patřilo k ekonomické elitě, 21 % dotazovaných lze zařadit mezi krajskou kulturní elitu.



Z výsledků šetření vyplývá, že většina respondentů je narozena v obci svého současného bydliště (50,8 %). Dalším poznatkem je, že více než tři čtvrtiny dotázaných žijí v kraji, ve kterém vyrůstaly. To ukazuje na velmi silné vazby krajských elit k teritoriu svého bydliště. Šetření SOÚ také zjistilo, že 45,4% většina krajských zastupitelů žije v obcích do 20 tisíc obyvatel. Použijeme-li zmíněnou Jüptnerovu typologii, jedná se o obce větší střední velikosti, resp. o menší polovinu z nich. Dalších 38,3 % zastupitelů žije v obcích, resp. městech s počtem obyvatel v rozmezí mezi 20 až 100 tisíci.

Současně byly analyzovány dráhy příslušníku krajských politických elit. Sledovány jsou pozice ve veřejné správě a samosprávě. Politickou elitou jsou myšleni lidé působící ve volených funkcích v obecní a krajské samosprávě. Takových osob je v souboru 309. I mezi ekonomickými a kulturními elitami však můžeme nalézt ty, kdo dříve pozice ve veřejné správě či samosprávě působili. Bylo jich 102. Odečteme-li od součtu 411 lidí 36, kteří odmítli sdělit svoji politickou dráhu, zůstává pro analýzu 375 respondentů. Daniel Čermák uvádí následujících sedm politických drah (Čermák 2005: 29-30):

- I. Obecní – lidé působící na této úrovni působili minimálně jedenkrát v obecní samosprávě, nikdy však na úrovni vyšší
- II. Obec → Kraj – lidé toho typu dráhy před působením na krajské úrovni působili na obecní úrovni
- III. Krajská – k tomuto typu patří lidé, kteří započali svoji politickou kariéru rovnou na krajské úrovni a stále na ní působí, eventuálně působí i na úrovni obecní
- IV. Okres → Kraj – tento typ dráhy absolvovali lidé, kteří ještě před působením na úrovni krajské působili na úrovni okresu, kromě úrovně okresu mohli působit i na úrovni obce
- V. Okresní – k tomuto typu dráhy patří všichni lidé, kteří působili na úrovni okresu, ale nikdy na úrovni vyšší, obecní úroveň to však nevylučuje
- VI. ČR → Kraj – tento typ dráhy se týká poslanců a senátorů, kteří někdy po ukončení svého mandátů na celostátní úrovni působili na úrovni kraje

VII. Ostatní → sem spadají všechny zbývající dráhy, které nespádají do výše uvedených typů.<sup>92</sup>

Zdaleka nejpočetnější jsou typy první a druhý. V případě prvního typu se jedná o 110 členů krajských elit (tj. 29,3 %), v druhém případě pak dokonce 134 členů, kteří tvoří více než třetinu ze souboru zkoumaných (35,7 %). To třetího typu spadá 50 osob krajských elit, které tvoří 13,3 % z výběru. Čtvrtá dráha „okres → kraj“ se vyskytovala u 26 zkoumaných lidí (tj. 6,9 %). Téměř srovnatelný počet zastupitelů spadá do typu pátého, patří sem 7 příslušníků krajských elit (tj. 7,2 %). Pouze 11 členů a tedy 2,9% podíl patří k šestému typu politické dráhy z celostátní na krajskou úroveň. Sedmá politická dráha je reprezentována 17 osobami (tj. 4,6 %). Vyčleníme-li ze zkoumaného výběru zastupitele působící v krajských zastupitelstvech v letech 2000 až 2004, zúží se výběr na 203 osob. Díky tomuto kroku je možné zkoumat hypotézu, zda se krajské zastupitelé rekrutují z nižší či vyšší úrovně politického systému. Typy a četnost jednotlivých v tomto případě shrnuje tabulka 18.

**Tabulka 18:** Členové krajského zastupitelstva dle typu politické dráhy

Typ dráhy	Počet zastupitelů	Podíl v %
Obec → Kraj	129	63,5
Kraj	41	20,2
Okres → Kraj	22	10,8
ČR → Kraj	7	3,4
Ostatní	4	2,0
Celkem	203	100,0

*Zdroj: Kostecký, Vobecká 2005: 30*

Jak ukazuje tabulka 18, největší podíl z celkového počtu zastupitelů zaujímá vzestupný politický typ dráhy „obec → kraj“. Tím se potvrzuje hypotéza, že drtivá většina a krajských zastupitelů se rekrutuje z nižších úrovní politického systému a kraje tak nejsou obsazovány celostátními politiky, stalo se tak pouze v sedmi případech, tj. 3,4 % případů. To potvrzuje také to, že tzv. komunální politické myšlení, které bylo popsáno výše, se s fluktuací politiků infiltruje na vyšší, zejména krajskou úroveň.

<sup>92</sup> O této problematice pojednává také článek *Druhé volby do krajských zastupitelstev – kontinuita nebo změna?* (Kostecký, T. – Čermák, D. – Vobecká, J. 2006. „Druhé volby do krajských zastupitelstev – kontinuita nebo změna?“. *Evropská volební studia*, Vol. 1, No. 2., pp. 136-160.)

Dalšími výstupy šetření SOÚ AV ČR jsou také hodnotové postoje a názory na konkrétní otázky. Například na otázku „Myslíte si, že při volbách do zastupitelstva kraje by se měly volit spíše politické strany nebo spíše osobnosti?“ bylo 54,9 % dotazovaných pro možnost druhou, tedy spíše pro osobnosti.

Další z otázek se zabývala interakcemi mezi zastupitelstvem krajů a vybranými orgány, které jsou popsány v tabulce 19. Z ní je patrné, že většina dotazovaných zastupitelů hodnotí vztahy jako převážně, resp. spíše kooperativní. Možnosti spíše, resp. převážně konfliktní byly marginální, proto byly procentní podíly sečteny a uvedeny v tabulce v jednom sloupci. Zvláště vysokých hodnot dosahuje hodnocení obou variant kooperace v případě vztahů k radě kraje a hejtmanovi. V součtu tvoří v případě rady kraje 73,7 % odpovědí, jako spolupráci s hejtmanem hodnotí vztah dokonce 77,5 % zastupitelů. Podobně vysoké hodnoty, konkrétně 73,3 %, dosahují vztahy spolupráce s ředitelem krajského úřadu. V krajích tak podle průzkumu převládá konsensuální a nekonfliktní prostředí, v němž je upřednostňována součinnost. Podobně vysoce hodnotí vztahy jako kooperativní krajszí zastupitelé v případě vysokých škol a vědeckých institucí, které působí na území konkrétního kraje. Pro konfliktní vztahy se v šetření vyjádřilo nejvíce zastupitelů při hodnocení představitelů krajských měst a různých neformálních struktur. Procentuální podíly však nebyly vysoké, činily 15,8 %, resp. 15,1 % zastupitelů.

**Tabulka 19:** Odpovědi respondentů dotazníku SOÚ AV ČR na vztahy mezi krajským zastupitelstvem a vybranými orgány.

	Převážně kooperativní	Spíše kooperativní	Spíše & převážně konfliktní
Rada kraje	31	42,7	8,1
Hejtman	39,6	37,9	7,7
Ředitel krajského úřadu	34,9	38,4	6,1
Vedoucí odborů krajského úřadu	27,4	47,9	5,4
Představitelé krajského města	15,5	45,5	15,8
Podnikatelská sféra	11,5	55,2	13,2
Vlastníci velkých majetků na území kraje	8,3	43,7	14,3
Neziskový sektor (spolky, občanská sdružení, církve, odbory)	17,7	53,3	13,8
Vysoké školy a vědecké instituce, které působí na území kraje	38	43,8	3,4
Poslanci a senátoři zvolení za obvody na území kraje	22	51,7	7,1
Představitelé úřadů práce	20,2	45	6,8
Různé neformální struktury	6,6	44,6	15,1

*Zdroj: Výzkum Regionální elity 2004, SOÚ AV ČR*

Sociologický ústav se soustředil i na hodnocení spolupráce mezi zastupiteli při vykonávání své funkce. Respondenti odpovídali otázku „Jak důležitá je pro Vás blízká spolupráce s následujícími osobami či skupinami osob při plnění Vašich funkcí zastupitele kraje?“. Nabídnuté možnosti hodnotili na škále od 1 do 5, kde 1 značí „málo důležitá“ a 5 „velmi důležitá“. Nejvyšší důležitosti dosahovala dle zastupitelů spolupráce s ostatními členy zastupitelstva, s hejtmanem a s ředitelem kraje. Jako poněkud méně důležitá je hodnocena spolupráce s představiteli vlastní politické strany, ale i jiných politických stran. Tabulka č. 20 uvádí vybrané orgány kraje a číselné vyjádření odpovědí dotázaných zastupitelů.

**Tabulka 20:** Důležitost spolupráce zastupitelů s vybranými osobami či skupinami

Spolupráce:	Málo důležitá		Velmi důležitá		
	1	2	3	4	5
Členové rady kraje a ostatní zastupitelé	0,2	0,2	1,6	5,4	24,8
Hejtman	0,6	0,7	2,7	7,7	20,2
Ředitel krajského úřadu	0,5	1,1	6,2	10,5	14
Vedoucí odborů krajského úřadu	0,5	0,2	4,3	14,1	13,2
Poslanci a senátoři zvolení za obvody na území kraje	1,5	3,9	9,5	10,9	6,3
Představitelé Vaší politické strany	1,1	2,6	6,3	9	13,2
Představitelé jiných politických stran	2,4	4,8	9,3	11,1	4,8

*Zdroj: Výzkum Regionální elity 2004, SOÚ AV ČR*

Posledním tématem z výzkumu SOÚ AV ČR, kterým se bude zabývat tato práce, je reakce zastupitelů na dotaz směřující k vlivu krajských orgánů a institucí. V dotazníku bylo nabízeno zastupitelům nabízeno 24 institucí či činitelů,<sup>93</sup> tato pro potřeby této práce bude dostatečný výběr několika z nich: (a) členové zastupitelstva kraje, (b) rada kraje, (c) hejtman, (d) ředitel krajského úřadu, (e) primátor krajského města a (d) poslanci a senátoři zvolení v obvodech na území kraje. Otázka, na kterou krajští zastupitelé odpovídali, zněla následovně: „Posuďte, prosím, jak velký je vliv

<sup>93</sup>Nabízené možnosti byly následující: Členové zastupitelstva kraje; Rada kraje; Hejtman; Ředitel krajského úřadu; Vedoucí odborů krajského úřadu; Úřady práce; Jiné územní úřady státní správy, které v kraji působí; Primátor krajského města; Magistrát krajského města; Krajská organizace ODS; Krajská organizace ČSSD; Krajská organizace KSČM; Krajská organizace KDU-ČSL; Poslanci a senátoři zvolení do parlamentu za obvody na území kraje; Krajská podnikatelská družení, komory apod.; Bankovní a finanční instituce; České firmy, které v kraji působí; Zahraniční firmy, které v kraji působí; Vlastníci velkých majetků na území kraje; Vysoké školy a vědecké instituce existující na území kraje; Odborové organizace na území kraje; Círky a jiné náboženské organizace na území kraje; Spolky, občanská sdružení a jiné podobné organizace občanů; Různé neformální struktury.

(pozn. - různých institucí a činitelů) na rozhodování o důležitých ekonomických, politických, sociálních a kulturních záležitostech Vašeho kraje.“ Varianty odpovědi vlivu, které měli dotazovaní k dispozici, byly (1) žádný, (2) malý, (3) střední, (4) značný a (5) rozhodující. Nejvyšší vliv zastupitelé přisoudili hejtmanovi a radě kraje. Značný vliv má podle výzkumu hejtman podle 50,4 % zastupitelů, rozhodující vliv má dle 24,4 % dotázaných. U rady kraje je podpora o něco nižší – 44,0 % pro značný a 34,9 % pro rozhodující vliv. Třetí nejvyšší vliv mají dle dotazníku členové kraje (37,7 % pro značný a 24,6 % pro rozhodující vliv). Zbývající odpovědi jsou uvedeny v tabulce 21. Vysoké hodnoty u funkce hejtmana, u rady kraje a zastupitelstva kraje dokazují důležitost těchto tří orgánů. Dokazuje to jejich důležitost ve volební soutěži a první dvě zmíněné i v okamžiku formování krajských vládních koalic.

**Tabulka 21:** Vliv vybraných institucí a orgánů na krajskou politiku

Vliv:	Žádný	Malý	Střední	Značný	Velký
Členové zastupitelstva kraje	0,5	7,2	27,0	37,7	24,6
Rada kraje	0,5	3,2	14,0	44,0	34,9
Hejtman	1,1	2,4	19,1	50,4	24,4
Ředitel krajského úřadu	3,5	17,3	41,3	25,4	5,9
Primátor krajského města	3,9	21,2	29,5	26,3	10,0
poslanci a senátoři	2,3	27,0	42,1	22,0	2,3

*Zdroj: Výzkum Regionální elity 2004, SOÚ AV ČR*

### 3. TEORIE KOALIC NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI

V předcházejících kapitolách byly nastíněny teoretické přístupy výzkumu koalic na národní úrovni, pro kterou byla koncipována. Ukazuje se však, že není možné teorii koalic aplikovat beze změny na jakoukoliv úroveň politického systému. Prostředí jsou značně odlišná a proto je potřeba upravit podmínky aplikace teorie pro úroveň nižší. Nutnost jiného přístupu k výzkumu teorie koalic na jiné než celostátní úrovni byla v této práci ukázána na příkladu lokální politiky. Úroveň regionální je syntézou lokální a celostátní úrovně a z toho vyplývají také některé faktory ovlivňující formování koalic, resp. aplikaci teorie koalic.

Jedním z nejvýznamnějších aspektů, které ovlivňují koalice a koaliční vyjednávání a tím i ustavování vlády, je podoba volebního systému. Například relativně většinové volební systémy (např. *First Past the Post – FPTP*, *Block Vote* či

*Single Non Transferable Vote - SNTV*) nemají sklony generovat takové výsledky, které by vedly ke koaličnímu jednání. Vítězem voleb se stává ten, který získá relativní většinu hlasů. V případě dvoukolových systémů absolutní většiny nezřídka dochází ke koalicím volebním. Po prvním proběhnutím kole jsou uzavírány koalice explicitní či tacitní, které mají za cíl vítězství některého ze subjektů ve druhém kole volby. (Norris 2004) Zcela odlišná situace však nastává v proporčních volebních systémech. Zde mohou vznikat jak koalice volební, tak legislativní i exekutivní.<sup>94</sup> Jejich výskyt je závislý na základních čtyřech proměnných proporčních volebních systémů – velikosti volebního obvodu, uzavírací klausuli, matematické formuli a počtu skrutinií.

Volební koalice jsou ovlivňovány především výší uzavírací volební klausule. Pokud je výše volební klausule progresivní, pak motivuje politické strany k uzavírání svazků, v nichž kandidují ve volbách. Motivující je pro strany snižování klausule úměrně počtu stran, tzn. 5% hranice pro jednu stranu a 7%, 9% a 11% hranici pro dvou-, tří-, čtyř- a vícečlenné koalice. Vznik volebních koalic podporuje taktéž klausule, která je totožná jak pro strany, tak i pro různě velké koalice. Tak je tomu v případě volebního systému do krajských zastupitelstev v ČR. Jednotná klausule dává šanci dostat se do skrutinia i koalicím několika malých stran (např. koalice VPK v Královéhradeckém kraji složená z Evropských demokratů, Volby pro město a Strany pro otevřenou společnost). Samozřejmě proměnné proporčních volebních systémů ovlivňují volební výsledky v součinnosti. Výsledky voleb jsou závislé též na velikosti volebního systému, matematické formuli a počtu skrutinií. První dvě zmíněné proměnné hrají značnou roli při vyjednávání o koalicích. Čím menší je volební obvod, tím větší mají šanci uspět velké strany a tím více systém generuje většinové výsledky. Podobný vliv mají i některé matematické metody přepočtu hlasů na mandáty. Využívány mohou být metody dělitele<sup>95</sup> nebo metody kvót<sup>96</sup>, které mohou být více či méně disproportní. Volební systém je při analýze koalic zásadní z toho důvodu, že na jeho základě jsou generováni aktéři formování vlád – politické strany a jiné politické subjekty.

Právě struktura a podoba stranických systémů na regionální úrovni je velmi signifikantní pro vytváření regionálních vlád. Pokud volební systém generuje systém

---

<sup>94</sup> Jen těžko se exekutivní (vládní) koalice obejde bez koalice legislativní (parlamentní). V případě, kdyby se tak stalo, jednalo by se o menšinovou koaliční vládu, která by se v zastupitelském, příp. legislativním orgánu opírala o *ad hoc* podporu.

<sup>95</sup> Metody dělitele jsou následující: Dánský dělitel, Saint-Laguë, modifikovaný Saint-Laguë, D'Hondt, modifikovaný D'Hondt a Imperiali.

<sup>96</sup> Metody kvót jsou Hare, resp. Hare-Niemeyer, Hagenbach-Bischoff a Imperiali.

s dominantní politickou stranou, je velmi pravděpodobné, že ta bude součástí většiny vládních koalic. Svazek, který v takovém případě vzniká, je velmi často možno označit za velkou koalici s nadbytečným členem. Záleží samozřejmě také na počtu stran, které uspějí ve volbách. Jiná situace při vyjednávání nastává ve chvíli, kdy stranický systém směřuje k bipartismu, zcela odlišná je v případě umírněného, příp. extrémního multipartismu či atomizovaného systému. Na příkladu Ústeckého kraje po volbách v roce 2004, kde se do zastupitelstva probojovaly tři strany, z nichž jedna má antisystémové a extrémistické tendence, bylo ukázáno, jak složitá byla vyjednávání o podobě vládní formace. Zcela jiný průběh mělo vyjednávání v Královéhradeckém kraji, kde uspělo šest politických subjektů, tedy nejvíce ze všech krajů v daném volebním období. Je tedy evidentní, že počet a velikost volebních stran, které získají mandáty v regionálních zastupitelstvech, velmi podstatně ovlivňují formování vládních koalic.

Při vyjednáváních politických stran je důležité zohlednit také koaliční potenciál jednotlivých aktérů. Vyskytuje-li se v regionálním politickém systému strana bez koaličního potenciálu, velmi to znesnadňuje koaliční vyjednávání. Takové politické straně, zvláště pokud má významné zastoupení (příkladem je postavení KSČM v některých krajích v ČR), pak vzrůstá vyděračský potenciál. Vede to pak ke spojenectví prosystémových politických stran, které se snaží problémový subjekt ostrakizovat. Vznikají pak široké koalice, které zahrnují všechny relevantní aktéry, vyjma extrémistické či antisystémové strany. Taková situace odpovídá *hierarchickému pravidlu pro formování vlád*, které předkládají autoři Budge a Keman a které je uvedeno v teoretické části této práce.

S problematikou politických stran souvisí i otázka jejich teritoriálního působení. Na rozdíl od celostátní úrovně vznikají na subnárodních stupních strany úzce svázané pouze s daným regionem, krajem, městem či pouze obcí. To komplikuje umístování politických stran na škálách pravice-levice, liberalismus-konzervatismus apod. Spíše bychom je mohli označit jako *single-issues parties*. Při vyjednáváních se tak mohou stát nevypočitatelnými a nečitelnými pro ostatní aktéry. Tyto strany se od etablovaných mohou lišit i svojí strukturou či absencí vlivu celostátního centra. Roli může sehrávat i ten faktor, že tyto regionálně-komunální strany nejsou ovlivněny rivalitou parlamentních, resp. senátních voleb, což mnohdy bývají překážky a komplikace jednání mezi etablovanými stranami.

Jak bylo uvedeno na začátku kapitoly, je regionální stupeň politického systému „na půl cesty“ mezi lokální a celostátní úrovní. Na regionální úrovni se tak propojují prvky politiky obecní i národní. Regionálním vládám tak dominují etablované politické strany. Podobně jako v případě statutárních měst, ke kterým má regionální úroveň nejblíže, mají na kandidátkách naprostou většinu členové politických stran, kteří jsou se stranou svázáni a mají k ní vytvořený bližší vztah. Bezpartijním kandidátům nabízejí etablované strany možnost kandidatury spíše ve výjimečných případech, zejména jedná-li se o významnější osobnost. Nezávislí kandidáti s ambicí obsadit mandáty v zastupitelstvu jsou tak nuceni zakládat za tímto účelem nové politické subjekty. Ty jsou úzce propojeny s územím daného regionu. Zakládána jsou i sdružení či hnutí s celostátním působením. Příkladem je Sdružení nezávislých kandidátů. Díky volebnímu systému i díky blízkosti k obecní úrovni je možné tyto regionálně-komunální strany označit za úspěšné.

Obecně také platí, že čím vyšší je stupeň samosprávy a čím větší má pravomoci, tím více je konkrétní systém soutěživý. Podobně jako na úrovni parlamentní či statutárních měst jsou i regiony čistě soutěživé. Neplatí tedy označení „velká rodina“, známé z lokální úrovně nejmenších obcí a obcí menší a větší střední velikosti. Přesto díky fluktuaci politiků z nižší úrovně samosprávy do vyšších politických pozic se i v krajích setkáme s konsensuálním jednáním, což potvrdil zmíněný průzkum SOÚ AV ČR. S pronikáním tzv. komunálního politického myšlení do vyšších územně správních celků se snižuje konfliktnost prostředí a upřednostňována je spíše diskuse vedoucí k řešení, na kterém se shodne většina politických aktérů. Roli sehrávají, podobně jako na lokální úrovni také osobní vztahy. Ty mohou ovlivňovat vyjednávání mezi politickými stranami o vládní koalici, což značně komplikuje analýzu těchto procesů.

Z hlediska teorie her se jako překážka ukazuje odměna za hru. V klasické teorii koalic se hraje o ministerské posty, které jsou pro hráče odměnou. Rozdělení exekutivy a legislativy je zřejmé. Na subnárodních úrovních to však zcela neplatí. Ekvivalenty k vládě či jednotlivým ministerstvům se hledají jen velmi těžko, zvláště pak na nejnižší, lokální úrovni. Na regionální, resp. krajské úrovni je situace poněkud jednodušší, přesto však rozdělení exekutivy a legislativy vnáší komplikace při aplikaci teorie koalic. Zejména se jedná o roli výborů a komisí, které sehrávají v koaličním vyjednávání roli, jelikož mají v rozhodování relativně silné postavení. V důsledku to znamená, že nemůžeme hovořit o ekvivalentu k vládě, tak jak je známá z celostátní



úrovně. Jak práce ukázala, byl Ústecký kraj po volbách v roce 2004 příkladem situace, kdy sociální demokraté vstoupili do vlády, jelikož jim byly nabídnuty pozice ve výborech a komisích. Důležité je podotknout, že to aplikaci teorie koalic neznemožňuje, ale komplikuje.

## ZÁVĚR

Tato práce se soustředila aspekty ovlivňující formování vlád na regionální – krajské – úrovni. Využila přitom aparát zejména teorie koalic, ale i dalších souvisejících teoretických konceptů. Všechna teoretická pojetí byla popsána a vysvětlena tak, aby mohla být v další části této práce aplikována. Problematičnost a rizika užití těchto teorií na lokální úrovni analyzovala závěrečná část první kapitoly. V kapitole druhé byla teorie koalic aplikována na formování vlád na úrovni krajů v České republice po volbách v letech 2000 a 2004. Na základě analýzy empirických příkladů byly popsány faktory, které nejvíce ovlivňují koaliční vyjednávání na regionální úrovni. Tyto faktory je možné generalizovat a užít je obecně na regionální úrovni. Shrnout je můžeme do pěti skupin činitelů:

### I. Podoba volebního systému

- zejména se jedná o výši uzavírací klausule, matematickou formuli, velikost obvodu, což jsou tři nejdůležitější proměnné, čtvrtou proměnnou je počet skrutinií

### II. Podoba stranického systému

- důležitý je počet politických stran a subjektů, rozpětí stranického systému od bipartistismu k multipartismu
- velikost politických stran, tzn. přítomnost strany dominantní, predominatní či strany s většinovým posláním, v systému může být také více srovnatelně velkých stran; koaliční jednání velmi komplikuje velké množství malých stran
- překážkou je také výskyt antisystémových a extrémistických politických stran, které jsou ostatními ostrakizovány (případ KSČM ve všech krajích v obou volebních obdobích)
- s antisystémovými stranami souvisí koaliční potenciál stran, který mají tyto strany velmi nízký; čím vyšší má prosystémová strana koaliční potenciál, tím větší má šanci uspět v koaličních vyjednáváních

### III. Teritoriální podpora a působnost volebních stran

- roli hraje území volební podpory kandidujících subjektů, nerovnoměrná voličská podpora může do jisté míry předurčovat podobu vládních koalic, strany mající koncentrovanou voličskou podporu mají zvýšenou šanci uspět ve volbách s vyšším ziskem a mít tak lepší vyjednávací pozici při formování vlády
- koaliční jednání ovlivňuje také přítomnost regionálně-komunálních stran, které jsou orientovány na dané území – i tento faktor může zvýšit volební podporu stranám

#### IV. Problematika odměn ve hře

- na subnárodní úrovni je složitější aplikace klasické teorie koalic, jelikož ta pracuje s odměnami v podobě obsazení pozic ve vládě a zisk ministerských resortů; na nižších stupních správy se nevyskytují čisté ekvivalenty s těmito odměnami, navíc vlivné mohou být i výbory a komise, které nemusí být ani cílem hlavní hry

#### V. Regionální úroveň jako syntéza prvků lokálních a celostátních

- v regionech se propojují atributy lokální a celostátní politiky, z národní úrovně se do krajů promítá soutěživost při formování vlády, z lokální politiky pak konsensuální jednání během zbytku volebního období, to potvrzuje i pronikání tzv. komunálního politického myšlení; regionální úroveň má s celostátní společný i nižší počet nezávislých zastupitelů, resp. reprezentantů.

Vyjednávání o krajských vládních koalicích po volbách zejména v roce 2004 byla ovlivněna ještě několika dalšími faktory, které však není možno příliš zobecňovat, jelikož se jedná o činitele proměnlivé. Například v Olomouckém kraji se setkáme hned se dvěma takovými. Prvním z nich byly paralelně probíhající volby do Senátu. Ty probíhaly v celé třetině obvodů a více či méně ovlivňovaly koaliční vyjednávání v krajích. Druhým pak byla obava, že potenciální koaliční partner není unitární. To byl případ olomouckých křesťanských demokratů, kteří v jednáních nevystupovali jednotně. Podobně rozpolcená byla i ústecká sociální demokracie, kdy jedni podporovali vstup do koalice s ODS, druzí to odmítali s odvoláním na ideologii

strany a přebírání zodpovědnosti za politiku, na níž nebudou mít vliv. Aktéři jednání byli determinováni také tím, že se do zastupitelstva žádná jiná strana neprobojovala, a tudíž musela vzniknout koalice z těch, které své zastoupení získaly. V některých krajích se po volbách v roce 2004 projevila snaha navázat na koaliční svazky z předcházejícího volebního období.

Formování krajských rad ovlivnila také prohlášení vedení občanských demokratů, která doporučovala regionálním organizacím upřednostnění spolupráce s KDU-ČSL a nezávislymi. Tato prohlášení pramenila z upřednostňování ideologicky kompaktních koalic, jelikož zmíněné subjekty mají k sobě programově nejblíže. Současně bylo ignorováno hledisko počtu politických stran či mandátů. Vzniklá uskupení tak mohla mít i nadbytečný počet členů. Takové koalice vznikly po volbách v roce 2004 v krajích Středočeském a Vysočina. Spolupráce těchto aktérů na úrovni krajské rady nastala i v Jihočeském kraje. Na rozdíl od předcházejících dvou krajů ale nebylo SNK přímým členem koalice, pouze lídr kandidátky zasedl v krajské radě. Můžeme tak hovořit o tiché podpoře dvěma etablovaným stranám.

V krajích Pardubickém, Jihomoravském, Olomouckém, Moravskoslezském a Plzeňském byly koalice též tvořeny občanskými a křesťanskými demokraty. S výjimkou Pardubického kraje měla KDU-ČSL nízké volební zisky, což v kombinaci s vysokým zastoupením ODS vedlo ke vzniku minimálních vítězných koalic. V Olomouckém a Moravskoslezském kraji vznikly minimální vítězné koalice založené na nejmenším počtu členů, mandátů a splňující kritérium ideologické spřízněnosti. Naopak v Pardubickém kraji výrazně uspěla KDU-ČSL, resp. KPK, jíž byli křesťanští demokraté hlavní součástí, vysoký počet hlasů obdržela i ODS. Koalice se tak opřela o dvoutřetinovou většinu v zastupitelstvu.

Minimální vítězná koalice s nejmenším počtem členů vznikla v Královéhradeckém kraji, složená je z ODS a SNK. Ve 45tičlenném zastupitelstvu disponuje 24 mandáty, čímž o jeden překračuje MWC s nejmenším počtem mandátů. Ke spojenectví těchto dvou subjektů došlo jen díky tomu, že SNK porušilo dohodu s ostatními stranami o společném postupu při vyjednávání.

Ne vždy však mohla ODS spolupracovat v krajské radě s KDU-ČSL. V krajích Karlovarském, Ústeckém a Libereckém byla koalice dotvářena sociálními demokraty. Motivem v prvně jmenovaném kraji bylo pokračování koalice z volebního období 2000-2004. Snaha o zachování spolupráce byla silná natolik, že ODS ani neoslovila KDU-ČSL, ačkoliv ta disponovala dvěma mandáty dostačujícími pro získání absolutní

většiny. V Ústeckém kraji sehrál svoji roli fakt, že jediným možným partnerem ODS byla ČSSD. Křesťanští demokraté se do zastupitelstva neprobojovali a s KSČM žádné strany nejednaly. ODS do koalice vstupovat nemusela, sama měla většinu mandátů, avšak oslovila sociální demokraty z důvodu obsazování pozic ve výborech a komisích. Obě koalice je možné označit jako minimální vítězné s minimálním počtem členů. V Libereckém kraji vycházela koaliční jednání ze stavu, jaký byl v radě ve volebním období 2000-2004. V té době se křesla v radě dělila mezi ODS, ČSSD a 4K. Strany bývalé Čtyřkoalice se však do zastupitelstva nedostaly a tak vznikla minimální vítězná koalice s nejmenším počtem členů a mandátů, která byla tvořena občanskými a sociálními demokraty.

Ve Zlínském kraji můžeme koalici označit za minimální vítěznou ideologicky propojenou koalici, v níž křesťanští demokraté jsou v roli „svorníku“ mezi ODS a ČSSD. V případě, že by byla vytvořena koalice pouze z ODS a ČSSD, jednalo by se o MWC s nejmenším počtem členů i mandátů a se ztrátou jednoho člena by se změnila v blokovanou. Koalice se tak rozšířila o KDU-ČSL, čímž jsou si zbývající dvě strany ideologicky blížeji a koalice má jistotu několika mandátů navíc.

Na začátku práce byly stanoveny dvě hypotézy. První hypotéza se snažila doložit, že samosprávné celky jsou od svého vzniku novým prostorem pro politické strany, který jim dává možnost soupeřit o moc a ujímat se jí na základě uzavíraných více či méně dlouhodobých dohod – koalic. Tuto hypotézu je možné potvrdit, jelikož regionální samosprávné celky – kraje – se staly svébytnou entitou, která není zcela závislá na žádné jiné rovině systémů. Navzdory tomu, že se v ní mísí vlivy jak lokální, tak i celostátní politiky, stala se prostorem pro vznik nových regionálně-komunálních stran, subjektů, které si kladou za cíl uspět především na regionální úrovni. Nemají ambice ovlivňovat celostátní úroveň a kraje jsou pro ně prioritou. Tuto hypotézu potvrzuje také vznik koaličních svazků, které by na celostátní úrovni nebyly myslitelné. Ve čtyřech krajích byla součástí koalice jak ODS, tak ČSSD, tedy politické strany, jejichž ideologie je naprosto odlišná. Spolupráce je možná pouze díky konsensuálnímu přístupu během volebního období. Také mnohost stranických systémů – můžeme hovořit až o třinácti stranických systémech, jelikož v téměř každém kraji je počet a podpora stran odlišná – nasvědčuje tomu, že kraje jsou novým prostorem v rámci českého politického systému, který využívají strany ke svým soubojům o moc.

Druhá hypotéza předpokládala, že aplikace teorie koalic na regionální úrovni je možná, uzavřené koalice však budou ovlivněny místními specifiky, dále postavením

celostátního centra, jeho vlivem či postavením jednotlivých stran v regionu či podobnými faktory, které stojí spíše mimo institucionální rámec. I tato hypotéza může být potvrzena. Aplikace teorie koalic na regionální, resp. krajské úrovni je možná. Ve všech zkoumaných krajích bylo možné vzniklé koalice typologicky zařadit a analyzovat je. Současně však musely být brány v potaz faktory, které formování koalic velmi ovlivňovaly. Akteři se ve svém jednání nechovali čistě racionálně a rozhodovali se na základě zejména vnějších vlivů, které byly zmíněny na začátku této kapitoly.

Výzkum koalic na regionální úrovni je v Česku stále na počátku. Ačkoliv stále vznikají nové studie a monografie, vzorek, který je možné zkoumat, je stále malý – proběhly pouze dvoje volby do krajských zastupitelstev. Stále je tak prostor pro další a hlubší studie.

### *SUMMARY*

This article focused on the analysis of regional level of political system. The aim of the article is to place the coalition models in the Czech Republic, especially on the level of districts. The situation is complicated, because there are strong influences in the coalition negotiations – parallel Senate elections, existence of the relevant and strong Communist party or personal relationship among politicians. Significant factor is an electoral system and form of party systems in the regions.

## PRAMENY A LITERATURA

### PRAMENY

#### Tištěné

- Čechová Zuzana. 2004. „V krajské radě jsou poprvé dvě ženy.“ *Mladá fronta Dnes*, 1. 12. 2004, 2.
- ČTK. 2004. „Krajská koalice má být jasná do týdne.“ *Mladá fronta Dnes*, 22. 11. 2004, 2.
- ČTK. 2004. „Strany licitují o křesla v krajské radě.“ *Mladá fronta Dnes*, 20. 11. 2004, 2.
- Dolejší, Václav. 2004. „Topolánek: Stojíme o KDU a nezávislé.“ *Mladá fronta Dnes*, 5. 11. 2004, 6.
- Hrudka, Jan. 2004. „Pavel Bradík je opět hejtmanem.“ *Mladá fronta Dnes*, 3. 12. 2004, 1.
- Mladá fronta Dnes*. 2004. „Kraj povede Kosatík.“ *Mladá fronta Dnes*, 3. 12. 2004, 1.
- Mladá fronta Dnes*. 2004. „Křesla radních si rozdělí tři strany.“ *Mladá fronta Dnes*, 23. 11. 2004, 1.
- Mladá fronta Dnes*. 2004. „ODS zatím váhá nad koalicí s ČSSD.“ *Mladá fronta Dnes*, 9. 11. 2004, 1.
- Mladá fronta Dnes*. 2004. „Tošenovský opět hejtmanem.“ *Mladá fronta Dnes*, 2. 12. 2004, 1.
- Mladá fronta Dnes*. 2004. „Zvolili pohodlnou cestu, zní z opozice.“ *Mladá fronta Dnes*, 29. 11. 2004, 2.
- Nedvěd, Jaroslav. 2004a. „Vymění se většina krajské rady.“ *Mladá fronta DNES*, 23. 11. 2004, 3.
- Nedvěd, Jaroslav. 2004b. „Hejtman Zimmermann: Nebudeme si nic diktovat.“ *Mladá fronta DNES*, 8. listopadu 2004, 3.
- Nedvěd, Jaroslav. 2004c. „ODS brala ve volbách téměř vše.“ *Mladá fronta DNES*, 8. 11. 2004, 1.
- Veselý, Jan a Viktora, Antonín. 2004. „ODS vyhrála a staví vládu.“ *Mladá fronta DNES*, 8. 11. 2004, 1.

- Viktora, Antonín. 2004. „Členové ČSSD si příliš nerozumí.“ *Mladá fronta Dnes*, 1. 12. 2004, 2.
- Zdeněk, Vladimír. 2004. „Volba krajské vlády vyvolala první střet.“ *Mladá fronta Dnes*, 10. 12. 2004, 1.
- Kostelecký, Tomáš – Vobecká, Jana, eds. 2005. *Regionální elity 2004*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

### **Internetové portály**

- Asociace krajů České republiky. 2005. <http://www.kr-urady.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- České Budějovice. 2008. [www.c-budejovice.cz](http://www.c-budejovice.cz) (ověřeno ke dni 14. 4. 2008)
- ČSÚ. Český statistický úřad. 2005. <http://www.czso.cz>.
- Dolejší, Václav a Kopecký Josef. 2005. „ČSSD a komunisté jdou spolu proti ODS.“ *Mladá fronta DNES*, 14. září 2005, 2. <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=78624> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Dvořáčková, Lucie a Ustohalová, Jana. 2004. „Boj o kraj vyhráli lidovci o 1025 hlasů.“ *Mladá fronta DNES*, 8. listopadu 2004, 1. <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=859111> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Havířov. 2008. [www.havirov-city.cz](http://www.havirov-city.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Hradec Králové. 2008. [www.hradeckralove.org](http://www.hradeckralove.org) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Hrudka, Jan. 2004a. „Vládu ODS může ztížit dohoda menších stran.“ *Mladá fronta DNES*, 15. listopadu 2004, 1. <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=976131> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Hrudka, Jan. 2004b. „ODS pohládne kraji se sdružením nezávislých.“ *Mladá fronta DNES*, 15. listopadu 2004, 1. <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=176204> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Chomutov – oficiální stránky města. 2006. [www.chomutov-mesto.cz](http://www.chomutov-mesto.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Informační server statutárního města Olomouc. 2006. [www.olomoucko.cz](http://www.olomoucko.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Jihlava. 2008. [www.jihlava.cz](http://www.jihlava.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Jihočeský kraj. 2008. <http://www.kraj-jihocesky.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Jihomoravský kraj. 2008. <http://www.kr-jihomoravsky.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Karlovarský kraj. 2008. <http://www.kr-karlovarsky> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)



Karlovy Vary. 2008. [www.karlovyvary.cz](http://www.karlovyvary.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

KDU-ČSL. <http://www.kdu.cz/default.asp?page=510&idr=10150&IDCI=12745>  
(ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Kladno. 2008. [www.mestokladno.cz](http://www.mestokladno.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Kraj Vysočina. 2008. <http://www.kr-vysocina.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Královéhradecký kraj. 2008. <http://www.kr-kralovehradecky.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Liberecký kraj. 2008. <http://www.kr-lbc.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Magistrát města Zlína. 2008. [www.mestozlin.cz](http://www.mestozlin.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Město Most. 2008. [www.mumost.cz](http://www.mumost.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Město Pardubice. 2008. [www.mesto-pardubice.cz](http://www.mesto-pardubice.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Město Plzeň. 2008 [www.plzen-city.cz](http://www.plzen-city.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Mladá Boleslav. 2008. [www.mb-net.cz](http://www.mb-net.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Mlsová, Ludmila. 2004. „ODS bude spolupracovat s lidovci.“ *Mladá fronta DNES*, 8. listopadu 2004, 1. <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=469600> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Moravskoslezský kraj. 2008. <http://www.kr-moravskoslezsky.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Newton Information Technology. 2008. <http://www.newtonit.cz>. (databáze novinových článků)

Oficiální internetový prostor města Přerov. 2008. [www.mu-prerov.cz](http://www.mu-prerov.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Oficiální stránky statutárního města Frýdek-Místek. 2008. [www.frydekmostek.cz](http://www.frydekmostek.cz)  
(ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Olomoucký kraj. 2008. <http://www.kr-olomoucky.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Pardubický kraj. 2008. <http://www.pardubickykraj.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice. 2008. <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?id=6> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

SNK Evropští demokraté. 2008. <http://www.snked.cz/index.php?dok=0054> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Statutární město Brno. 2008. [www.brno.cz](http://www.brno.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Statutární město Děčín. 2008. [www.mudecin.cz](http://www.mudecin.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Statutární město Karviná. 2008. [www.karvina.org](http://www.karvina.org). (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

Statutární město Opava. 2008. [www.opava-city.cz](http://www.opava-city.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

- Statutární město Ostrava. 2008. [www.mmo.cz](http://www.mmo.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Statutární město Ústí nad Labem. 2008. [www.usti-nl.cz](http://www.usti-nl.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Plzeňský kraj. 2008. <http://www.kr-plzensky.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Středočeský kraj. 2008. <http://www.kr-stredocesky.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Šulák, Tomáš. 2004a. „Vyprahlé názory, odvážné ženy a přehřátá kampaň.“ *Mladá fronta DNES*, 4. listopadu 2004, 3. <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=430874> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008).
- Šulák, Tomáš. 2004b. „K věci.“ *Mladá fronta DNES*, 9. listopadu 2004, 1. <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=541011> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Šverdík, Michal. 2004. „Vítězná ODS nabízí spolupráci i ČSSD.“ *Mladá fronta DNES*, 10. 11. 2004, 2. <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=446682> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008).
- Teplíce. 2008. [www.teplice.cz](http://www.teplice.cz) (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Ústecký kraj. 2008. <http://www.kr-ustecky.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)
- Volby.cz. 2008. Volební server ČSÚ. <http://www.volby.cz>.
- Zlínský kraj. 2008. <http://www.kr-zlinsky.cz> (ověřeno ke dni 17. 4. 2008)

## **Judikatura**

- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)
- Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení)
- Zákon č. 130/2000 Sb. o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů
- Zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze
- Zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávních celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

## *LITERATURA*

- Adamová, Karolína. 2001. *Politologický slovník*. Praha: C. H. Beck.
- Balík, Stanislav – Kylvoušek, Jakub, eds. 2005. *Krajské volby v České republice 2004*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Balík, Stanislav. 2005. „Modely exekutivních koalic na komunální úrovni.“ In: *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Eds. Dančák, B. – Fiala, P. – Hloušek, V. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 26-39.

- Balík, Stanislav. 2005. *Modely exekutivních koalic na komunální úrovni*. In: Dančák, B. – Fiala, P. a Hloušek, V., eds. „Evropeizace: Nové téma politologického výzkumu.“ Brno: Mezinárodní politologický ústav, 29-30.
- Balík, Stanislav. 2006. „Typologie exekutivních koalic v Českém prostředí.“ In: Cabada, Ladislav a kol. *Koalice a koaliční vztahy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 53-67.
- Budge, Ian – Keman, Hans. 1990. *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. New York: Oxford University Press.
- Cabada, Ladislav a kol. 2006a. *Koalice a koaliční vazby*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk.
- Cabada, Ladislav. 2006b. „Vybrané teorie koalic a jejich aplikace na vládní modely v České republice.“ In: *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8. - 10. 9. 2006*. Eds. Němec, J. – Šústková, M. Praha, Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 617-627.
- Dodd, Lawrence C. 1976. *Coalitions in Parliamentary Government*. Princeton: Princeton University Press.
- Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír. 2004. *Konfliktní demokracie: Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Chytilík, Roman – Šedo, Jakub, eds. 2004. *Volební systémy*. Brno: Masarykova univerzita.
- Jüptner, Petr. 2004. „Komunální koalice a politické modely.“ *Politologická revue* 10, č. 2, 80-101.
- Jüptner, Petr. 2005. „Evropeizace a politické myšlení.“ In: *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Eds. Dančák, B. – Fiala, P. – Hloušek, V. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 125-133.
- Jüptner, Petr. 2006. „Konfrontace teorie koalic s lokální politikou.“ In: *Koalice a koaliční vztahy*. Cabada, Ladislav a kol. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 109-116.
- Keman, Hans, ed. 2002. *Comparative Democratic Politics*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Laver, Michael – Budge, Ian. 1992. *Party Policy and Government Coalitions*. New York: Palgrave Macmillan
- Laver, Michael – Schofield, Norman. 1998. *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe*. Michigan: University of Michigan.

- Leiserson, Michael. 1968. „Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games.“ *The American Political Science Review*, 770-785.
- Lijphart, Arend. 1984. *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven and London: Yale University Press.
- Luebbert, Gregory M. 1986. *Comparative Democracy: Policymaking and Governing Coalitions in Europe and Israel*. New York: Columbia University Press.
- McCarthy, Nolan – Meirowitz, Adam. b. d. *Political Game Theory*. b.n. (elektronická verze publikace)
- Mellors, Colin – Pijnenburg, Bert. 1989. *Political Parties and Coalitions in European Local Government*. London a New York: Routledge.
- Morrow, James. b.d. *Game Theory for Political Scientist*. Princeton: Princeton University Press.
- Mrklas, Ladislav, ed. 2001. *Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře*. Praha: CEVRO.
- Neumann, John von – Morgenstern, Oskar. 1944. *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton: Princeton University Press.
- Norris, Pippa. 2004. *Electoral Engineering*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Novák, Miroslav – Lebeda, Tomáš a kol. 2004. *Volby a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Novák, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství/SLON.
- Pennings, Paul – Keman, Hans – Kleinnijenhuis, Jan. 2003. *Doing Research in Political Science: An Introduction to Comparative Methods and Statistics*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Rapoport, Amnon – Kahan, James – Funk, Sandra G. – Horowitz, Abraham D. 1979. *Coalition Formation by Sophisticated Players*. Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag.
- Rapoport, Anatol, ed. 1974. *Game Theory as a Theory of Conflict Resolution*. Dordrecht: D. Reidel.
- Riker, William H. 1962. *The Theory of Political Coalitions*. New Haven and London: Yale University Press.

- Říchová, Blanka a kol. 2006. *Vládní modely v parlamentních systémech*. Praha: Univerzita Karlova.
- Říchová, Blanka. 2000. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál.
- Sartori, Giovanni. 1976. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Strnadová, Lenka. 2006. „Proces utváření povolebních koalic v Poslanecké sněmovně parlamentu ČR a na úrovni samosprávy: komparativní analýza.“ In: *Koalice a koaliční vztahy*. Cabada, Ladislav a kol. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 27-52.
- Strøm, Kaare – Müller, Wolfgang C., eds. 2001. *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Strøm, Kaare. 1990. *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swaan, Abram de. 1973. *Coalition Theories and Cabinet Formations*. Amsterdam, London, New York: Elsevier Scientific Publishing Company.
- Šaradín, Pavel – Šulák, Tomáš. 2001. *Krajské volby 2000: Olomoucký kraj*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Šaradín, Pavel, ed. 2006. *Krajské volby v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Švec, Kamil. 2006a. *Aplikace teorie koalic na proces utváření krajských rad v České republice*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové. Bakalářská práce.
- Švec, Kamil. 2006b. „Aplikace teorie koalic na proces utváření krajských rad v České republice.“ In: *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8. -10. 9. 2006*. Eds. Němec, J. – Šustková, M. Praha, Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 655-666.
- Thomas, Lyn C. 1984. *Games, Theories and Applications*. Chichester: E. Horwood.
- Vodička, Karel – Cabada, Ladislav. 2007. *Politický systém České republiky*. Praha: Portál.

## SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Cyklické většiny – individuální preference .....	22
Tabulka 2: Rozdělení ministerstev dle zájmu stranických rodin podle Budgeho a Kemana.....	30
Tabulka 3: Hypotetické koaliční modely dle jednotlivých konceptů.....	35
Tabulka 4: Třídy a typy koalic dle Balíka (2006) .....	38
Tabulka 5: Funkční principy komunálních politických systémů optikou „komunálního politického myšlení“.....	51
Tabulka 6: Zisk mandátů politických stran ve statutárních městech ve volbách 2006, počty zastupitelů a vzniklé koalice.....	1
Tabulka 7: Umístění politických stran na kontinuu pravice-levice.....	72
Tabulka 8: Obecně politické postoje.....	72
Tabulka 9: Vybrané indexy vypočítané pro jednotlivé kraje dle volebních výsledků z roku 2000. ....	80
Tabulka 10: Počet zastupitelů a velikost koalic po volbách v roce 2000.....	81
Tabulka 11: Složení koalic a počty radních (2000).....	82
Tabulka 12: Složení a typy koalic v krajských zastupitelstvech (2000) .....	83
Tabulka 13: Sestavení krajských koalic v roce 2004 <sup>***)</sup> .....	85
Tabulka 14: Vybrané indexy vypočítané pro jednotlivé kraje dle volebních výsledků z roku 2004. ....	86
Tabulka 15: Složení koalic a počty radních (2004).....	91
Tabulka 16: Typy a složení koalic po volbách v roce 2004.....	92
Tabulka 17: Distribuce postů v krajských radách po volbách v roce 2004.....	1
Tabulka 18: Členové krajského zastupitelstva dle typu politické dráhy .....	106
Tabulka 19: Odpovědi respondentů dotazníku SOÚ AV ČR na vztahy mezi krajským zastupitelstvem a vybranými orgány. ....	107
Tabulka 20: Důležitost spolupráce zastupitelů s vybranými osobami či skupinami...108	
Tabulka 21: Vliv vybraných institucí a orgánů na krajskou politiku.....	109

## **PŘÍLOHY**

- Příloha 1: Volební zisky politických stran úspěšně kandidujících do krajských zastupitelstev v ČR v roce 2000..... 128
- Příloha 2: Volební zisky politických stran úspěšně kandidujících do krajských zastupitelstev v ČR v roce 2004..... 129

**Příloha 1:** Volební zisky politických stran úspěšně kandidujících do krajských zastupitelstev v ČR v roce 2000.

Kraj	ODS		ČSSD		KSČM		4K		SNK		NEZ		SOS		SpPK		NpM	
	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.
Středočeský	28,76	21	15,48	12	21,93	16	21,23	16										
Jihočeský	25,84	16	13,43	8	19,44	12	22,52	13	10,59	6								
Plzeňský	24,17	13	14,94	8	21,20	11	16,69	8			10,49	5						
Karlovarský	27,82	15	16,39	8	22,37	12	19,10	10										
Ústecký	26,57	17	17,24	11	28,22	18	13,73	9										
Liberecký	24,81	13	13,00	7	16,29	9	14,79	8			6,26	3	9,23	5				
Královéhradecký	26,58	14	13,18	7	17,99	10	26,23	14										
Pardubický	24,54	12	13,37	7	17,46	9	29,37	15							5,60	2		
Vysočina	18,85	10	11,47	6	20,00	10	25,46	13	12,93	6								
Jihomoravský	18,22	13	13,45	9	20,80	15	31,46	23									6,76	5
Olomoucký	18,98	12	16,34	10	21,50	13	24,19	15			9,36	5						
Zlínský	18,46	9	15,12	7	16,30	8	31,36	15			11,95*)	6						
Moravskoslezský	26,51	20	15,56	11	24,98	18	16,77	12	5,54	4								
Celkem mandátů	185		111		161		171		16		19		5		2		5	
Celkem % hlasů	23,80		14,66		21,14		22,86		---		---		---		---		---	

\*) Ve Zlínském kraji nekandidovali Nezávislí, nýbrž Zlínské hnutí nezávislých.

*Zdroj: Švec 2006a: 31*



**Příloha 2: Volební zisky politických stran úspěšně kandidujících do krajských zastupitelstev v ČR v roce 2004\*\*\***

Kraj	ODS		ČSSD		KSČM		KDU-ČSL		SNK		SOS		VPK		ZPM		ED-NSK	
	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.	% hlasů	man.
Středočeský	44,65	32	16,70	12	19,02	14	6,62	4 <sup>*)</sup>	5,06	3 <sup>**)</sup>								
Jihočeský	44,19	27	12,65	7	19,10	12	9,57	6	5,04	3								
Plzeňský	41,29	22	14,92	8	19,90	10	7,23	3	5,19	2								
Karlovarský	40,25	21	14,97	7	22,67	12	5,12	2 <sup>*)</sup>	6,15	3 <sup>**)</sup>								
Ústecký	39,62	28	15,29	10	25,26	17												
Liberecký	36,05	22	10,80	6	15,93	10					12,62	7						
Královéhradecký	39,28	21	11,97	6	16,66	8	10,35	5	6,09	3 <sup>**)</sup>			5,00	2				
Pardubický	34,45	18	13,22	6	17,34	9	22,79	12 <sup>*)</sup>										
Vysočina	29,47	15	13,28	6	20,97	11	20,50	10	7,13	3								
Jihomoravský	25,80	19	11,39	9	19,14	14	26,18	20							7,13	3		
Olomoucký	30,56	21	15,02	10	21,41	15	13,72	9										
Zlínský	30,08	16	13,66	7	15,45	8	21,32	11									5,61	3
Moravskoslezský	37,87	29	15,43	11	21,96	17	11,34	8										
Celkem mandátů	291		105		157		90		17		7		2		3		3	
Celkem % hlasů	36,35		14,03		19,68		13,05 <sup>*)</sup>		---		---		---		---		---	

<sup>\*)</sup> Jedná se o KSK, KKK a KPK, jejímiž lídry byla KDU-ČSL. Procenta celkového zisku hlasů včetně tří koaličních subjektů.

<sup>\*\*)</sup> Ve Středočeském kraji se jednalo o spojení SNK-ED, v Karlovarském pouze o ED a v Královéhradeckém o VPK (ED+VPM+SOS)

<sup>\*\*\*)</sup> US-DEU umisťovala ve volbách v roce 2004 své kandidáty na listiny jiných uskupení, proto v přehledu nefiguruje, ač šlo o subjekt působící na

*Zdroj: Švec 2006a: 32*